SÜRGÜN

behzat ay

TEKİN YAYINEVİ

SÜRGÜN
Behzat Ay
TEKİN YAYINEVİ

1. Basım : 1975 (Temmuz)

SÜRGÜN

BEHZAT AY

Kapak kompozisyonu : **Erkal Yavi**
Dizgi, Baskı, Cilt : **Hüsnütabiat Matbaası**
Kapak baskısı : **Evren Ofset**
Kitabı yayımlayan : **Kemal Karatekin**

TEKİN YAYINEVİ

Tel. : 27 69 69 - Ankara Cad. 51 ISTANBUL

BEHZAT AY

SÜRGÜN

Roman

TEKİN YAYINEVİ

I

Çamlıdere'den Kızılcahamam'a bir minübüsle gelmekte olan İlköğretim Müfettişi Basri Altınay, yaptığı soruşturmayı, öğretmenleri ve köylüleri düşünüyordu:

«İncir çekirdeğini doldurmayan konular yüzünden 'vakit nakittir' dediğimiz zaman boşa akıp gidiyor. Her yıl Kıbrıs büyüklüğünde toprağımız denizlere sürükleniyor deniyor; ya verimsiz geçen aylar, yıllar? Başkentin burnu dibindeki küçük küçük köylerin okullarını görüyorum, okulculuğumuzu düşünüyorum. Verim, yok denecek denli az. Bir de öğretmenlerin engellenmeleri, çengellenmeleri yüzünden yaratılan huzursuzluk... Şikâyetlerin konuları gülünç. Bu konularla bize soruşturma, inceleme yaptırmaları da gülünç. Üç gün Önce Kızılcaören köyü öğretmeni Yaşar Aktaş'a yakıştırdıkları konularda bana yaptırılan soruşturma sözgelimi... Yaşar Aktaş din dersine önem vermiyormuş; al sana bir soruşturma. Çamlıdere'deki öğretmen Ali Konur, particilik yapmış. Kızılcaören'den iki gün önce bunun için Çamlıdere'ye geldim. Denetcilik ve yardımcılığa sıra bile gelmiyor soruşturmalardan. Bir de odacı, imam olmak için ilkokulu dışardan bitirme sınavlarına girenlerin sınavları... Yarın da bunun için Kızılcahamam'da çalışacağım. Zorunlu kılınan ilköğretimi, ilköğretim çağla-

rında okulsuzluk yüzünden bitiremiyenler, odacılığa, imamlığa aday olabilmeleri için ilkokul diploması soruluyor. Onlar da, okur okumaz, yazar yazmaz akın ediyorlar sınav kapılarına. Köyden kente, yurttan dışarıya, öğretmenlikten Avrupa ve Avustralya'ya işçilik için olan akın gibi... Köylüye kooperatifçilik yaptırdığı için gecenin karanlığında dövüldüğü yetmiyormuş gibi, aşırı solcudur diye sürgün edilen öğretmen Hüseyin Solmaz, uğraşındaki umudu solunca, altı ay önce istifa edip Almanya'ya işçi olarak gitti. Ankarada yüzlerce öğretmen Almanya'da işçilik umuduyla bekliyor. Bunları önemsemiyor bile ilgililer. İlgililerin ilgisizliği yüzünden verimsizleşen insanlar, kıraçlaşan topraklar, bozulan yollar... bizde. Bunu söyleyince, yazınca da suçlu biz oluyoruz. Dört ay önce hakkımda açılan soruşturmada sorulan sorular neydi?...»

Kızılcahamam'a gelmişti. Minübüsten inip, İlköğretim Müdürlüğü'ne doğru elinde çantası ile yürümekte olan Basri Altınay, İlköğretim Müfettişi Yücel Kandemir'le karşılaştı. Yücel Kandemir, biraz durgundu. Basri Altınay,

«Ankara'dan ne zaman ayrıldın Yücel?» diye sordu.

«Bugün. Biraz önce geldim. Yarın Çeltikçi'ye gideceğim de...»

«Hayrola?»

«Belli şeyler. Okullar açıldı ya, soruşturma furyası da başladı.»

«Öyle oldu. Ben de Kızılcaören ve Çamlıdere'ye bu iş için gittim.»

«Yarın da sınavın başında bulunacakmışsın.»

«Öyle.»

Yücel Kandemir, sıkıntıyla çevresine bakındı ve sonra,

«Basri, haydi Soğuksu'ya doğru yürüyelim. Akşam yemeğini orada yeriz. Hem de temiz hava almış oluruz.»

«Çantamı bir yere koyalım.»

«Otele bırakalım. Ben çantamı filan otelde bıraktım. Seninkini de bırakalım. Nasıl olsa otelde kalacağız.»

«Haydi öyleyse.»

Otele gittiler. Ayırttıkları odaya, çantasını kilitleyip bıraktı Basri Altınay. Odanın kapısını da kilitleyip anahtarı cebine koydu. Otelden çıktılar.

Kızılcahamam'ın merkezinden iki kilometre uzakta olan orman içindeki Soğuksu lokantasına yavaş yavaş yürüyerek yarım saatte gelmişlerdi. İkindiden akşama kavuşulmak üzereydi. Yemeklerini söyleyip oturdular. Bir şişe de rakı açtırdılar. Basri Altınay, şurdan burdan konuştuğu halde, Yücel Kandemir'in konuşmadığını görünce,

«Niçin konuşmuyorsun? Dut yutmuş bülbül gibisin,» dedi.

«Seni dinliyorum.»

Basri Altınay, gezdiği öğretmenler seminerini anlattı bir süre. Yücel Kandemir yine dinliyordu. Izgaralar gelmişti. Yemeye başladılar. Ancak bir süre sonra Yücel Kandemir suskunluktan silkinerek,

«İlerde bir çam var,» dedi. «Çevresi çevrili. Çamda, 'Ata, bu çam dibinde bir gece sabahladı' yazılı.»

«Gördüm.»

«Bakanlarla sık sık buraya gelirmiş.»

«Öyleymiş.»

«Şimdi de sen sustun.»

«Benimki iş olsuna bir konuşma Yücel. Üzerimde bir sıkıntı var.»

«Ne gibi?»

«Bilmiyorum. Daha doğrusu anlatamıyacağım bir sıkıntı.»

Yücel Kandemir duraksayıp baktı. Sonra, bardağını kaldırıp,

«Yavaş gidiyorsun,» dedi ve içti.

Vadiye inen akşamın karanlığını, çam ormanı biraz daha koyulaştırırken, çamlarda asılı ampuller yanmış, ay da kızıl bir tepsi gibi ormanın üzerinde gözükmüştü. Basri Altınay,

«Görkemli bir görünüm,» deyip bardağını kaldırdı, bolca bir yudum içti.

Yücel Kandemir, bir süre aya baktıktan sonra, ikircimli durumundan sıyrılmak kararını vererek, sandalyasına daha dikçe ve dinçce oturdu. Bir yudum içti. Bir de sigara ateşledikten sonra,

«Bak Basri,» dedi. «Sana bir haber vereceğim. Belki haberi vermemem gerekirdi ama, vereceğim. Benim anlayışıma göre söylemem gerekiyor. Haberli ve metin olman için söyleyeceğim.»

Basri Altınay, kuşku ile bakarak,

«Söyle,» dedi.

«Söyleyeceğim, çünkü...»

Yücel Kandemir'in sözünü kesti ve sabırsızlıkla,

«Söyle yahu!» dedikten sonra, «Önsöze gerek yok,» diye ekledi.

«Hani soruşturma geçirmiştin ya.»

«Evet.»

«Sonuçlandı.»

«Sonuç ne?»

«Üzülme.»

«Söyle kardeşim.»

«Sürgün.»

Basri Altınay, kulaklarına kadar kızararak,

«Nereye?» diye sordu.

«Siirt'e»

Kalın, karanlık bir sessizlikten sonra,

«Üzülme Basri,» dedi Yücel Kandemir.

On dakikaya yakın bir sessizlik sürdü yine. Bu sessizliği, acı bir gülümsemeyle,

«Doğal,» diye yırttı Basri Altınay.

«Evet, doğal sayılır oldu böyle şeyler. Başka ne beklenir...»

«Kimden duydun?»

«Müdür Yardımcısı Orhan'dan.»

«Ne dedi?»

«Yazıyı gösterdi.»

«Sevinerek mi gösterdi?»

«Boşver.»

«Boşveriyorum. Söylediğin gibi, beklenen şeyler bunlar. Aday artıklarıyla doldurulmuş bir Bakanlık örgütünden başka ne beklenebilir ki. Onlar açıkça politikanın içindeler. Biz ise, yurtseverlik görevimizin gereğini yerine getirince politika yapmış oluyor, horlanıyor, soruşturuluyor, kovuşturuluyor ve sonunda sürgün ediliyoruz.»

«Öyle oluyor dostum.»

Yemeklerini yemişler, içkilerini bitirmişlerdi. Birer kahve söyleyerek beklemeye başladılar. Komşu masada içmekte olan iki bayla iki bayan, iyice olmuşlardı. Artık konuşmuyorlar, onlara bakıyorlardı. Bir süre

sonra o dört kişi kalkıp otomobillerine binmişler, sert bir fren sesiyle uzaklaşmışlardı. Yücel Kandemir, konuyu değiştirmek için,

«Kargasekmez'de yuvarlanmazlarsa iyi,» dedi.

«Kargasekmez'de ne işleri var? Ankara'ya gitmezler. Burada bir otelde kalırlar.»

«Bize ne!»

«Doğru.»

«Zengin malının yoksulun çenesi yorması gibi...»

«Kahveleri de içtik...»

«Kalkalım.»

Hesabı ödeyip kalktılar.

Konuşmadan yürüyorlardı. Basri Altınay, derin bir kedere bürünmüştü. Sinirli sinirli düşünüyordu. Yücel Kandemir, konuşmaya yaklaşmıyor, haberi verdiğine pişman olmuş gibi bir havaya girmişti. Kendini suçlamaya başlamıştı. Bu duygusunu açıkladı,

«Söylemesemdi.»

«Yine duyacaktım.»

«Ama...»

«Aması ne?»

«Birkaç gün sonra duyacaktın.»

«Ne ayırımı var?»

«Bu geceden sıkıntın başlamazdı.»

«Boşver.»

Tek tek sözcüklerle sürdürülen zoraki bir konuşmadan sonra, yine bir sessizlik başladı. Ve artık, ay ışığına gömülen Kızılcahamam'ın, karayılana benzeyen orman içindeki yolunda, iki sessiz adamın ayak sesleri duyuluyordu yalnız.

II

Basri Altınay, iki gün sonra Ankara'daki İlköğretim Müfettişliği bürosuna geldiğinde, çekmecesindeki bir zarfın içinde Millî Eğitim Müdürlüğünün iki yazısını gördü. Biri Siirt'e atandığını bildiriyordu. İkincisinde de, Muhasebe Müdürlüğünde yol parasının beklediği, hemen alması ve iki yazıyı aldığına değgin imzayı atmak üzere Müdürlüğe başvurması bildiriliyordu. Kendi kendine,

«Her şey öylesine ustalıkla hazırlanmış ki...» diye söylendi. Sonra bir sandalye çekip oturdu. Odacıya bir kahve söyledi. O anda ikinci bir odacı geldi ve,

«Müdür Bey sizi istiyor,» dedi.

«Söyle Müdüre, kahvemi içtikten sonra geleceğim!»

Sinirli olarak söylediği bu söz üzerine, durup bakan odacıya,

«Söylediğimi Müdüre aynen söyle!» diye pekiştirdi.

Kahvesini, sigarasını içmişti. Doğru Müdürün odasına gidip, yazıları aldığına değgin imzayı atıp çıktı. Konuşmak istemiyordu. Müdür, bu davranış karşısında bozulmuştu. Basri Altınay, kapıdan çıktığı hızla, yol parasını alma işlemini bitirdikten sonra,

«İsteğimizle bir yere atansak yol parasını almak günlerce uzardı,» diye söylenerek Keçiören'deki evinin yolunu tuttu.

Akşam yemeğinden sonra, bir ilkokulda öğretmenlik yapan karısı Nurcan'a durumu açtı. Zoraki bir gülümsemeyle, sonucu doğal karşıladığını, bu ortamda böyle şeylerin olağan olduğunu, üzülmemelerinin gerektiğini de anlattı. Nurcan, susup kalmıştı. Basri Altınay,

«Çok mu üzüldün?» diye sordu.

«Sevinilmez herhalde böyle habere.»

«Ne yapalım?»

«Ne bileyim,»

«İstersen yalnız ben gideyim.»

«Yeniden buraya seni verirler mi?»

«Sanmıyorum.»

«E biz ne yapalım burada yalnız?»

«Öyleyse yarın da eş durumundan senin atanman için dilekçe veririz. Başka yapacağımız bir şey yok. Dilekçeni elden dolaştırırım ben. Bir hafta içinde atanma yazını alır, yasal sınır içinde en çok on beş gün sonra ver elini Siirt.» Nurcan,

«Olur. Başa gelen çekilir,» diye söylendi.

«Paslanmış bir çarkın dişlileri bizleri atıyor.»

«Yolculuktan, daha çok eşya taşımaktan bıktım.»

«Doğrusun ama...»

«Kahrolasılar!»

«Şimdi ne desek boş Nurcan.»

Nurcan, düşünüp duruyordu. Basri Altınay, havayı değiştirmek için,

«Yıllar öncesi Mevlâna ne demiş biliyor musun?» diye sordu. Ve yanıt beklemeden okumaya başladı:

«Her gün bir yerden göçmek ne iyi.
Her gün bir yere konmak ne güzel.»

«Bunlar avunmak için...»

«Belki.»

«Öyle söyleyerek kendimizi avutuyoruz.»

«Dedim ya, şimdi başka ne desek boş.»

Baba ve analarını dinlemekte olan ilkokulda okuyan Aydın'la Aycan, gülmeye başladılar. Basri Altınay, gülümsiyerek,

«Ne oldu?» deyince, Aydın,

«Ankara'ya geleli daha iki yıl olmadı,» dedi. Aycan,

«Yine mi göçeceğiz?» diye sordu.

«Yine göçeceğiz çocuklar, yine göçeceğiz!»

Birlikte gülmeye başladılar. Nurcan'ın gözleri dolmuştu. Gülme ile ağlama karışmış, gözlerine, yüzüne yayılmıştı. Basri Altınay,

«Kalkın sinemaya gidelim, nasıl olsa yol parasını aldım,» dedi.

Çocuklar gülerek kalktılar. Analarının yüzüne baktıktan sonra giyinmeye başladılar. Basri Altınay, giyinmek üzere yatak odasına gitmekte olan karısının arkasından,

«Bu üçüncü sürgün, nasıl olsa sürgünlüğe alıştırdılar; serüven gibi kabul edip bir serüven filmine gitmek kötü olmaz,» dedi. Nurcan,

«Kendini gırgıra alıyorsun,» diye söylenerek gitti.

Dışarı çıktıklarında, Ankara ışıl ışıldı... Sanki ilk kez böyle güzel gözüküyordu...

III

Bir hafta sonra sabahleyin, Altınay'lar Güneydoğu Ekspresinin yataklı ikinci mevkiine binip yola çıktılar. Dördü de ayakta Ankara'ya bakıyorlardı. Aydın'la Aycan, yolculuğun ne kadar süreceğini, nerelerden geçeceklerini soruyorlardı. Basri Altınay, kısa kısa yanıtlıyordu. Ekspres, Hasanoğlan istasyonundan geçerken, Köy Enstitüleri zamanında ağaçlandırılıp sonradan nitelik değiştiren okulu göstererek, çocuklara bir şeyler söyledikten sonra usu çeyrek yüzyıl gerilere gotti. Sonra içinde bulunduğu ortamı düşündü. Bir hüzün içine gömüldü. Konuşmuyordu artık. O yıllarla içinde bulunduğu günlerin ayırımını düşünürken kederden boğulur gibi oluyordu. Kırıkkale'yi geçinciye değin bu havadan kurtulamadı. Delice istasyonundan sonra, ekspresin hızıyla devrilir gibi olup hemen gerilerde kalan ağaçlara, telefon direklerine bakarak, devletçiliğin olanaklarını, makinanın verimini düşünmeye başladı. Bir süre sonra Nurcan, oturduğu yerden kalkıp yanına geldi. Pencereye dirseklerini dayamışlar, dışarı bakıyorlardı. Basri Altınay,

«Makinalaşmak ne güzel bir aşama,» dedi. «Bak, biraz önce demiryoluna koşut giden atlı hemen gerilerde kaldı.»

«Kimbilir evine ne götürüyor adam,» diye mırıldandı Nurcan.

«Kimbilir?»

«Neden konuşmuyorsun?»

«Düşünüyorum.»

«Neyi düşünüyorsun?»

«Demir raylarda akıp giden ekspresi.»

«Bakıyorum da...»

«Ne var?»

«Ozansıladın.»

«Güzel şeyler düşünmeye çalışıyorum.»

«Sürgünlüğü unutmak için mi?»

«Öyle,» deyip çocuklara baktı ve çocukların uyuklamakta olduklarını görünce, «Sürgünlüğü balayına çevirmek istiyorum,» diye ekledi.

Kahkahalarla gülmeye başladılar. Uyuklamakta olan Aydın'la Aycan, gözlerini açtılar. İkisi de birden,

«Ne gülüyirsunuz?» diye sordular. Basri Altınay,

«Acıktık da...» diye yanıtladı. Nurcan,

«Haydin kalkın çocuklar bir şeyler yiyelim,» dedi.

Ankara'dan aldıkları, domates, salatalık sepetine uzandı. Hazırlığa koyuldular...

Yiyeceklerinden yediklerini yemişler, kalanı da toplayıp yerleştirmişlerdi. Nurcan, gözlerini yummuş, başını pencere yanına dayamıştı. Çocuklar da uzanmışlardı. Basri Altınay, çantasından bir kitap çıkararak okumaya başladı...

Bozkırın ikindi serinliği ekspresin içinde de duyulmaya başlamıştı. Nurcan, gözlerini açtı. Basri Altınay'a bakıp,

«Gözlerin yorulmadı mı?» dedi.

«Yoruldu ama...»

«Eee.»

«İyi bir kitap.»

«Nasıl?»

«Bak bir cümle.»

«Oku.»

«Korkunç burjuvazi büyük düşüncelerden, yaratıcılıktan yoksundur.»

«Bunları kim okur, kim dinler? Eloğlu bildiğini yapıyor. Bizimki taşıma suyla değirmen döndermeye benziyor Müslüman mahallesinde salyangoz satmak bizimki. Toplumun çıkarlarını savunman başımıza az mı iş açtı? Okumak, ülkücü olmak insanların başına dertler açıyor. Kıyım üzerine kıyım, sürgün üzerine sürgün. Günlük gazete bile okumayacak denli bilisizleri, çıkarcıları ödüllendiriyorlar. Tanıdıklarımız içinde Ankara Millî Eğitim Müdür Yardımcılığına, Bakanlık Şube Müdürlüklerine getirilenleri bir düşün. Ne biliyorlardı? Biri partizan, öteki de aday olup da kazanamayınca o makamlara getirildiler. Ya o yardımcı ders kitabı hazırlayıp, okullara müfettişler kanalıyla zorla dağıttıran Osman! Tümünün evi, şusu busu var. Biz bugün tiyiteberiz. Karı-koca canla başla çalışıyoruz, Karşılığında...»

«Ne yapalım canım şimdi?»

«İnsan kendini de garantiye almalı.»

«Neyle alalım?»

«Onlar nasıl alıyorlar?»

«Yani şimdi hemen yardımcı ders kitabı mı yazalım? Aday mı olalım?»

«Sinirlendiğim için söylüyorum Basri.»

«Daireleri de, otomobilleri de, makamları da yerin dibine batsın! Hele onlar gibi el etek öperek kaza-

nıldıysa... Belirli bir süre yaşanacak dünyada, insan gibi yaşamak daha iyi.»

«Ama onlar yaşıyor, biz sürünüyoruz!»

«Şaşıyor musun buna?»

«Şaşıyorum elbet!»

«Haklısın! Çünkü onlar ve efendileri, yaşanılası dünyamızı şaşılası ettiler...»

Susmuşlardı. Nurcan, hırkaları çıkardı, çocuklara giydirdi. Kendilerinkini de giydiler.

Gecenin karanlığını ve soğuğunu yararak ilerliyordu Güneydoğu Ekspresi. Biraz sonra da hışımla Kayseri istasyonuna girdi. İtişerek inenler binenler oluyordu. Karanlığı delen hırçın bir düdük sesiyle sarsılıp hareket edince ekspres, Altınay'lar, yiyeceklerini çıkarıp yemeye başladılar. Yemekten sonra beklemeyerek yattılar... Malaitya istasyonunda uyandıklarında kendilerini üşümüş buldular. Çelik gibi bir sabah soğuğu vardı dışarda. İnenlerden çok binenler oluyordu. Ekspres yavaş yavaş akıp giderken yemekli vagondan gelen çaylarını içtiler. Isınmışlardı biraz. Ayağa kalkarak, dışarı bakmaya başladılar. Elindeki Türkiye haritasını Aydın'a verip, dışarı çıktı Basri Altınay. Geri geldiğinde, çocukları yine ayakta buldu. Bir süre sonra, Hazar gölü çevresinden geçerlerken birlikte ayağa kalkıp, göle bakarak konuşmaya daldılar... Tünellere girip çıkıyorlardı artık. Ergani'ye geldiklerinde, Güneydoğunun sıcağı yüzlerini yalamaya başlamıştı. Ekspres Diyarbakır düzlüğünde bir karayılan gibi akıp gidiyordu. Gürültülü konuşmalar oluyordu. Türkçe, Kürtçe, Arapça sözlükler biribirine karışıyordu. Türküler, kaval sesleri arasında, surlardan genç kız memesi gibi dışarı fırlayan Diyarbakır'a geldiklerinde yol yor-

gunluğunu duymaya başlamışlardı. Hele Diyarbakır'ı geçtikten sonra akşam karanlığının çöküşü, ekspresin hızının gittikçe azalması, yolculuktan iyice usandırmaya başlamıştı. Karanlığı yararak ilerleyen ekspres, Batman'ın ışıklarına saplanınca, Aydın'la Aycan, Siirt'e geldiklerini sanarak ayaklandılar. Sonra aldandıklarını anlayınca sabırsızlıkları arttı. Ekspres tünelden çıkıp tünele giriyordu sık sık. Ve yol uzadıkça uzuyordu. En sonunda Ankara'dan ayrıldıktan otuz altı saat sonra demiryolunun bittiği son istasyon olan Kurtalan'a ulaşabildiler. Siirt'e eşyalarını taşıyacak kamyon bulamadıkları için, bir otele attılar kendilerini. Sivrisinek vızıltıları arasında geçirdikleri gecenin gündüzü, öğleye doğru bir kamyon bularak eşyalarıyla birlikte Siirt'e vardıklarında,tanıdıkları bir sürgün öğretmenin tutuverip telgrafla adresini bildirdiği evi bulup, eşyalarını indirmesi hiç de güç olmadı.

IV

Basri Altınay ve eşi Nurcan, Siirt'e geldikten iki gün sonra yeni görevlerine başlamışlardı. Aydın'la Aycan'ı da Atatürk İlkokulu'na vermişlerdi.

Siirt'in sessizliği, her çay evinin önünde alçak taburelere oturmuş; habire yüksek sesle Arapça konuşan yığın yığın işsiz insan da olmasa, bir mezarlık sessizliğini andırıyordu. Fabrika ve makina gürültülerinden yoksun küçük bir kentti. Trahom hastalığından körlerin sayısı çoktu. Özellikle yaşlılar arasında... Kadınların çoğunluğu kara çarşaflıydı. İlçelerden, köylerden gelen erkekler, şalşapik denilen el dokuması kumaşlardan, bol paçalı özel giysiler giyiyorlardı. Köylüler, kentin manavlarına, yok pahasına sebze, meyve taşıyıp duruyorlardı. Avukat yazıhanelerinin önlerinin kalabalıklığı, Basri Altınay'ın ilgisini hemen ilk günlerden çekmişti.

Aydın'la Aycan, okul dönüşlerinde çevrelerine şaşkın şaşkın bakıyorlardı. Arapça sözcükleri anlayamadıklarından gülümsüyorlardı boyuna. Öğrendikleri bir sözcük oldu mu akşamları yineleyip duruyorlardı.

Nurcan, hemen çalışma planlarını yapmaya, hazırlıklarını tamamlamaya başlamıştı.

Basri Altınay'ın denetim bölgesi ise, kendisi gel-

meden önce saptanmıştı: Siirt'in toplumsal, ulaşım, kültürel, ekonomik durumu en geri olan Şırnak ile Eruh ilçeleri ve köylerini kapsayan bölgeydi. Bu bölgenin geri bırakılmışlığı, toplumsal çalkantıların yoğunluğuyla yansımaktaydı. Özellikle eşkiyalık, toplumsal çalkantının su yüzüne çıkardığı bir sonuç olarak Ankara, İstanbul gazetelerine bile konu olmaktaydı. Bütün bu nedenlerden ötürü, bu bölge genellikle yeni gelmiş ilköğretim müfettişlerine bırakılıyordu. Özellikle ilde yakını, torpili olmayan müfettişlerin bölgesi olmak yönünden şanslıydı bu bölge. Hele bir de Basri Altınay gibi, sürgün biriyse, bir değil, birkaç yıl bu bölgeyi dolaşma şansına kavuşmuş olurdu; eğer hemen yeni bir sürgünlük olayı olmayacaksa...

V

Kasım ayının ikinci günü, Basri Altınay, çok ivediliği gerektiren bir soruşturma için Şırnak'a gitmek zorunda kaldı. Millî Eğitim Müdürü, kasım ayının birinde,

«Soruşturma konusu önemli. Öğretmen, ilçede bekliyormuş. Korkusundan köye dönemiyormuş. Hemen bir inceleme yapacaksınız,» dedikten sonra, «Hem bu yıl güz iyi gitti. Birkaç gün sonra Şırnak'a motörlü taşıt gidemez. Yollar kapanır. Şırnak Merkez İlkokuluna yarın dairenin kamyonu sıra götürecek. Bunun için kamyonla gitme olanağın da var,» diye eklemişti.

Akşamdan hazırlığını yapan Basri Altınay, sabahın beşinde, Millî Eğitim Müdürlüğü'nün sıra yüklü kamyonuyla yola çıktı. On on beş dakika sonra Botan çayı göründü. İki dağın arasından akıp gidiyordu, Dicle'ye doğru. Kamyonun gitmekte olduğu yol, Botan çayının sağındaki dağın eteğindeydi. Çayın hemen iki yanında yükselen karşılıklı dik dağlar, sessiz sessiz akıp giden Botan ve pek iyi olamayan yol, sabahın uyuşulkuğunu birden gideriyordu.

Botan çayını Billoris köprüsü üzerinden geçtikten sonra, kamyon sola ayrılan tozlu yola saptı. Bir toz bulutu içine girmişlerdi. Şoför,

«Müfettiş Beg,» dedi. «Bu tozlu yol, birkaç gün sonra, yağmurların başlamasıyla çamur olur çıkar. Yol bozulur. Kış, ilkyaz, güz yol kapanır. Bu yıla bakma sen. Çoğu yıllar ekim ayında motörlü taşıt işlemez. Bunun için Şırnak'a katırla gitmek zorunda kalınır. Tam yüz yedi kilometrelik yol Şırnak'la Siirt arası. Düşün sen gayrı.»

«Güç şey,» diye mırıldandı Basri Altınay ve karşısındaki dağın eteğine yazılmış bir yazıyı okudu: **«Gidemediğin yer senin değildir.»** Karışık duygular içindeydi. Sivri bir dağın eteğinden geçerken birkaç köy evi gördü. Şoför,

«Demirkaya köyü Müfettiş Beg,» dedi. «Senin bölgeye giren en yakın köy bu.» Basri Altınay, bölgesinin haritasını çıkarıp bakmaya başlamıştı. Dere kıyısındaki bir köyü göstererek,

«Burası da Kavakgölü köyü mü?» diye sordu.

«Evet Müfettiş Beg. Yalnız senin söylediklerin köylerin yeni adları. Bu adları köylüler bilmez. Bunun için eski adlarını da öğreneceksin. Biz buralardan geçtiğimiz için yeni adlarını da öğrendik. İçerde kalan köylerin yeni adlarını köylüler, eski adlarını da oralara gidenler bilmedikleri için biribirine karıştırırlar. Ol sebepten eyi öğrenmek şarttır.»

Kamyon homurtularla ilerliyordu. Basri Altınay'ın gözleri dağlardaydı. Dik ve çıplak dağlar, insana bir ürperti veriyordu. Böyle giderlerken, şoför,

«İşte Paris!» dedi. Basri Altınay, şaşırmıştı,

«Paris mi?» diye sordu.

«Evet.»

Basri Altınay, yine haritaya bakmaya başladı. Bir

noktanın yanında, yalnız (P harfini gördü. Adının baş harfi yazılmıştı köyün. Gülümsiyerek,

«Buralarda Paris'i de görmek varmış,» dedi. Şoför,

«Geçen yıl bu köyün er öğretmeni, Fransa'nın eğitim işlerine bakan Bakanına mı, yoksa Paris'in Eğitim Müdürüne mi pek bilmiyorum, bir mektup yazmış, Türkiye'nin Siirt iline bağlı Paris köyünü kardeş köy okulu seçin diye,» dedikten sonra, kamyonu bir çeşmenin önünde durdurup, «İnelim Müfettiş Beg. Hem motor soğusun, hem de elimizi yüzümüzü yıkayalım bir. Kamyona binerken kapkara saçların vardı, tozdan kırardı. Aynaya bak bir inince,» diye ekledi.

Beş altı köylü, koşuşarak geldiler ve tek tek Basri Altınay'la şoförün ellerini sıktılar. Elinde kaval, önünde üzüm sepeti, çeşmenin başında oturmakta olan köylü ayağa kalktı, Basri Altınay'la şoförün ellerini sıktı ağırdan. Beklemeye başladı. Ellerini, yüzlerini yıkayan Basri Altınay ile şoförün istemeleri üzerine, terazi ile bir kilo üzüm tartıp verdi. Şoför, köylülerle Kürtçe konuşmaya başlamıştı. Sözlerini bitirmelerini bekledikten sonra, Basri Altınay,

«Köye niçin Paris adı verilmiş?» diye sordu. Şoför,

«Paris, bolluk anlamında kullanılıyor,» dedi.

«Öyle mi?» Köylülerden biri,

«Eyle Begim,» dedi. Şoför,

«Haydi yolumuza,» deyip yürüdü. Basri Altınay, köylülere,

«Hoşca kalın,» dedikten sonra kamyona bindi.

Yine homurtularla yavaş yavaş ilerledi kamyon.

Dönemeçler dönüyorlardı boyuna. Çok uzaklarda, çıplak bir dağın üzerinde gözüken köyü göstererek,

«Şoo köy de Kânikân Müfettiş Beg,» dedi Şoför. «Yeni adı ne bilmem. Eruh'a bağlı.»

Böyle konuşa konuşa, Siirt'ten çıktıktan dört saat sonra büyükçe bir köye gelmişlerdi ki, Şoför,

«İşte Eruh! Senin ilçelerden birincisi,» dedi.

İlkokul, orman dairesi, sağlık ocağı ve dört beş memur evinden sonra, halkın barındığı tek katlı, toprak damlı, basık evlerdi gözükenler. Ve tek tük insan...

On dakika, okul önünde şoför bekledi. Basri Altınay, okula girdi. Öğretmenlerle tanıştıktan sonra, dönüşte uğrayacağını söyleyerek geri döndü. Ve Şırnak yoluna girdiler.

Yol çok bozuktu. Basri Altınay,

«Kamyonla gitmeseydim de bana sorsalardı, bu yoldan kamyon çalışmaz derdim,» dedi. Şoför, evet anlamında başını salladı. Bir sigara yaktıktan sonra, özenle kamyonu sürmeye başladı. Bir süre sonra bir köyün karşısına gelmişlerdi. Şoför,

«Bu gördüğün de Yanılmaz köyü,» dedi. Sonra, dik, keskin ve yüksek bir dağı göstererek, «Bu dağın tepesinden bir kadın yuvarlandı baharda,» diye ekledi.

«Dağa niçin çıkmış kadın?»

«Yiyecek ot toplamak için.»

«Ölmüştür elbet.»

«Ölmez mi? Paramparça olmuş.»

Basri Altınay, düşünceye daldı. İçinden söyleniyordu: 'Ah zavallı halkım benim. Karın doyurmak uğruna nerelerde ve nasıl ölüyorsunuz! Duyan, gören kim? Kimler derdini söylüyor, kimler derman bulun-

maması için sana gelen yolları tıkıyor. Hak ve halk yollarının nasıl tıkandığını bir bilsen! Gör o zaman nasıl kurtulacaksın...'

Şoför'ün,

«İşte Torik,» demesiyle birlikte, Basri Altınay irkilip baktı. Üç beş ev gözüküyordu. Şoför, «Bu da Torik köyü,» diye yineledi.

Kamyon çok ağır gidiyor, homurtularla bozuk yolu tırmanıyordu boyuna. Böyle tırmana tırmana yüksek bir tepeye çıktılar. Şoför,

«Burası Memiran tepesi,» dedi. «Artık Şırnak toprağına giriyoruz. Bu tepe sınır. Ayni zamanda yolun yarısı. Burada bir ay önce eşkıyalar soydular beni.»

Şoför nasıl soyulduğunu anlatıyor, Basri Altınay da ilgi ile dinliyordu. Kamyon yavaş yavaş inmeye başlamıştı. Dönemeçleri dönemeçler izliyordu. Keskin ve dar dönemeçlerin bir yanı uçurum, bir yanı dağdı hep. Tahtadan yapılmış bir köprüyü kamyon yavaş yavaş geçiyordu. Köprü sarsıldı ve çatırdadı. Şoför,

«Bu köprü bir gün birkaç cana sebep olacak ya, bakalım ne zaman ve kimlere rastlayacak,» dedi. Basri Altınay,

«Kimlere rastlayacak, buradan geçenlere mutlaka,» dedi.

Bir süre sonra uçurumlar azaldı. Bir tepeyi aşınca da evler gözükmeye başladı. Şoför,

«Şırnak'a giriyoruz,» dedi.

Basri Altınay, saatine bakıp,

«Siirt'ten çıkalı sekiz saat oldu,» dedi.

«Sekiz saatte yüz yedi kilometrelik yolu katettik begim.»

Sıralar, Şırnak Merkez İlkokuluna indirildikten sonra şoför,

«Yolcu yolunda gerek,» dedi ve Basri Altınay'ın elini sıkıp, Siirt'e dönmek üzere gitti.

Basri Altınay, günde on altı saat uçurum ve dönemeç dolu korkunç yolda direksiyon kullanan şoförün çalışma gücünü düşündü, hayran hayran... Geçtikleri dağları, vadileri, uçurumları, dönemeçleri, yıkılmak üzere olan köprüyü gözünün önüne getirdi.

Öğleden sonra, İlköğretim Müdürü, Basri Altınay'a bilgi veriyordu:

«Şırnak köylerinden on ikisinde okul var. Köyün üçünde öğretmen, üçünde eğitmen çalışıyor. İkisinde vekil öğretmen var. Dün de dört er öğretmen geldi. Köylerine sabahleyin yollandılar.» Basri Altınay,

«Çakırsöğüt köyü öğretmeni nerede?» diye sordu.

«Burada. Kaymakam kendisine beş gün izin verdi. İzin bitti. Gidemiyor.»

«Buraya çağıralım da bir dinliyeyim.»

«Peki.»

Çakırsöğüt köyü öğretmeni Burhan Ünalan'ın üzerinde yıpranmış bir giysi vardı. Yorgunluğu, kederi, çekingenliği gözlerinden belli oluyordu. Basri Altınay'ın sorusu üzerine, eğrelti gibi oturduğu sandalyeye iyice yerleştikten sonra anlatmaya başladı:

«Şilyan köyüne, yeni adıyle Çakırsöğüt'e her gece eşkıyalar gelirdi. Jandarmaya haber verildiklerini duymuşlar. On gün önce köye girerlerken, kuşkulandıkları bir adamı ve on yaşındaki oğlunu öldürmüşler. Şimdi her ikisinin de mezarları kucak kucağa. Köyden on kişiye de dayak attılar sabaha kadar. Şafakleyin

onunu da dağa kaldırdılar. Köy halkının çoğu köyü terketti. Kalanlar da göç hazırlığındalar. Bu yüzden okula çocuklarını göndermiyorlar. Benim köyde işim kalmadı. Bunun için, öğrencisiz bir okula, hem de göçmekte olan bir köye gitmenin anlamı yok. Üstelik, on kişiyi okula getirip döğmüşlerdi. Ben engel olmak isteyince beni de döğdüler. Can güvenliğim kalmadı...»

Basri Altınay, akşam üzeri Jandarma karakolu önünde, Kaymakam, Jandarma Kumandanı ve İlköğretim Müdürüyle konuyu konuşuyordu. Tümü de olayı doğruluyordu. Böyle konuşurlarken hava iyice kararmıştı. Gürültüyle yanan lüksün ışığı altında da sürdürdüler konuşmalarını. Basri Altınay, hem dinliyor, hem de Şırnak'ın güneyini çevreleyen Cudi dağlarına bakıyordu. Gecenin parlak yıldızlarına doğru yükseliyormuş gibi bir duygu veriyordu Cudi dağları. Kaymakam sözü almıştı, yine:

«Basri Bey, geldiğin yüz yedi kilometrelik yolda motörlü taşıt yazın işler. O da haftada iki gün postayı getirip götüren doç... Bu yıl güz kurak geçtiği için kamyonla gelebildiniz. Kışın karla kaplı olur yol. Güz ve ilkyazda da sel, çamur yüzünden yol kapanır. Biz de kapalı kalırız. Sanki mahpus gibi. Halk, hayvancılık ve kaçakçılıkla geçimini sağlar. Buradan Suriye ve Irak'a gitmek, Mardin'e, Siirt'e gitmekten daha kolay olduğundan, işsizlikten ve başka nedenlerden kaçakçılık önlenemiyor. Engel olunamıyor. Daha geniş, soğuk kanlı düşünürsek, halka hak vermemek olanaksız.»

Jandarma Kumandanı konuşmaya başladı:

«Aslında eşkıya sorununun da nedeni işsizlik, açlık. Ağaların maşaları eşkıyalar. Şu bana düşman olan

ağaların yapamıyacakları iş yoktur. Parti başkanları kanalıyla beni, İçişleri Bakanlığına, Milli Savunma Bakanlığına ve Başbakanlığa şikâyet ettiler. Bu ağalar fırsatını bulsalar, eşkıyalara beni de temizletirler. Derdimden şiir bile yazmaya başladım. Dün gece, bir türküye özenerek şunları yazdım:

«Dertli dertli gezer oldum,
Ağa yüreği ezer oldum,
Ben Şırnağı sevdim ama,
Ağalardan bezer oldum.»

Dördü de gülümsediler...

İlköğretim Müdürü, güneybatılarına düşen bir yeri göstererek, sözü aldı:

«Müfettiş Bey, şu ilerlerde Kasrik boğazı var. Şırnak'tan Cizre'ye bu boğazdan gidilir. Yaz aylarında bu yol açıktır. Hatta Eruh-Şırnak yolundan daha uygun. Çünkü İran'a bağlanacak İpek yolu buradan geçeceğinden, Karayolları burada hızla çalışıyor. Yağmur yağsa da bu yodaln bir süre daha gidip gelebilirsiniz. Siirt'ten bu yolla gelmek için de Batman, Gercüş, Midyat, İdil, Cizre, Şırnak dolanmanız gerekir. Araba on saatte gelebilir. Siirt-Eruh yoluyla katırla gelmeyi göze alırsanır, Şırnak'a iki günde gelemezsiniz.»

Basri Altınay, konuşulanları dinlerken, taa uzaklarda, yani Suriye toprakları üzerinde bir gözüküp bir yiten sönük ışıklara bakıyordu zaman zaman. Bir başka ülkedeymiş gibi bir duyguya kapılmıştı. Otel olmadiği için, gece, öğretmen odasındaki masa üzerine yapılmış yatağında ayni duygudan kurtulamadı.

Sabahleyin, Çakırsöğüt köyü öğretmeni, iki jan-

darma ve Basri Altınay Şırnak'tan yola çıktılar. Çakırsöğüt'e kolayca gitmişlerdi. Çünkü ilçenin en yakın köyüydü. İlçenin en yakın köyüydü ama, acı bir olay yaşamıştı. Öğretmen Burhan Ünalan'ın anlattıkları tamamiyle doğruydu. Köyde kalanlar, göç edenlerin, Irak, Suriye ve Adana'ya gittiklerini söylüyorlardı. Kendileri de göç hazırlığındaydılar.

Basri Altınay, öğretmene okulu açtırdı. Acı acı, duvarlara, kırık dökük sıralara baktı. Duvardaki asılı fişlere, yazılara göz gezdirdi. Konuşamıyordu... Hıçkırmamak için kendini zor tuttu...

Öğle sonu, ilçeye yorgun ve üzgün dönmüş, soruşturma ve inceleme tutanağını da hazırlamıştı. Bir yazı gelinceye değin, öğretmen Burhan Ünalan'ın vekil öğretmenle açık olan Geçitboyu köyünde çalışmasına karar verdi.

Akşam üzeri Kaymakam'ı ziyarete gitmişti. Kaymakam,

«Müfettiş Bey,» dedi. «Havaların güzel gitmesinden yararlanarak yarın erkenden jiple Siirt'e gideceğim. Eve bir şeyler alacağım. Giderseniz sizi de götürürüm. Belki bir iki gün de kalacağım Siirt'te. Denetim işin varsa yine birlikte döneriz.»

Basri Altınay, habere sevinmişti. Denetim işine hem hazırlıklı çıkmamıştı Siirt'ten, hem de soruşturma ve inceleme tutanaklarını nasıl göndereceğini düşünüyordu. Böylece hazırladığı tutanağı Millî Eğitim Müdürüne elden vereceği gibi, hazırlığını yaparak denetime çıkmış olacaktı.

İkinci gün Kaymakam Erol'la birlikte, geldiği yoldan jiple Siirt'e döndü.

VI

Basri Altınay, sabahın erken saatinde bir gürültüyle uyandığında önce şaşırdı. Gökgürültüsüyle, şimşekle karışık, bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Usuna Kaymakam geldi önce. Ne bilsindi adamcağız böyle yağmur yağacağını. Karısı, çocukları da uyandılar çok geçmeden. Sabah kahvaltısından sonra onlar okullarına gittiler. Basri Altınay da, soruşturma ve inceleme tutanaklarıyla gerekli olan evraklarını çantasına koyup il binasındaki Millî Eğitim Müdürlüğüne yollandı.

Millî Eğitim Müdürüne sözlü olarak da durumu anlatmıştı. Müdürün soğuk ve umursamaz durumu ilgisini çekti. Kalkıp gitmek üzereyken,

«Basri Bey,» dedi Müdür. «Bütün müfettiş arkadaşlar denetimdeler. Yağmur yağıyor ama, denetim işine bir an önce çıksan iyi olur. Yoksa yetiştiremezsin. Senin bölgen geniş, köy sayısı çok. Aman işini iyi ayarla da denetim görmeyen öğretmen kalmasın.»

«Kaymakamla birlikte geldik, birlikte döneceğiz,» deyip çıktı Basri Altınay. Müdürün konuşmasına alınmıştı.

Öğleye doğru Kaymakam, büroya gelerek, Bat-

man yoluyla bir gün sonra gideceklerini haber vermişti. Basri Altınay, hemen hazırlığa koyuldu...

Siirt'ten sabahın altısında yola çıktılar. Jipin şoförü arkada oturuyordu. Kaymakam, hem direksiyon kullanıyor, hem de Basri Altınay'la konuşuyordu. Kurtalan'dan sonra petrol ve petrolün ulusallaştırılması konusunu konuştular uzun uzun. Her ikisi de ulusallaşma konusunda ayni düşündeydiler. Basri Altınay, Kaymakamın ileri düşünde olmasına seviniyordu. Petrol konusundan sonra, başka ülke sorunlarından, kitaplardan, dergilerden söz ettiler uzun uzun. Koyu bir söyleşiye girmişlerdi, Hasankeyf'e geldiler. Asfaltın kıyısındaki mağara evlere şaşkın şaşkın bakıyordu Basri Altınay. Bir ara,

«Asfalt kıyısında mağara evler,» diye söylendi. Kaymakam,

«Köylerde daha nicelerini göreceksin,» dedi.

Konut sorununa değgin bir konuşmaya girmişlerdi artık...

Gercüş'ü geçerlerken, Kaymakam,

«Dolana dolana Şırnak...» diye söylendi.

«Evet.»

«Yol sorununun önemini insan daha iyi anlıyor böyle dolanmakla.»

«Çekenler bilir.»

«Yani bizler.»

«Bizlerden daha çok, uzak köylerde yaşayanlar.»

«Elbet... Okkanın tam altında olanlar asıl onlar.»

Midyat'a vardıklarında öğle olmuştu. Yemeklerini bir lokantada yedikten sonra, hemen yola çıktılar. Yol boyu, kadın erkek insanlar, yakacak çalı çırpı arıyorlardı. Arada sırada Karayollarının buldözerleriyle kar-

şılaşyorlardı. Kaymakam onlara «turuncu ordu» diyordu sık sık. İdil'i geçerlerken Kaymakam,

«Dicle'ye yakın bir yerden geçiyoruz,» dedi. Kuzeyi göstererek ekledi: «Bizim ilçenin Kızılsu bucağı köylerini dolaştıktan sonra, Eruh sınırını geçeceksin. Eruh'un Fındık bucağına bağlı okullu köylerinden biri buraya pek yakınmış. Ama arada köprü olmadığı için bu yöne geçmen olanaksız. Bunun için o köyden taa Siirt'e katırla gideceksin.»

«Yaşamım yollarda geçecek Erol Bey.»

«Öyle. Katır sırtında yolculuk güç iş.»

Cizre'ye geldiklerinde, bambaşka bir yaşantıya, görünüme tanık oldu Basri Altınay. Kaçakçılar, hemen çevrelerini çevirip, kaçak eşya bulunduğunu söylüyorlardı... İlçenin apayrı bir havası vardı. Beklemeyerek, Dicle üzerinde bekleyen **Duba** denen bir araca jipi sürdü Kaymakam, Köprü olmadığı için karşıya bu araçla geçtiler. Ve Kaymakam jipten indi. Şoför, jipin lastiklerine zincirleri takıp direksiyona geçti. Cizre-Şırnak arasındaki kırk kilometrelik yolu, iki saatte bitirerek ilçeye vardıklarında şoför kanter içinde kalmıştı.

VII

Basri Altınay, iki gün Şırnak'ta kalmıştı. Bu arada Merkez İlkokulunun denetimini de bitirmişti. Üçüncü gün Kaymakam okula geldi ve,

«Basri Bey,» dedi. «Şırnak'ta tek bir köye jip gidebilir, o da Balveren köyü. Uludere yönünde. İstersen seni oraya kadar götüreyim. Ben ikindiye döneceğim. Döneceksen ilçeye birlikte geliriz, dönmeyeceksen oradan geziye devam edebilirsiniz.»

«İyi olur. Balveren'den sonra Geçitboyu, Yoğurtçular, Cevizdüzü, Toptepe aradan çıkarır ve öyle dönerim ilçeye.»

«Hazırlan gidelim.»

«Hazırlanıp da, bir çanta öte başı?» diyerek çantasına gerekli eşyasını koymaya başladı.

Bir saat sonra, eski adı Millî olan Balveren köyüne geldiler. Köyün eğitim sorununu eğitmen Reşat yürütüyordu. Okuldaki işlerini yapmıştı Basri Altınay. Kaymakam,

«Halkla bir konuşalım,» dedi.

Eğitmen, halkın toplanmasını sağladı. Tek türkçe bilen kişi olarak da, halkın söylediklerini Türkçeye, Kaymakamın söylediklerini de Kürtçeye çevirerek, Kaymakamla halka aracılık etti.. İkindi üzeri Kayma-

kam ilçeye döndü. Basri Altınay, ikinci gün Geçitboyu, üçüncü gün Geçitboyu'ndan eski adı Heştan olan ve Nuh'un köyü diye anılan Yoğurtçular köyüne yollandı. Zorlu bir yağmur vardı. Yol hep iniş aşağı idi. Böyle yolda katıra binmek güç oluyordu. Yerler çamur, taşlar ıslaktı. Katır hızlı hızlı yürüyordu. Kılavuz, elindeki tüfekle keklik sürülerine ateş ediyor, vurduklarını hemen kesip, çantasına koyuyordu. Böylece üç saat sonra Yoğurtçular köyüne gelebildiler.

Yoğurtçular, yirmi evli, küçük bir köydü. Söyledikleri efsaneye göre Cudi dağının tepesine bindiren Nuh'un gemisinden kurtulabilenler bu köye gelip yerleşmişler.

Bu köyün eğitim işini de İsmail adında bir eğitmen omuzlamıştı. Dersanenin bitişiğindeki tek odada, yedi çocuğuyla birlikte kalıyordu. Akşam olunca köyün muhtarı geldi ve evine buyur etti. Gece, köyde ne kadar erkek varsa sökün ettiler. Konuşmaları Kürtçeden Türkçeye, Türkçeden Kürtçeye eğitmen çeviriyordu. Köylüler gitmişlerdi. Biraz daha bekleyen eğitmen de iyi geceler dileyerek ayrıldı. Tek odada Basri Altınay, muhtar, karısı, evli kızı, küçük kızı ile birlikte yattı. Yattı ama bir türlü de uyuyamadı. Sert ve ince yatakta sağa sola dönerek sabahı etti. Sabahın erken saatinde muhtar ve karısı hayvanlara bakmaya çıktılar. Evli kız yün eğiriyordu. Küçük kız ise bir köşeye çekilmiş, sessiz sessiz oturuyordu. Basri Altınay, bir şeyler anlatmak istiyordu, onlar anlamadıklarından gülmekle yetiniyorlardı. O ara, Eğitmen İsmail geldi ve,

«Muhtarla karısı, seni uyandırmadan hayvanlara bakmak için dışarı çıkmışlar. Sonra da, ilçeye yoğurt satmak için gittiler. Bugün ilçenin pazarı,» dedi. Sonra

yün eğiren muhtarın evli kızını göstererek anlatmaya başladı: «Muhtar bu kızını üç yıllığına bir çobanla evlendirdi. Çoban, muhtarın koyunlarını güdecek, buna karşılık da kızıyla evli kalacak. Üç yıl sonra yine anlaşırlarsa, evliliklerini sürdürecekler. Anlaşamazlarsa, çoban muhtarın koyunlarını gütmeyi bıraktığı gibi, muhtarın kızını da bırakacak. O zaman muhtar kızını ayni biçimde başka biriyle evlendirir. Burada, kız, gelir getirme bakımından önemli. Tekmil tarla gibi...»

Basri Altınay, muhtarın evli kızına bakıyordu. On beş yaşlarındaydı. Güzeldi. Kendisi ile ilgili konuşulduğunu sezinledi. Gülümsiyerek Basri Altınay'a baktı. Sonra Eğitmen İsmail'e Kürtçe bir şeyler söyledi. Basri Altınay, kızın burnundaki takılı küpeye baktı. Basma giysisini yırtacak gibi geren dik ve dinç memelerine baktı. Alacakaranlıkta, genç bedenin bu çıkıntıları. Basri Altınay'a «müthiş» ilginç gelmişti. Eğitmen İsmail'e bir şeyler daha söyledi... Eğitmen,

«Yüzünüzü yıkayacaksanız size su dökecekmiş,» diye çevirdi.

«Yıkayacağım elbet,» diyerek dışarı çıktı Basri Altınay. Burnu küpeli, genç ve dinç kadın, sobanın üzerindeki ibriği alarak arkasından çıktı. Basri Altınay, ellerine dökülen suyun çok sıcak olması nedeniyle sıçradı bir önce. Sonra, suyun sıcak olduğunu anlatmak istediyse de anlatamadı. Gülüyordu boyuna taze kadın. Çaresiz, ellerini yüzünü yaka yaka yıkadıktan sonra, mendiliyle kurulanırken, tazeye iyice baktı. O da kendisine bakıyordu gülümsiyerek... Güldükçe, yüzünün güzelliği bir kat daha artıyordu.

Sabahın sekizi olmuştu. Eğitmen İsmail'le birlikte, katırlara binerek Cevizdüzü köyüne yollanmıştı Basri

Altınay. Evli kızı düşünüyordu yol boyunca. Yaklaşmakta oldukları görkemli Cudi dağının tepesinden uçup gidiyordu sanki evli taze. Dayanamayarak,

«Peki, muhtarın kızının kocası nerede?» diye sordu.

«Kocası ayda yılda bir gelir. Hayvanların başında dağlarda.»

Basri Altınay, kocası dağlarda, kendisi babaevinde yatan taze üzerine yoğunlaştırmıştı düşüncelerini. Ve ona dalıp gitmişti. Bir sırtı aşıp, hemen bir dereye de inmişlerdi. Dere kıyısında anadan doğma çıplak kadınlarla karşılaştılar. Basri Altınay, şaşırmıştı. İyice baktı. Kadınlardan birkaçı yıkanıyor, birkaçı da çıplak olarak bir şeyler yıkıyorlardı. Eğitmen,

«Sür Müfettiş Bey,» dedi. «Yanlarından geçeceğiz. Buralarda böyledir adet.»

Basri Altınay, hem şaşırmıştı hem de ilgiyle bakıyordu. Kadınların vücudu bakır rengine dönmüştü. Aldırmıyorlardı bile. Yalnız bir ikisi sırtını dönmekle yetindi. Biri, yüksek sesle, gülerek bir şeyler söyledi. Basri Altınay, sözlerden yalnız birini, «Türk» sözcüğünü anladı. Eğitmen,

«Bir Türk geliyor dedi,» diye çevirdi Türkçeye.

«Niçin böyle çıplak duruyorlar?»

«Buralarda kadınlar önce giydiklerini yıkarlar. Giysileri kururken de yıkanırlar. Giysileri kuruyuncaya değin beklerler. Kuruduktan sonra giyinirler.»

Eski adı Ceffane olan Cevizdüzü, Cudi dağlarının hemen önündeki derin vadi içinde gür ve berrak bir suyu olan çayın kıyısında kurulmuş eski bir köydü. Halk, bolluk içinde yoksul yaşıyordu. Meyvelerin her

çeşidi, suyun en güzeli, evlerin ilkelliği yanyanaydı. Ulu ulu çınar, ceviz, kavak ağaçları vardı.

Eğitmen İsmail Yoğurtçular'a dönmüş, Basri Altınay, Öğretmen Muhsin'le kalmıştı. Dersaneye girdiğinde, burnu delinerek küpe takılmış ikinci sınıftaki bir kız öğrenciyi göstererek anlatmaya başladı Öğretmen Muhsin:

«İki gün sonra evlenecek. Üç bin liraya sattılar. Engel olmak olanaksız. Gerektiğinde, gelişmiştir diye rapor alırlar. Evleneceği adamın da iki karısı var. Ve kırk yaşlarında. Dinsel nikâh yürürlükte buralarda. Ancak karılardan birinin resmen nikahı olur. Çocuklar onun üzerine kaydettirilir. Öteki karılar daha çok iş gücü için alınır. Zenginlerin karısı bu yüzden çok olur.»

İkinci gün Basri Altınay, köy bekçisi ile köyden ayrılırken, okul önünde sıra olmuş öğrencilere göz gezdirdi. Bir gün sonra evlenecek kıza son olarak bir daha baktı. Ondan sonra Öğretmen Muhsin'in elini sıkıp yürüdü.

Toptepe köyüne geldiklerinde, yorulmuştu iyice Basri Altınay. Katırın eğeri, bacaklarını ağrıtmıştı. Okulun önündeki bir taşın üzerine oturdu hemen. Ve biraz ilerde, suda abdest alıp, düz bir taşın üzerinde namaz kılan, çekmişlikleri yüzlerine vurmuş iki kadına bakmaya başladı. Usunda Cevizdüzü okulunun ikinci sınıfındaki bir gün sonra evlenecek kız vardı.. Böyle bir süre oturduğu yerde düşündü. Bekçi katıra binip uzaklaşırken, okula girdi...

Bir gün sonra, epey şeyler görerek ve öğrenerek Şırnak'a döndüğünde, Kaymakam ,

«Basri Bey, yarın Kızılsu bucağına gideceğim,»

dedi. «Kızılsu yakınlarında bir yere kadar jiple gideceğim. Doktor ve Savcı da gelecek. Onlar başka bir köye otopsiye gidecekler. Ben Kızılsu bucağına bir iş için gideceğim. Eğer yorgun değilsen ve istersen birlikte gideriz. Sen de denetimini yaparsın.»

«Olur Erol Bey.»

Basri Altınay, rastlantılara seviniyordu. Yol konuşa konuşa biteceğinden, Kaymakamla birlikte yolculuğu birçok yönden yararlı bulduğundan kıvanç duymuştu haberden.

VIII

Kaymakam, ilçe doktoru, savcı ve Basri Altınay, jiple ağır-aksak Şırnak-Cizre yolundan bir süre gittikten sonra, jipten indiler. Kaymakam, şoföre,

«Yarın değil öbürgün öğleye doğru buraya gel,» deyip yolcu etti. Sonra doktorla savcı güney yöndeki bir aşiret köyüne otopsiye, Kaymakamla Basri Altınay Kızılsu'ya denetime gitmek üzere ayrıldılar.

Kaymakamla Basri Altınay, yokuş yukarı konuşa konuşa, ağır ağır çıkıyorlardı. Arada bir dönüp geriye bakıyorlardı. Böyle gide gide Kızılsu yolu üzerindeki bir mezraya geldiler. Rastgele birkaç eve girdiler. Bu evler insanlarla hayvanların ortaklaşa barındıkları evlerdi. İnsanlarla hayvanların yattıkları yer arasında yem teknesi vardı. İnsanlarla hayvanları bu yem teknesi ayırıyordu. Basri Altınay, tekneye bakarak,

«Burada hayvanlar yem yer, bir adım ilerisinde insanlar ne yer acaba?» dedi. Kaymakam,

«Basri Bey, bir fotoğraf makinası al, gezilerinde böyle yerleri sapta; röportajlar yapar, gazetenin birinde yayımlayarak bu bölge halkının yaşantısını yansıtmış olursun,» dedi. Basri Altınay,

«Kim söyler, kim dinler,» diye yaıtladı.

«Olsun!»

«Hem sonra, şurda yazdığım kimi yazılar yüzünden az soruşturma geçirmedim.»

«Yılmamak gerek.»

«Yılmıyorum. Sürgüne de alıştım.»

«Burdan ötesi var mı?»

«Yok da...»

«Da'sı ne oluyor?»

«Da deyip durdum işte...»

Böyle konuşa konuşa Kızılsu'ya geldiler. Okuldaki işlerini bitirdiler. Sonra halkla konuştular. Gece de sağlık ocağının lojmanına çekilip yattılar.

Sabahleyin erkenden Kaymakamla Basri Altınay, yanlarında bir kılavuz olduğu halde katırlarla yola çıktılar. Yola değil, dağlara vurdular demek daha doğru... Kartallarla beraber yükseliyorlardı sanki... Onlar çıkıyorlar, kartallar uçuyordu. Böyle çıka çıka tam tepeye geldiler. Durup çevrelerine bakmaya başladılar. Dicle döne dolana akıp gidiyordu. Suriye toprakları çarşaf gibi düzdü. Şırnak, düzlükten kaçan geyik gibi taa uzaklarda gözüken tepenin hemen yanındaydı. Arkasını Irak topraklarına dayamış Cudi dağları görkemli görünümüyle karşılarındaydı...

Eski adı Deştelan olan Kırkkuyu köyüne öğleye doğru gelmişlerdi. O kadar çoktu ki kuyu... Bu duruma bakarak, yeni adının köye uygunluğunu konuşurlarken bir yandan da kuyulara bakıyorlardı. Her kuyuda üçer beşer teneke kirli su vardı. Köy halkının içme ve temizlik suyu bu kuyuların suyuydu. Köylüler, sebze, meyve yetiştirmiyorlardı. Hayvancılıktı yalnız işleri.

Öğleden sonra Kaymakam, Kızılsu bucağına dönmek üzere Basri Altınay'dan ayrılırken,

«Tanrıya emanet ediyorum seni,» dedi ve kucakladı. İkisinin de gözleri dolmuştu.

Basri Altınay, yıkılmak üzere olan, köhne okulda işlerini yaparken, soyadı Viran olan Öğretmen Zafer,

«Soyadıma uygun bir okula verdiler,» diyerek gülümseyip duruyordu.

«Sabret,» diyerek Zafer Viran'ın sızlanmalarını geçiştiriyor, bir yandan da çalışmasını sürdürüyordu Basri Altınay.

Gece köy muhtarının evinde uzun uzun halkla konuştu Basri Altınay. Köyde Türkçe bilen üç beş kişi olduğu için konuşmakta, anlaşmakta güçlük çekmiyorlardı. Geç vakit, yapılan yataklara girdiler. Burası sanki ev değil bir koğuştu. Geniş odada sanki bir manga yatıyormuş gibiydi. Yanyana yapılmış yer yatakıarında muhtar, bekçi, yakın köylerden konuklar, öğretmen ve Basri Altınay yataklarında kendi dünyalarına dalmışlardı.

Basri Altınay, sabahleyin kalktığında, herkesi yatağından kalkmış buldu. Getirilen sütü içti. Kılavuz katırı hazırlamıştı. Alkemer'e gitmek üzere yola çıktılar. Keskin bir soğuk vardı. Sarp yerlerden geçen patika yoldan katır korkusuz yürüyordu. Basri Altınay, uçurumlara bakarak sık sık katırdan iniyordu. Böylece öğleye doğru Alkemer'e gelebildiler.

Alkemeı köyünde bir eğitmen ve bir öğretmen birlikte çalışıyordu. Öğretmenle eğitmen başbaşa vermişlerdi. Eğitmenin halktan biri oluşu nedeniyle öğrenci devamı iyiydi. Birçok köy okullarında görünmeyen kız öğrenciler vardı. Eğitmen, evli olan kızları gösteriyordu. Basri Altınay, minyatür eşlere bakıyor ve şaşıyordu. Gece üçü başbaşa verip uzun uzun konuştular.

Yirmi yıldır bu köyde eğitmenlik yapan Halil, eşkıya Bezo'yu kendisinin okuttuğunu söylüyordu. Çok zalim olduğu söylenen Bezo'nun yerine göre iyi olduğunu anlatan Eğitmen Halil'e, Basri Altınay,

«Niçin eşkıya oldu.» diye sorunca, Eğitmen Halil anlatmaya başladı:

«Bezo'yu çocukluğundan beri tanırım ben. Evlendikten sonra askere gitmişti. Askerde sıhhiye çavuşu da olmuştu. Bezo askerdeyken, karısına kızına rahat gün göstermedi Osman Ağa. Durum Bezo'ya bildiriliyor. Çok geçmeden Bezo askerden izinli geldi. Osman Ağa kuşkulanıyordu. Bezo'yu dama arttırmak için, atımı çaldı diye karakola şikayet etti. Bunun üzerine öç almak için Bezo dağa çıktı. O gündür bugündür, öldürdüğü insanların, yaptığı soygunların öyküsü kulaktan kulağa yayıldı. Üzerine düşüldükçe de zalimleşti. Ama herkese göre değil onun zalimliği. Sözgelimi bana çok saygılıdır. Dokuz yıldır dağlarda kafa kesip deri yüzdüğü anlatılır. Belki çoğu da doğrudur. Ama, beni görünce elini öper. Selâm göndersem, elinde tuttuğu suçsuz insanları bağışlar...»

Gece ilerlemişti. Basri Altınay, Günedoğmuş köyüne erken gideceğini söylüyerek, öğretmen odasına yapılan yatağına gitti.

Günedoğmuş'ta bir gün kaldıktan sonra kılavuzla birlikte yola çıkan Basri Altınay, Şırnak ilçesinin Eruh sınırındaki son köyü Karageçit'e geldiğinde yorgunluğunu duymayacak denli durumlarla karşılaşmıştı: Köy halkının çoğu mağaralarda oturuyordu. Trahom, firengi, cüzzam hastalığından yüzleri bakılmayacak denli korkunç insanlar vardı. Köyde akarsu yoktu. Pis bir suydu köylünün içtiği. Sarı ve ağır. Gece okula çekil-

diğinde, öğretmenle birlikte muhtarın sızlanmalarını dinledi boyuna. Türkçe bilen muhtar, yer yer ağlayarak konuşuyordu:

«Ölmek böyle yaşamaktan iyidir. Bir afet gelse de ölsek. Hastalıklar bizi perişan etti. İçecek suyumuz yok. Toprağımız yok denecek kadar az ve kıraç. Hayvancılık azaldı. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, Bezo bu köyden kız aldı diye, bir gün jandarmanın, bir gün başka bir eşkıya çetesinin dayağını yiyoruz...»

Gecenin karanlığından daha karanlık tablonun sonucu Basri Altınay, geceyi uykusuz geçirdi. Boğuluyor gibiydi. Şafağın kızıllığında, yatağından doğrulup, pencereden dışarılara bakmaya başladı. Dağların, ormanların ürpertici bir görünümü vardı. Üşüdüğü için, karşısında yatmakta olan öğretmeni uyandırdı. Birlikte sobayı yakıp ısınmaya başladılar. Gündüz gördüğü sarnıcın pis suyundan öğretmenin yaptığı çayı tiksinerek içmeye başladı. Bir süre sonra, muhtar, kılavuz ve katırla birlikte geldi. Sabahın altısında, öğretmen ve muhtarın elini sıkıp ayrılırken, anlatılmayacak duygular içindeydi. Ayazda kulakları, burnu o denli üşüyordu ki, jiletle kesiliyormuş gibi oluyordu. Kılavuz yola çıkarçıkmaz eşkıyaları anlatmaya başlamıştı. Basri Altınay, Karageçit köyünü, mağarada oturan insanların trahomdan kör olmuş gözlerini, cüzzamdan parçalanmış yüzlerini, hayvan sidiğine karışarak açık şarap rengine dönüşmüş içme suyunu düşünüyordu. Sonra kendisini: Katır kokusu sinmiş giysisini, kirlenmiş bedenini... Yıkanacak sıcak bir suyu özlüyordu... Böyle düşüne düşüne ilerlerken, bir dağı geçmek üzereydiler. On kişilik bir grupla karşılaştılar. Tümü de asker urbalıydı. Subay üniformalı biri kılavuzla Kürtçe ko-

nuşmaya başladı. Biraz daha yaklaştı. Binbaşı rütbesindeydi. Belinde fişeklik, göksünde dürbün, elinde mavzer vardı. Basri Altınay'a selam verdi. Ötekiler, O'nu izliyorlardı. Binbaşı rütbeli olan,

«Biraz dinlenin,» dedi.

Basri Altınay, katırdan indi .Birlikte taşların üzerine oturdular. Binbaşı rütbeli olan,

«Ağzını sıkı tutarsın herhalde?» diye sordu. Basri Altınay,

«Güveenbilirsiniz,» diye yanıtladı.

«Bizim kellemiz koltuğumuzda her an için. Ben Bezo; gördüklerin de çetemin insanları.»

«Anladım.»

«Nereden?»

«Eğitmen Halil sizden söz etti. Onun konuğuydum Alkemer'de.»

«Siz köydeyken, biz de oralardaydık.»

Konuşurlarken, yeni doğan güneş yüzlerine vuruyordu ılık ılık. Yolların buyu çözülüyordu. Bezo,

«Seni yolundan alıkoymayalım,» dedi. «Çok konuşmak işimize gelmez. Sen de güvenimizi sarsma. Jandarmayla filan karşılaşırsanız ses çıkarma. Açık konuşalım. Bu dağlar, yollar, beller, köyler bizim. Silah zoruyla elbet. Silahımızla harita çiziyor, silahımızla kanun yazıyoruz. Ağa şerri bizi dağlara çıkardı. Başka bir ağaya yaslanmak zorunda kaldık.. Öcümüzü alamadık tam olarak. Onun peşindeyiz. Hıncımız bitmediği gibi, gün geçtikçe de artıyor. Bunun için yolumuzdan bizi çevirmeye kalkanları, sır saklamayanları cezalandırıyoruz. Bizim kanunda ceza tektir: Ölümdür! Herkesi de kurşunlamıyoruz. Kesiyoruz kimilerini. Kesiyoruz, çünkü kuşunlarımız çarpışırken gerekli

oluyor. Karşıdaki dağı görüyorsun. Bu gece orada yedi kişinin derisini yüzdük. Birkaç gün sonra gazetelerde okursun. Bizi müzevirlemişlerdi. Bununla da kalmadılar, düşmanımız olan ağaya ve onların eşkıyalarına yardım ettiler. Ya!»

«İşinize elbet karışacak değilim. Ama bir durumu merak ediyorum. Bu bana ait bir duygu. Sormak da istiyorum.»

«Sor!»

«İnsanları keserken, derilerini yüzerken ne duygular beliriyor?»

«Ne demek istedin?»

«Yani acıyor musunuz?»

«Yoo! Alıştık! Hem öldürmemiz gerekiyor. Aksi halde biz ölürüz. Bize zarar verenleri, müzevirleri, tuzağa düşürmeye çalışanları mutlaka öldürüyoruz. Yaşamak için öldürüyoruz! Keyfimizden değil...»

Kalın bir sessizlik sonra birlikte ayağa kalktılar. Bezo, Basri Altınay'ın ellerini sıkarken,

«Görüşürüz,» dedi gülümsiyerek. «Dağlarda kalırsan, ihtiyacın olursa yardıma koşarız. Yalnız bizimle karşılaştığını kimseye söyleme...»

Basri Altınay, katıra biner binmez, eşkıyalar dağa doğru tırmanmaya başladılar.

Meşe ormanlarının arasında yeni yeni dağlar aşarak, Eruh ilçesine bağlı Bulmuşlar köyüne geldiğinde, Bulmuşlar öğretmenini bulamamıştı Basri Altınay. Öğretmen hasta olduğu için ilçeye gitmişti. Durumu öğrenince beklemeyerek, Yağızoymak köyüne yollandılar. Bir gün sonra da Fındık bucağına varabildiler. Fındık bucağında Basri Altınay hastalandı. Bir gün sonra da hasta hasta Güçlükonak köyüne gitti. Orada ateşi

daha da arttı. Bir gece kaldıktan sonra yine yola çıktı. Kılavuzu yanında olmak üzere, bir atla, şakır şakır yağan yağmur altında, Dicle ırmağı kıyısını izleyerek gidiyordu. Yağmurdan sırılsıklam olmuştu. Yaş iç çamaşırlarına değin geçmişti. Yağmur dinmediği gibi, gittikçe zorlu yağıyırdu. Bir yanda Dicle bozbulanık köpürerek azgın azgın akıyor, bir yanda dağlarda yıldırım ve gökgürültüsü yankılanıyordu. Duracak, yağmurun dinmesini bekleyecek bir yer de yoktu. Yol üzerindeki Çelik karakoluna kadar böyle gitmeleri gerekiyordu. En sonunda sekiz saat sonra Çelik karakoluna kendilerini atmışlardı ama, Basri Altınay da bitmişti yorgunluktan ve hastalıktan. Ateş içinde yanıyordu. Çelik'te okul olmadığı için karakola sığınmıştı. Hastalığı gittikçe artıyordu. Çelik karakoluna kadar jip gelebilirdi. Bir jip istemek için, Eruh Kaymakamına telefon ettiyseler de bir sonuç alamadılar. Karakoldan karakola Siirt'e telefon etmeye çalıştılar, yine bir sonuç alamadılar. Bir gün Çelik köyünde bekledi. Yağmur dinmişti. Bir başka kılavuzla Ormanardı köyüne yollandı. Denetim işini yarım yamalak yaptıktan sonra, gece yine yatağa düştü. Ateşi, nezlesi artarak sürüp gidiyordu. Sürekli terliyordu. Beklemektense, Seyfi köyüne gitmeyi yeğleyerek, Ormanardı'ndan da hasta hasta yola çıktı. Dicle kıyısındaki bir düzlükte olan Seyfi köyünü, okulunu görünce, dağdan düze indim artık diye bir sevinç duydu. Ancak ikinci gün ikindi üzeri Seyfi köyüne gelen Sağlık Müdürlüğünün arabasına bindiğinde hastalığını unutur gibi olmuştu. Motör sesi, bir gürültü değil, bir müzik, bir kurtuluş sesiydi sanki... İki saat sonra, yirmi yedi gün önce ayrıldığı evine, kasım ayının son gecesi varabilmişti.

IX

Basri Altınay, sabahleyin uyandığında ateşini ve kırgınlığını azalmış buldu. Kızı Aycan'la oğlu Aydın koşarak yanına geldiler. Aydın, neden bu kadar geciktiğini soruyor, Aycan, bir daha giderken çantasında kendisini de götürmesini söylüyordu. Birlikte yaptıkları sabah kahvaltısından sonra çocuklar analarıyla okula, Basri Altınay da büroya yollandı. Sıcağı sıcağına öğretmenlerin raporlarını doldurmak istiyordu.

Basri Altınay, dört gün boyunca bir yandan denetim raporlarını doldurdu, bir yandan da kasım ayı boyunca gördüklerini yazdı. Bir demir burgu gibi işlemişti gördükleri, duydukları. Etkisinden kurtulamıyordu bir türlü. Bunun için yazarak boşalıyordu. Bir gün Millî Eğitim Müdürü çağırarak,

«Sizin bölgede birkaç öğretmeni lokantada gördüm,» dedi. «Bu öğretmenlerin Eruh ilçesine bağlı Cintepe, Dalkorur ve Kavakgölü köylerinin öğretmenleri olduğunu öğrendim. Gerekli soruşturmayı yapın. Bakalım kaç gün kaçtılar.»

Basri Altınay, bir iki dakika düşündükten sonra, «Yarın yola çıkarım,» dedi, Millî Eğitim Müdürünün yanından ayrıldı.

Bürodan dışarı bakıyordu. Alabildiğine yağmur

vardı. Katırla yapacağı yolculuğu düşünüyordu. Yine çayları, dereleri, vadileri geçecek, karlı dağları aşacaktı. Ama da çileli işti. Bu yetmiyormuş gibi Millî Eğitim Müdürünün soğuk davranışları ne oluyordu. Böyle düşünürken, Batman bölgesine bakan İlköğretim Müfettişi Kadri geldi,

«Senin bölgede eşkıyalar kafa kesip deri yüzüyormuş,» diyerek elindeki gazeteyi Basri Altınay'a uzattı. Sonra yazı makinasını önüne çekip çalışmaya başladı. Basri Altınay, büyük puntolarla verilmiş haber başlığına ve fotoğraflara baktıktan sonra, haberi okumaya başladı:

«...Botan çayı üzerindeki Biloris köprüsünün ötesinde Eruh ve Şırnak kasaabları ile irili ufaklt birçok köyler sıralanır. Buralara kanun girmemiştir. Biloris köprüsünün ötesindeki insanlar kanunsuz yaşar. Dağ kanununun egemen olduğu bu yerlerde, kanunsuz bir iş yapan insan, kendi buyruğunu sürdürmek, kendi kanununu yazmak üzere silâhını omuzlayıp dağlara çıkar. Bu yazıda Biloris köprsünün ötesinde kendi buyruklarına yaşayanların öyküsünü okuyacaksınız. Haber Ajansı hayli güçlüklere karşın, şakilerin fotoğraflarını elde etmiştir.»

Basri Altınay, bir sigara yakıp, yukardaki girişten sonra küçük harflerle başlayan röportajı okumayı sürdürdü:

«Yapma ağam. Biz senin kullarınız. En büyüğümüz sensin, diye yalvarıyordu sırası gelen. Sonra, loş mağaranın içinde canhıraş feryatlar yükseliyor, dağların kuru zirveleri ile çorak dere yataklarında yankılar yaparak uzayan bu feryatlar kaybolup gidiyordu. Başlarında kalpakları, bellerinde son model otomatik si-

lahları, ellerinde de keskin ağızlı bıçakları bulunan, sakalları uzamış birtakım insanlar, mağaranın içinde sanki yüz yıl öncesi Orta Afrika'nın yamyamlar devrini yaşatan bir filim çeviriyorlardı. Olay, Siirt'e bağlı Eruh ilçesinin, kartalların tünediği dağlarda oluyordu. Mağaranın dibinde, bellerinde iple biribirine bağlı yedi kişi yatıyordu. Bunlar, kurbanlık koyunlar gibi teker teker celladın önüne getiriliyor, sonra da yere yatırılıyorlardı. Kan birikintilerinin içinde diz çöken,

— Ağam, bundan böyle vergimizi sana vereceğiz... Artık en büyüğümüz olarak seni tanıyacağız! Canımızı bağışla! Kulun, kölen olalım! diyerek hayatta kalabilmenin çarelerini arıyorlardı. En katı yürekli cellatların bile yüreklerini yumuşatabilecek bu yalvarıp yakarışlar, eli keskin bıçaklı adamtn kılını bile kıpırdatmtyordu. Anlaşılan onun kitabında af diye bir şey yoktu ki,

— Yat lan! Tavşan yürekli! diyordu. Sonra kan birikintilerinin içinde yatan adamın başını bıçakla kesip koparıyordu. Baş celladın yardımcıları, yerde bir süre debelendikten sonra hareketsiz kalan başsız gövdenin derisini ustalıkla yüzüyor, cesedi kayalıklardan aşağı yuvarlıyordu.

Cellat akşama doğru işini bitirmişti. Kanlı bıçaklar pantalonların paçalarında silinmiş, cesetlere saldıran akbabalar, kartallar ve leş kargaları tüneklerine dönmeye başlamıştı. İnsan kasapları sanki az önceki dehşet verici, tüyler ürpertici sahnelerin yaratıcıları değillermiş gibiydiler. Hallerinden hiç de yedi kişiyi boğazlayıp, derilerini yüzmüş olabilecekleri sezilmiyordu.

Boğaz keserek, deri yüzdüren baş celladın adına Bezo diyorlardı. Derileri yüzülerek vahşi hayvanlara

yem olarak bırakılan yedi kişi ise, tek suçları, Bezo çetesi ile çatışma halinde olan bir başka dağ kanunu yapıcısı Hamo'nun hemşerileri oluşlarıydı. (Devamı yarın)».

Basri Altınay, yazıyı okuyunca ürperdi. Gazetenin birinci sayfasındaki Bezo'nun fotoğrafına baktı. Sonra fotoğrafın altındaki yazıyı okudu:

«Bezo bu resmi, yedi kişinin başını kesip derisini yüzdüğü mağaranın önünde çektirdi ve iki adamı ile beraber bir soygunu ve cinayeti nasıl yaptıklarını canlandırdı.»

Birinci sayfadaki ikinci fotoğraf Hako'nun, üçüncü Hamo'nundu. Gazetenin birinci sayfasının alt köşesinde, «öteki resimler sekizinci sayfamızda» yazılıydı.

Basri Alttnay, sekizinci sayfaya bakmaya başladı: Hako'nun Muhafızı, Dağa Çıkan İmam, On üç yıllık orman memuruyken dağa çıkan Muso'nun elleri mavzerli, belleri fişekli fotoğrafları vardı.

Basri Altınay bir süre dalıp gitti. Sonra arkadaşı Kadri'ye,

«Yarın yolcuyum, hoşça kal,» dedi ve durumu anlatıp bürodan ayrıldı. Doğru gazete bayiine gidip, aynı gazeteden aldıktan sonra evine döndü.

X

Basri Altınay, Siirt'e odun getirmiş Demirkaya'lı bir oduncunun katırıyla, yağdı yağacak denen bir havada yola çıktı. O gece Demirkaya köyündeki sağlık ocağında kaldı. İkinci gün sabahleyin tuttuğu bir kılavuz ve katırla Cintepe köyüne gitmek üzere yola çıktı. Dağlara doğru çıkarken, fırtınayla birlikte savrularak yağan kar da başladı. Yolculuk gittikçe çetinleşiyordu. Kurt ve çakal sesleri birbirine karışmıştı. Kılavuzda tüfek, Basri Altınay'da tabanca olmasına karşın korkuyorlardı. Dolana dolana dağı çıkarken, kar ve fırtına dindi. Bu kez kalın bir sis başladı. Dağların tepesi gözüküyordu. Etekleri ve vadiler sise bürünmüştü. Katırın nalları güçlü sesler çıkarıyor, yankı yapıyordu. Yolda çoban ve oduncularla karşılaşmaya başladılar. Tümünün omuzu tüfekliydi. Akşam üzeri, Cintepe'ye gitmekte olan birkaç oduncu da yüklü katırlarla birlikte arkalarına takılmıştı. Kurt korkusu azalmıştı. Bir dağı aşar aşmaz, köpek sesleri duyuldu. Sonra Cintepe köyü gözüktü.

İkinci gün Basri Altınay, işini görürken, öğrencilerin tümünün yüzünü, başını yara içinde gördü. Öğretmen, çocukları göstererek, bu durumu haber vermek için Eruh'a gittiğini, oradan da ihtiyaçları için Siirt'e

gittiğini, Siirt'te öteki iki köyün öğretmenlerini gördüğünü, üçü birlikte Millî Eğitim Müdürü ile karşılaştıklarını anlattıktan sonra,

«Yiyeceğim, giyeceğim kalmamıştı. Aç çıplak yaşayamazdım,» deyip kesti.

Bir gün iki gece Cintepe'de kalan Basri Altınay, karlı buzlu bir havada, sabahın altısında Dalkorur'a yollandı.

Dalkorur'daki iki öğretmen, patlayacak gibi öfkelilerdi. Biri durumu şöyle anlattı:

«Kış bütün şiddetiyle başladı. Okulun sobası yok. Köylü yoksul. Toprağı, suyu olmayan bir köy. Bu köyün eski adı Kânikan. Kürtçe, köy burada, çeşme nerede demek. Adını değiştirmişler köyün, durumunu değiştirmemişler. Yine susuz. Komşunun sarnıcından geceleri su çalarak içecek suyumuzu sağlıyoruz. İnceleyin. Ve aynen yazın. Utanırsalar ilgililer utansınlar. Millî Eğitim Müdürlüğü soba almıyor. Köylü okulla ilgilenmiyor. Köy bütçesinde okula bir şey ayrılmamış. Tuttuk kendi paramızla köy okuluna soba aldık. Sanki çok paramız varmış gibi. Üstelik hamallığını da yaptık. Suç mu?»

İki gece bir günü de Dalkorur'da iki öğretmenle geçiren Basri Altınay, tuttuğu kılavuzla birlikte, yaya olarak iniş aşağı Kavakgölü'ne doğru yürürken düşünüyordu:

'Harap olmuş bir okul. İki derslikli. Dersaneler kupkuru. Aylardan aralık. Öğretmenler aylıklarından kısıntı yaparak soba alıyorlar. Öğrencilerin çoğu kitapsız, deftersiz. Birkaç eski sıradan başka görünürlerde hiçbir araç gereç yok. Çocukların giysileri lime lime. Gözleri trahomdan kanlı. Öğretmenler sıkıntı

içinde. Neyi, nasıl denetleyeceğim? Bir de soruşturma... Gülünç! Binlerce köyde okul yok, biliyoruz. Olanlarda ne oluyor sanki? Böyle okulculuk, eğitimcilik ne işe yarar? Eğitim Bakanlığı Barış Gönüllüleri (!) ne gösterdiği ilginin az kadarını da kendi ülkesinin öğretmenlerine gösterse, azımsanmayacak şevk, heyecan doğar. Ama nerdee!..?»

Kavakgölü'ne geldiklerinde akşam olmuştu. Öğretmenin sıkıntılı bir durumu vardı. Basri Alttnay, öğretmen odasında öğretmenle, sobanın başında bir süre konuştuktan sonra, dersaneden gelen gürültüyü merak ederek,

«Dersaneyi bir göreyim,» deyip yürüdü. Arkasından öğretmen...

Basri Altınay, gördükleri karşısında irkildi bir: Kırka yakın yatak, üzerlerine bağdaş kurmuş insanlar vardı. Geri dönüp öğretmene baktı. Öğretmen sıktntıyla,

«Müfettiş Bey,» dedi. «Öğretmen odasında konuşalım.»

Öğretmen odasında karşı karşıya oturmuşlardı. Öğretmen anlatmaya başladı:

«Bu köy ve yakın köyler, eşkıya Hako'nun babasının. Bu ağanın torunu, yani Hako'nun oğlu evleniyor. Çevre köylerden köy halkı hediyelerle kadın-erkek düğüne geldiler. Kadınlar evlerde. Gelen insan o kadar çok ki, evler almadı. Bunun için erkeklerden çoğu geceleri okulda yatıyor. Köyün ağası ve ağanın oğlu eşktya böyle uygun buldu. Olmaz dediysem de dinlemediler. Tehdit ettiler. Ben de korkumdan razı oldum. Ne yapabilirdim? Bunlara tek başıma karşı koyamam. Adamın on kadar köyü var. Ağa imparator gi-

bi buralarda. Siirt'te de adamları var. Vali bile ayağa kalkarak karşılıyor. Bırakın Vali'yi, söylediklerine göre, İçişleri Bakanı Siirt'e geldiğinde, Hako'nun babası Nadir Ağa'yı Vali konağına çağırmış. Vali konağında gece İçişleri Bakanı, Nadir Ağa, Vali üçlü bir toplantı yapmışlar. Pazarlıklar yapmışlar. Bu çevrede Nadir Ağa ne derse o olur. O, şu partiye oy vereceksiniz dedi mi, tamam! Öteki partilere tek oy çıkmaz. Seçimde bu böyle oldu. Yalnız bu değil, daha neler neler... Zamanınız olsa da günlerce anlatsam, bitiremem. Siz de dinledikçe çok şeyler öğrenmiş olursunuz. Ah Müfettiş Bey! Bilmem ki ne düşünüyorsunuz derslikte gördüğünüz durum hakkında. Ben engel olsam, öldürürler. Engel olmakla bir şeyin değişeceğini bilsem, ölümü de göze alarak direnirdim. Ama iyi biliyorum ki, Niyazilik olur bunun sonu. Makina, ters çalışan makina yine çalışacak. Köylülere bir şeyler söyliyeceksiniz diye korktum. Onlara bir şey söyleseydiniz, anında duyururlardı. Ve sizin köyden sağ çıkmanız olanaksızdı. Bunu böyle bilin. Size gözdağı vermek için söylemiyorum. Deneyimlerime dayanarak söylüyorum. Bir yıldır neler ve nelerle karşılazmadım ki... Bakınız, bugün Siirt'ten gelen bir köylü gazete getirdi. Okuyun şu haberi,» deyip, parmağını basttğı yeri gösterdi ve gazeteyi uzattı. Basri Altınay, gazeteyi aldı, okumaya başladı:

«İki azılı şaki hükümetten haraç istedi.»

Bu başlığın altında, Hako'nun iki yüz elli bin, Hamo'nun yüz bin lira haraç istediği, aksi halde teslim olmayacakları; İçişleri Bakanı, Vali ve Nadir Ağa arasında gizli bir görüşmenin yapıldığı yazılıydı.

Basri Altınay ve öğretmen iki garip kuş gibi, öğ-

retmen odasında, sobanın başında ısınıp konuşurlarken, bir köylü girdi içeri. Öğretmen tanıştırdı:

«Hako'nun ağabeyi.»

«Yaa!»

«Evet.»

«Kim bu beğ?»

«Müfettiş.»

«Öyle mi?»

«Evet.»

«Hoş gelmişsin beg.»

«Hoş gördük.»

Hako'nun ağabeyi, gösterilen çürük bir sandalyeyi, duvara dayararak oturdu. Bir süre şurdan burdan konuşulduktan sonra, Basri Altınay,

«Biraz aile yaşantınızı anlatmaz mısınız?» diye sorunca, Hako'nun Ağabeyi anlatmaya başladı:

«Babam, ağa olduğu için bin dokuz yüz yirmi beşten sonra Suriye'ye sürgün edildi. Bin dokuz yüz ellide çıkan af kanunundan yararlanarak yine geldik. Suriye'de de toprağımız var, burada da. Biz iki vatanlı insanız. Ben ilkokulu Suriye'de okudum. Ağayız. Ağalık deyip geçmeyin. Zor şeydir ağalık. Köylüyü biz koruyoruz. Eşkıya beslemesek, öteki ağaların yanında güç durumda kalırız. Köylüler o zaman öteki ağaya vergi verirler. Biz köylüden aldığımız vergi karşılığında köylümüzü koruyoruz. Yoksa öteki köylerin ağalarınca öldürülürler. Soyulurlar. Buralarda topraktan, hayvandan daha gereklidir silah. Silahlarımızla zenginliğimizi koruduğumuz gibi köylülerimizin de canını koruyoruz. Eşkıya beslemesek ne olur köylülerin durumu. Öteki ağalar yer vallah.»

Basri Altınay, Siirt'ten çıktıktan bir hafta sonra,

Botan çağına doğru akıp giden Zoravan deresini güçbela bir katırla geçip, Biloris köprüsüne doğru giderken her yönden doluydu... Akşama evine ulaşma çabası ile, bindiği katırı koşturuyordu. Kılavuz,

«Katırı koştumayalım begim, terler de ölür,» deyince yavaş sürmeye başladı.

XI

Üç ayrı edebiyat dergisinin ocak sayılarında ve iki haftalık toplumcu dergide Basri Altınay'tn aralık ayında yazdığı gezi yazılarından birer bölüm yayınlanmıştı. Edebiyat dergilerindeki yazılardan henüz Siirt'te kimsenin haberi olmamıştı ama, haftalık dergidekiler okunmuş, Valiye de ulaştırmıştı. İktidarın hışmına uğramak istemeyen Millî Eğitim Müdürü, Basri Altınay'a karşı soğuk ve uzak duruyordu. Bir gün Basri Altınay'ı çağırdı,

«Dinle kardeşim» dedikten sonra şunları söyledi: «İlköğretim Müfettişi demek, Millî Eğitimin eli, kulağı, gözü demektir. Bu durumu iyi bilmen gerekirken, gördüklerini dergilerde yazıyorsun. Senin işin yazmak değil, bize bildirmek. Değil mi?»

«Raporlarımda kimi durumlar zaten açıklanmış oluyor. Sözgelimi sırasız, sobasız, araç ve gereçsiz okullar...»

«Evet.»

«Yazılarımla da, Millî Eğitimin eli, kulağı gözü olduğumu doğrulamış oluyorum. Gerektiğinde Bakan ve Bakanlık Örgütünde çalışanlar da durumu öğreniyorlar.»

«Olmaz kardeşim! Böylece makam atlamış oluyorsun.»

«Biz asker değiliz ki.»

«Olsun!»

«Sonra yazılarımda belirttiğim sorunları çözümlemek sizin gücünüzü aşan bir konu.»

«Ne demek istiyorsun?»

«Bu sorunlar biribirine bağlı. Kısaca düzenle ilgili.»

«Ne düzeni be kardeşim?»

«Bozuk bir düzen içindeyiz. Bu bozuk düzen içinde çalışmalarımız, bu düzenin belli kalıpları içinde çalışmalartmız verimsiz de oluyor.»

«Anlaşıldı. Demek Ankara'ya gittiğimde Genel Müdürün söyledikleri doğruymuş. Valinin de senin üzerinde önemle durmasının, kılı kırk yararcasına incelemesinin bir nedeni varmış...»

«Ben söylemek istediklerimi açıkladım. Siz de açıklar mısınız?»

«Sen yazılarında nasıl açıksan, ben de öyle açık konuşuyorum.»

«Anlıyorum az çok bir şeyler. Özellikle soğuk davranışlarınızdan bir şeyler sezinlemedim değil. Buraya sürgün geldim. Kuşkulanmış ve hemen kimi haberleri edinmişsinizdir.»

«Sezinlediğin gibi...»

«Ama ben sözcüğün tam anlamıyla yurtseverim.»

«Yurtseversin demek?»

«Evet! Yurtsever ve halksever.»

«Hem yurtseverim, halkseverim diyorsun, hem de düzeni sevmiyorsun.»

Basri Altınay, gülümseyerek,

«Yurt ayrı şey, düzen ayrı şey; yine halk ayrı şey, düzen ayrı şey,» dedi.

Müdür, sesini yükselterek,

«Bu yurdu seven, düzenini de sever; halkını seven, halkının kurduğu düzeni de sever,» dedi.

«Siz kavramları, sözcüklerin anlamlarını biribirine karıştırıyorsunuz. Bunun için anlaşamıyoruz.»

«Bir de anlaşacak mıydım?»

«Peki ne konuşuyoruz?»

«Keselim bunları şimdi kardeşim. Dinle beni! Sason bölgesinin müfettişi hasta. O bölgeye giren iki öğretmen hakkında soruşturma var. Bu bir!»

«Evet.»

«İkincisi: O bölgede terfi sırası gelen öğretmenler var. Denetimlerini yapacaksın. Kalemden emri al!»

«Müdür Bey...»

«Sözümü bitirmedim,»

«Bitirdiğinizi sanmıştım.»

«Üçüncüsü: Öğleden sonra Valiyi göreceksin...»

Basri Altınay, «Valiyi göreceksin» sözünü bastırarak söyleyip susan Milli Eğitim Müdürünün yüzüne iyice bir baktı ve,

«Öğleden sonra Valiyi görürüm,» dedikten sonra ekledi: «Yalnız Sason bölgesine benim gönderilmemin anlamını anlayamadım. Siirt ilçelerinin gezme koşulları en güç iki ilçesi ban ayrılmış. Ses çıkarmadım. Geziyorum kelle koltukta. Öteki müfettiş arkadaşların yalnız birer ilçesi var. Onlardan biri neden gönderilmiyor da ben gönderiliyorum?»

«Böyle uygun görüyorum.»

«Yaa!?»

«Şikâyetiniz varsa istediğiniz makama başvurabilirsiniz.»

«Başvurmayacağım. Çünkü bu davranışımı ilerde kötülüğüm için kullanacaksınız. Sonra kimi kime şikâyet etmiş olacağım ki!.. Danışıklı düğüş bunlar.»

Basri Altınay, sözünü bitirir bitirmez beklemeden kalktı ve çıktı.

Öğleden sonra Valinin kapısında bir süre bekledikten sonra içeri girebildi. Vali, bir öğretmeni azarlıyordu. Öğretmen sus-pus olup çıktı. Vali, Basri Altınay'a bakıp, bir koltuğu gösterdi oturması için. Basri Altınay, yavaşça oturdu. Vali bir süre önündeki kâğıtlara göz gezdirdikten sonra başını kaldırıp baktı ve,

«Eveeet...» deyip sustu.

«Beni çağırmışsınız.»

«Biliyorum. Biliyorum da, nerden başlıyayım diye düşünüyorum.»

Kalın ve sıkıntılı bir sessizlik oldu. Basri Altınay, koltuklara, tabandaki halılara göz gezdiriyordu. Vali, önündeki kâğıtlara bakıyordu. Neden sonra,

«Görevinizin sınırlarını bileceğinizi sanırdım,» dedi.

Basri Altınay, biraz düşündükten sonra,

«Anlayamadım Vali Bey,» dedi.

Anlayamayacak bir şey söylemedim.»

«Biraz açıklar mısınız efendim?»

«Görevinizin sınırını aşmamanız gerekirdi. Sizin işiniz okulları gezmek, öğretmenleri denetlemek. O kadar! Yazarlık yapacaksanız istifa edin!»

«Vali Bey, İlköğretim Müfettişleri Yönetmeliğinde bir madde var. Aşağı yukarı şöyle yazar o maddede: İlköğretim Müfettişleri, bölgelerine giren çevrenin eği-

tim, kültürel ve toplumsal sorunlarını inceler, mümkünse bunları yayımlar.»

«Siz de onun için yazıyorsunuz?»

«Evet.»

«Peki hiç iyi olan, sevindirici şey görmüyor musunuz?»

«Görmüyorum gibi bir şey.»

«Ne demek?»

«Vali Bey, sorunlarımız öylesine çıkmazda, öylesine karmaşık ki, insanı derinden yaralıyor.»

«Evet, biraz daha açıkla?»

«Gezdiğim, gördüğüm çevre toplumsal çalkantı içinde.»

«Nedir bu toplumsal çalkantı dediğin?»

«Köylüler yoksul. Hasta. Yolsuz. Güvenliksiz. Şeyh, ağa ve eşkıya baskısı altında inim inim inliyorlar.»

Vali, kızarmıştı Bağırarak,

«Nasıl olur canım!» dedi.

«Ben durumu söylüyorum.»

«Yangın var diyeceksin nerdeyse!»

«Yangın gibi bir şey sayıyorum ben!»

«Demek öyle?»

«Evet.»

«Ne demek istiyorsun?»

«Demek istediklerim açık Vali Bey. Bir köy gördüm, halkı toptan hasta. Cüzzam, firengi, trahom hastaltkları yüzünden halk perişan. Birçok köyün içecek suyu yok. Hiç birinin yolu yok. Ağalar eşkıya besliyor. Babalarıyla birlikte çocukların da bedenleri kurşunlarla kalbura çevriliyor. Kucak kucağa mezara konuyorlar. Köylüler korkudan göç ediyorlar. Öğretmenler ça-

resizlik içinde çırpınıyorlar. Aralık ayında sobası, sırası olmayan okullarımız var. Bir tarafı çökmüş okullar içinde öğretmenler öğretim - eğitim yapmaya çalışıyorlar. Neler, neler! Saymakla tükenmez ki...»

«Demek bu memleketin durumu böyle?»

«Ne yazık ki böyle.»

«Söylediklerinin tümüne inanmıyorum!»

«Söylediklerim, söylenmesi gerekenlerin yanında devede kulak kalır.»

«Öyle mi?»

«Sizin de bilmeniz gerekir.»

«Söylediklerinizi abartma.»

«Tek tek, kanıtlarıyla, tanıklarıyla tanıtlayabilirim söylediklerimi.»

«Demek öyle.»

«Böyle Vali Bey.»

«Peki Müfettiş Bey, dediklerin doğru diyelim, bunların nedeni nedir?»

«Ekonomik yapının bozukluğundan.»

«Öyle mi?»

«Evet. Ekonomik yapının yansımasıdır bütün bunlar.»

«Başka nedenler yok mudur?»

«Vardır. Ama asıl büyük neden budur.»

«Anlaşıldı!»

«Sizin daha iyi bilmeniz gerekir Vali Bey.»

«Sizi iyi biliyorum.»

«Beni değil, sorunlarımızı.»

«Peki Müfettiş Bey, hiç iç açıcı şeyler görmüyor musunuz?»

«Pek çok az.»

«Demek pek çok az?»

«Evet.»

«Sen bir politikacı gibi konuşuyorsun!»

«Sordunuz söyledim. Yurt sorunlarını konuştum sonra...»

«Söylediklerinizi abartma!»

«Söylediklerimi tek tek, kanıtlarıyla, tanıklarıyla, tanıtlarım dedim.»

«Böyle olsa bile bunları yaymak mı gerekir?»

«Gerçeklerin bilinmesi değil, bilinmemesi ve öylece sürüncemede bırakılması doğru değil.»

«Yani yazmak gerekir; öyle mi?»

«Bilmemizin zararı değil, yararı olur kanısındayım.»

«Dosta düşmana yaylım yani. Öyle mi?»

«Vali Bey, ben yaymıyorum, yazıyorum. Sonra zaman zaman bölgemizin olaylarını İstanbul'da, Ankara'da yayımlanan gazetelerden de okuyoruz. Mutlaka sizin daha çok haberiniz vardır.»

«Senin gibiler veriyor o haberleri.»

«Ben haberci değilim.»

«Peki, Kavakgölü köyü okulunda eşkıya Hako çetesinin adamlarının yattığını muhalefet gazetesi nereden öğrendi?»

«Bilmiyorum. Ama gazetedeki haber doğru. Gözlerimle gördüm.»

«Niçin engel olmadın?»

«Her şey olmuştu ben gördükten sonra. Zaten yalnız başıma engel olamazdım da..»

«Peki, gazeteye niçin bildirdin?»

«Ben bildirmedim. Biraz önce ben bir şey söylemiştim Vali Bey...»

«Ne gibi?»

«Söylediklerimi tek tek, kanıtlarıyla, tanıklarıyla, tanıtlayacağımı...»

«Söylediniz.»

«İnceleyiniz, haberi ben verdiysem eğer, vereceğiniz cezaya hazırım.»

«Bu ilde siz yazı yazıyorsunuz!»

«Ben yazı yazıyorum yalnız. Gazete habercisi değilim.»

«Yazmayacaksın!»

«Böyle bir sınır mı var yasalarda Vali Bey?»

«Yazarsan bile iyimser yazılar yaz!»

«Ah iyi şeyler görebilsek! Bu değil mi istediğimiz? O zaman sevinerek, gönenerek yazarım.»

«Yaz işte! Siirt'te vilayet binası badana ediliyor, İmam-Hatip Okulu açılıyor!»

Basri Altınay, elinde olmayarak gülümsedi. Hatta kahkaha atmamak için dilini ısırıyor, kendini güç tutuyordu. Vali,

«Niçin gülümseyip sustun?» diye sordu.

«Yapıların badana edildiği bir yazı konusu olur mu Vali Bey?»

«Yaa! O zaman susulur, öyle mi?»

«Vali Bey, Tillo bucağı Siirt'e beş kilometre uzakta. Bir şose ile Siirt'e bağlı bu bucak. Şimdi adını anımsıyamıyacağım, Tillo'dan beride, yol üzerinde, Siirt'e üç kilometre olan bir köy var. Bu köye birkaç kez gittiniz. O köyün okuluna hiç kız öğrenci devam etmiyor. Uğraştınız. Kız öğrencilerin devamını sağlayabildiniz mi?»

«Müfettiş Bey! Müfettiş Bey! Siz bana değil, ben

size soru sormak durumundayım! Burada da sınırı aşıyorsunuz!»

«Konuşuyorum. Siz soru soruyorsunuz, ben de içtenlikle yanıtlıyorum!»

«Seni konuşmaya çağırmadım!»

«Susuyorum öyleyse.»

«Konuştuklarımı, söylediklerimi iyi dinledin!»

«Dinledim.»

«Ona göre.»

«Ben...»

«Sus!»

«Susmamı istiyorsunuz madem, ben de burada susuyorum.»

«Başka yerdę konuşacak mısınız?»

«Dilsiz değilim ki Vali Bey!»

«İyi şeyler konuş! İyimser ol! Karamsar düşüncelerini yayma!»

«Asıl karamsar insanlar susar Vali Bey.»

«Ne demek istiyorsun?»

«Karamsar kişiler, umutsuz kişilerdir; susmayı yeğlerler.»

«Bir vali ile nasıl konuşacağınızı da öğrenmelisiniz.»

«Saygıda kusurum olmadığı kanısındayım.»

«Ne biçim kelimeler söylüyorsun! Yeğlemek, kanıtlamak, tanıtlamak...»

«Türkçe sözcükler.»

«Sus! Suuss! Solcular dilimizi bu hale getirdi işte.»

Basri Altınay, konuşmanın yarar getirmiyeceğini

anlayarak sustu. Vali önündeki kâğıtlara bakmaya başlayınca, kalktı ve,

«Hoşca kalınız,» deyip kapıdan çıkarken, Vali, ne anlama geldiği anlaşılmayan biçimde başını salladı. Basri Altınay, yüzündeki acı, buruk gülümsemeyi evine kadar taşıdı...

XII

Basri Altınay, sabahtan öğleye değin bekledikten sonra Kozluk ilçesine giden bir Karayolları arabası bulabildi. O gece Kozluk'ta kaldı. Kozluk'tan Sason'a gitmek için, sabahleyin, bir kılavuzla katır bulup yola çıktı. İncecikten kar yağıyordu. Türkçeyi iyi bilen kılavuz sürekli konuşuyordu. Basri Altınay, adamın yaya yürüyüşündeki rahatlığa, çevikliğe bakıyor ve onu dinliyordu. İncecikten başlayan kar, lâpa lâpa yağıyordu artık. Uzaktaki sırtlar gözükmez oluyordu gittikçe. Yerdeki kar kalınlaştıkça kalınlaşıyordu. Zaman zaman kurt sesleri de duyuluyordu. Kılavuz, ne yağan karın hızına, ne de kurt seslerine aldırış ediyordu. Konuştukça coşuyordu. Geyikli, Yedikonak, Büklükonak köylerini geçmişler, yeni bir köye gelmişlerdi. Kılavuz durarak,

«Begim,» dedi. «Bu köyün adı Gümüşörgü. Yolun tam yarısı.»

«Evet.»

«Burada konaklayalım.»

Basri Altınay, saatine baktı,

«Iyi olur. Öğretmeni de görürüz.»

Okula girdiklerinde, öğretmeni çay yaparken buldular. Bir süre hem konuştular, hem de zeytin, ekmek

ve çayla karınlarını doyurdular. Basri Altınay, bir de dersaneye, öğrencilere bakıp, yürüdü. Öğretmen,

«Yine buyurun. Yalnızlıktan patlıyorum,» diyordu arkasından.

Kar sürekli yağıyordu. Kılavuz konuşkanlığını sürdürüyordu. Bir köye girmişlerdi. Kılavuz,

«Begim korkma artık,» dedi. Basri Altınay,

«Niçin?» diye sorunca,

«Tekevler'e geldik. Bundan sonrası bir saat sürer ancak,» diye muştuladı.

«İyi iyi.»

«Begim kurtlardan korkuyordum.»

«Korktuğunu bana söylemedin.»

«Benim korkum bana yetiyor, bir de senin korkunu çekemezdim begim,» diyerek dönüp baktı. Gülmekten açılan dudakları arasından kocaman ak dişleri gözüktü. Bir iki dakika sonra yine dönüp baktı ve,

«Begim, sizin memurlar pek korkak olur da,» dedi. Ve Sado çetesinden, bir sağlık memurunun nasıl korktuğunu anlatmaya başladı.

Küçük bir ilçe olan Sason'a geldiklerinde, akşam karanlığının her küçük yerleşme yerini boğan sessizliğini yararak İlköğretim Müdürünün evine doğru ilerlediler...

XIII

Basri Altınay, üç gün içinde Sason ilçe merkezi ve merkeze yakın Kayabaşı okulunda denetim, soruşturma işini bitirmişti. Dördüncü gün yine bir kılavuz ve katırla, Muş topraklarına doğru uzanan köylere gitmek üzere yola çıktı. Her gün bir köyden başka bir köye gidiyor, bir gece o köyde kaldıktan sonra kılavuzu ve katırı yenileyerek yine yola çıkıyordu. Böylece Ergünü, Yolüstü, Çayırlı, Derince ve Bozikan köylerini ve köy okullarındaki işlerini görüp dönmesi on gününü almıştı. On gün sonra Sason'a döndüğünde bitkin bir durumu vardı. Bir gün Sason'da dinlenip, yine yola çıktı. Bu kez Sason'un batısına düşen köyleri dolaşıyordu. Dereköy, Gürgenli, Aydınlık, Yücebağ, Heybeli, Acar, Umurlu, Karameşe, Tekevler'e gitmesi, işini görmesi dokuz günlük bir süreyi kaplamış, Sason'a da dönmüştü. Yirmi üç günlük yorucu bir geziden sonra Siirt'e döndüğünde ocak ayı bitmişti.

Basri Altınay, şubat ayının ilk iki haftası boyunca gündüzleri denetim ve soruşturma raporlarını düzenlemek, geceleri de yarım kalan gezi yazılarını temize çekmekle uğraştı. Ne Milli Eğitim Müdürünün ne de Valinin sözleri onu ırgalamıyordu. Hatta güç koşullar altında köyden köye gidişleri, oralarda gördükleri bir

kamçı etkisi yapıyor, daha yoğun yazıyordu. Yazdıklarından birer bölümünü yine daha önceki yazdığı dergilere göndermişti. Birer bölümünü de haftalık iki gazeteye göndermişti. Haftalık gazetelere gönderdikleri yayımlanmıştı bile. Nedense okumayı sevmeyen Millî Eğitim Müdürünün günü gününe gazeteler eline geçmişti. Ayni gün Basri Altınay'ı makamına çağırtarak,

«Basri Bey, yine ateş püskürtüyorsun yazılarında,» diyerek yapmacık bir gülümsemeyle baktı. Basri Altınay,

«Müdür Bey, iyi okuyorsunuz,» dedi.

«Eh işte... Şöyle böyle okumaya zaman ayırdığım oluyordu ama, siz burada oldukça galiba daha çok okuyacağım.»

«Rahatsız olmuyorsunuz ya?»

«Rahatsızlık söz mü? Sıkıştırılıyorum! Günü gününe taa Ankara'dan telefon ediyorlar. Nedir bu Basri Altınay'ın yazdıkları diyorlar.»

«Benim yazdıklarımı çok önemsiyorlar ve önemsetiyorlar demek.»

«Elbetteee!!!»

«Bir şey değil, böyle giderse, yazdıklarımı kendim de önemseyeceğim.»

«Orasını bilmem.»

«Görünen köy kılavuz istemez.»

«Bakıyorum da artık halk deyimlerini de sık kullanıyorsun.»

«Halkın içinde yaşıyorum. Köyden köye gidiyorum boyuna. Kılavuzla ve kılavuzsuz geziyorum. Bu deyim bana çok yakışıyor...»

«Öyleyse sana bir görev daha!»

«Nedir?»

«Şirvan köylerine bakan müfettiş arkadaşın izinli gitmişti. Rapor almış göndermiş. Galiba hem evlenecek, hem de yer değiştirmek için çalışacakmış. Biliyorsun Muş'lu idi arkadaş. Ailecek depremden zarar görenlerin içinden isteyen olursa yerlerini bir **lütuf** olarak değiştirecekmiş Bakanlığımız...»

«Kısaca söyleyin.»

«Siz yarın hemen Şirvan bölgesine gideceksiniz.»

«Niye ben?»

«Sevinmelisiniz Basri Bey.»

«Neden?»

«Yazı konuları bulmanızda yardımcı oluyorum.»

«Dalga mı geçiyorsunuz?»

«Yooo!»

«Peki?»

«Doğru söyle Basri Bey, gezdikçe konu çoğalmıyor mu?»

«Çoğalacak elbet.»

«E, ben size yazı konusu bulmakta yardımcı olmuyor muyum?»

«Bir bakıma öyle...»

«Teşekkür etmelisin işte.»

«Söylemekten söylemeye...»

«Nasıl söyledim?»

«Dedim ya.»

«Yanlış anladınız.»

«Peki, niye hemen yarın gitmeliyim?»

«On beş günlük dinlenme tatilinden dönmeyen öğretmenler varmış.»

«Belki benim bölgemden de dönmeyenler olabilir.»

«Senin bölgenden böyle bir haber gelmedi. Son-

ra senin bölgede gelmeyen öğretmenin olacağını sanmam.»

«Niçin?»

«Öğretmenlere kendini çok sevdirmişsin.»

«Nerden anladınız?»

«Bizim Erler adında zehir zemberek bir yazını okudum. E doğrusu Milli Eğitim Müdürlerini de o güçle savunan birisi olsa, kölesi olurum.»

«Genç öğretmenler köle olmaya henüz alıştırılmamışlar.»

«Ne demek?»

«Ne demek istediğimi açık açığa söyledim.»

«Aramızdaki mesafeye dikkatini çekerim.»

«Yani?»

«Bir üstün olduğumu unutma.»

«Unutmuş isem, siz unutturuyorsunuz.»

«Niçin?»

«Gezme koşulları en güç iki ilçeyi verdiniz. Geziyorum bol bol oralarda. Bu yetmiyormuş gibi, Sason'a gönderiyorsunuz, gidiyorum. Şimdi de Şirvan diye tutturdunuz.»

«Görev.»

«Görev ama, görev eşit dağıtılır. Başka müfettiş yok mu?»

«Basri Bey, bir eşit sözü tutturdunuz gidiyorsunuz. Ne kadar da seviyorsunuz bu sözü!»

«O kadar düzeysiz bir alay ki...»

«E öyle değil mi? Eşit koşullar, eşit olanaklar, eşit eğitim fırsatı, eşit işlem...Eşit, eşit, eşit... Bunları senin yazılarında sık sık okuyorum.»

«İyi bari...»

«Haklı değil miyim yani?»

«Yanıtlamak bile istemiyorum!»

«Okudukça gülüyorum.»

«Ben de düşündükçe.»

«Düşündükçe gülüyorsun demek?»

«Öyle.

«Güldürüyoruz seni demek.»

«Müdür Bey!»

«Söyle.»

«Çok konuşmak istemiyorum. Hemen yarın Şirvan bölgesine gidiyorum. Yalnız şunu unutmayın ki, şubat ayı biter bitmez beni pek göremezsiniz. Mart aylığını alır almaz ver elini Eruh ve köyleri diyeceğim. Gezmediğim daha nice nice köyler var. Bölgemde beni öğretmenler bekliyor. Denetimsiz öğretmen kalırsa, sorumlu ben olacağım, biliyorum. Bunun için sürekli gezeceğim. Siirt'e dönmeden köyden köye gideceğim.»

«Bir yarar elde edebilsen bari.»

«Ne demek istiyorsunuz?»

«Basri Bey, ne kadar didinsen bu Bakanlığa yaranamazsın artık.»

«Yaranmak için bir şey düşünmüyorum ki...»

«Düşünemezsin.»

«Düşünmem dyiorum!»

«Düşünemezsin, çünkü mimlisin.»

«Gülüp geçiyorum.»

«Zanlı biri olmuşsun Bakanlık nezdinde.»

«Mimlenecek, zanlı biri olacak bir durumum yok. Devekuşu örneği insanların mimlemesi de, zanlı görmesi de beni düşündürmüyor. Onlara sadece gülüyorum. Kızamıyorum bile. Düşünden yoksun düzeysiz bön kişiler onlar. Bunları olduğu gibi rapor edebilirsi-

niz. Ben açık konuşuyorum, çekinmeden doğruların yanında olduğumu söylüyorum.»

Basri Altınay, ayağa kalkmıştı. Müdür,

«Şirvan'a gidiyor musunuz?» diye sordu.

«Yarın gidiyorum. Bana konular bulmama da yardımcı olduğunuz için sevinçle gideceğim. Siz de hoşça kalınız!» deyip çıkarken, Müdür,

«Güle güle!» diyordu gülerek.

XIV

Basri Altınay, şubat ayının on sekizinde sabahleyin yol hazırlığı yaparken radyodan haberleri dinliyordu. Yurdun her yanının karla kaplı. Özellikle Şirvan'ın kuzeyine düşen Bitlis yöresinde kar altında köylerin olduğunu söylüyordu. Haberi önemsemeyerek hazırlığını tamamlayıp evinden çıktı.

Pikabın şoförü anlatıyor, Basri Altınay dinliyordu. Çevre karla kaplı olduğundan, ikisinin de gözleri kamaşıyordu. Bunun için çevreye bakamıyorlardı pek. Şoför anlatırken, Basri Altınay, karı temizlenmiş, ip gibi uzayıp giden yola ve yol üzerinde zaman zaman rastladıkları keklik sürülerine bakıyordu. Pikap yaklaştıkça, yolda yiyecek arayan keklikler uçuşuyorlardı. Şoför, tüfek almadığı için pişman olduğunu söylerken, Basri Altınay, yaşamak için çırpınan keklikler ile insanlar arasında benzerlikler buluyordu. Böyle gide gide, iki yanı sarp kayalarla çevrilir dar bir boğaza gelmişlerdi. Şoför,

«İşte Kanlı Boğaz Müfettiş Bey,» dedi. «Eski adıyla Bade Boğazı. Duymuş olmalısın, hani bir ay önce bu pikaba ateş edilmiş, iki kişi ölmüş, üç kişi de yaralanmıştı. İşte şu gördüğün kayanın dibinde arabanın önünü kesip bizi kurşun yağmuruna tuttular. Sonra da

kaçtılar. Araba dakikasında kan seli içinde kaldı. Yolcuların bedenleri delik deşik oldu. Yolumuzu kesenler Hırçınlılardı. İlçede bir düşmanları var. Onu arabada sanmışlar. Oysa pikapta o adam yoktu. Görmeden rastgele ateş ettiler. Hırçınlılar bunlar! Düşmanımızın yanında aman ölen olmasın diye düşünmezler. Düşmanları ölürken, birkaç kişi de yanısıra ölmüş, umurlarında değil. Bu Hırçınlılar toptan eşkıya. Dağlarda geziyorlar. Bir okulları vardı, kapandı.»

Şoför sözünü bitirdikten sonra derin bir of çekti. Basri Altınay'a baktı. Durgunluğunu görünce,

«Başınızı ağrıtmadım ya,» dedi.

«Yoo! Dinliyorum.»

Konuşa konuşa Şirvan'a gelmişlerdi. Şirvan da Siirt'in öteki ilçeleri gibiydi. Köyden ayrılan yanı, beş altı memur konutunun bulunmasıydı. Hükümet konağı yıkılmak üzere, köhne bir yapıydı. Yıkıldı yıkılacak korkusu ile memurlar bu yapıyı boşaltmışlar, ilçe içinde şurada burada tuttukları odalara taşınmışlardı.

Basri Altınay, Kaymakamla tanışınca sevindi. Aydın, halkçı bir insandı. Şırnak kaymakamı gibiydi. Basri Altınay'ın önerisi üzerine iki köye birlikte gitmeyi hemen kabul etti.

İkinci gün, iki veteriner geldi ilden. Onlar da aynı yönde başka bir köye gideceklerdi. Yol, yarım metreye yakın karla kaplı olduğu halde veterinerlerin jipiyle yola çıktılar. Jip kar dinlemiyordu. Güçlü bir jipti. Rus malıymış. Karın altı buz tuttuğundan çamura saplanma korkusu da yoktu. Biraz gidince jipin içi hamama döndü. Şoför ter içinde kaldı. Beşi de paltolarını çıkardılar. Veterinerlerden biri,

«Soğuk ülke arabası,» dedi. Kaymakam,

«Solcu arabayla yola çıktık,» diye güldü. Sonra Basri Altınay'a bakarak ekledi: «Bu arabanın adı ilçede solcu.»

Böyle konuşa konuşa İncekaya köyünün güneyinde bir yere gelmişlerdi. Şoför,

«Artık buradan öteye jiple gidilmez,» dedi.

Jipten indiler. Veterinerler doğuya doğru yola çıktılar. Kaymakamla Basri Altınay, kuzeyde gözüken İncekaya'ya yollandılar. Epey gitmişlerdi. Durup birer sigara yaktılar. Sonra veterinerlerin arkasından baktılar. Karda kara iki nokta gibi gözüküyorlardı. Kaymakam,

«Bu bölgede kurt çok olurmuş, başlarına bir şey gelmese,» dedi.

«Evet.»

Sigaralarını atıp yürümeye başladılar. Basri Altınay, Jack London'un öykülerini anımsayarak durup döndü, yeniden baktı veterinerlerin arkasından. Uzaklaşıp gidiyorlardı iki kara nokta halinde...

Köy okulundaki işlerini bitirdikten sonra, akşamleyin muhtarın evine gittiler. Yemekten sonra, gece gelen köylüler ellerini sıkıp oturuyorlardı. Basri Altınay, nasırlı eller arasında ellerinin çok küçük kaldığının ayırımına vardı. Hele köy bekçisine baktıkça şaşıyordu. Gorki'nin fotoğraflarına çok benziyordu. Bıyık, kaş, göz, saç, sigarasını içişi, evimdeki **«Ekmeğimi Kazanırken»** in ilk sayfasındaki fotoğrafın aynişiydi. Üstelik giysi biçimi de... Konuşurlarken, bekçinin evinde sekiz çocuğunun, iki de karı-koca kendileri olmak üzere on kişinin bulunduğunu öğrenince, Kaymakam,

«Yıllık gelirin ne kadar?» diye sordu.

«Sekiz yüz lira.»

«Aylığından, yahut yıllığından başka bir gelirin yok mu?»

«Yok.»

Bir sessizlik oldu. Basri Altınay,

«Düşün ki Kaymakam Bey, yüz lira bile değil yılda kişi başına düşen,» dedi.

«Nasıl geçiniyorlar acaba?»

«Köye girerken, kar üzerinde çıplak ayaklı, yarıçıplak çocuklar görmüştük.»

«Evet.»

«Onlar nasıl yaşıyorlarsa, geçiniyorlarsa, bekçilerinki de öyle yaşayıp geçiniyorlardır.»

«Yaşamak mı?...»

Saat yirmiden sonra köylüler gitmişlerdi. Kaymakam,

«Bir radyo olsa haber dinlerdik,» dedi. Muhtarın oğlu,

«Köyde yalnız öğretmende vardı,» dedi. Öğretmen Mehmet,

«Benimkinin de dün pili bitti,» diyerek üzüntüsünü belirtti.

Kaymakamla Basri Altınay, sabahleyin yanlarına bir kılavuz alarak birer atla, Taşlı köyüne gitmek üzere yola çıktılar. Kılavuz yol boyunca Taşlı'dan **Gündikevir** diye söz ediyordu. Kaymakam,

«Gündikevir ne demek?» diye sordu. Kılavuz açıklamaya başladı:

«Gündi köy demek, kevir de taş... Böyle biliyoruz biz begim. Yani Taşköy demek. Bunun için siz diyorsunuz Taşlı. Dogri de diyorsunuz begim. Daha ilerde Pay köyü var. Ona da diyorsunuz Taşkaya. Bu da dogri. Tekmil kaya köy... Hoş bizler de kaya kimiyiz

ya. Bizi, köyümüzü dengiştiremeyince hökümat, köylerimizin adını dengiştiriyor.»

Taşlı'ya gelmişlerdi. Taşlı, gerçekten taş içinde bir köydü. Halk hayvancılıkla geçiniyordu. Yerel dille 'göçer' deniliyordu halka. Kışı buralarda, yazı Bitlis sınırına yakın yaylalarda geçiriyorlardı. Gece, Taşlı öğretmeni,

«Eylül sonunda köye geldim, ekim sonuna dek bekledim, tek çocuk, hatta insan yoktu,» diye söze başlayarak, köylülerin göçebeliğini, böyle yerlerde öğretmenliğin güçlüğünü anlattı bir süre.

Bitlis tütününü Irak, Suriye sigara kâğıtlarına sarıp sarıp içen köylülerden birine Kaymakam, ,

«Hiç kaçakçılık yaptın mı?» diye sordu. Köylü anlatmaya başladı:

«Bir kez yaptım begim. Irak'a hayvan götürdüm. Hayvanların karşılığında, halı, saat gibi şeyler getiriyordum. Türkiye sınırına geçince Güyan aşireti yolumu kesip soydu. Ah begim o Güyan aşireti yok mu? Tekmil dinsiz begim. Din, iman yok Güyan'lılarda. Namaz kılıyordum, ne yapıyorsun öyle dediler. Sonra önüme geçip beni taklit etmeye başladılar gülerek. Bir daha da tövbe ettim begim.»

Kaymakamla Basri Altınay gülerek, bir süre takıldılar kaçakçılıktan, Güyanlılar yüzünden vazgeçen köylüye... Sonra Kaymakam, ayni köylüye yüznumarayı sordu. Oturmakta olan köylüler biribirlerine baktılar şaşkın şaşkın. Öğretmen,

«Kaymakam Bey, köyde yüznumara yok,» dedi. «Tek yüznumara var, o da okulun. Epey uzakta okul.»

Bu açıklamadan sonra Kaymakam ve Basri Altınay, köy bekçisinin eşliğinde, çıra ışığında, açıkta çiş-

lerini yapmak üzere evden çıktılar. Döndüklerinde, biraz önce güldükleri köylü,

«Biz yüznumara bilmezik begim,» dedi gülerek. Başka biri,

«Gerek de yok,» dedi. Köy kurul üyelerinden başka biri,

«Adet olmamış yani ki begim,» diye anlattı.

Gece, yapılan yataklara sokulan Kaymakam, Basri Altınay ve öğretmen, soğuktan başlarına çektikleri yorgan altında köy sorunlarını konuştular, boğuk boğuk duyulan sözlerle. Üç mum ışığı gibiydiler bu karanlık, kapkaranlık gecenin içinde. Evet, yalnız üç mum ışığı gibiydiler. Mum ışığının zayıflığı, yalnız mumun çevresini ışıtması gibi, söyledikleri, diledikleri kendilerinden öte ulaşamıyordu. Ulaşsa da, köyü değiştirecek bir durum yaratmazdı. Köyü değiştirmek, canlandırmak, bambaşka bir çalışma düzeni gerektiriyordu... Bu düzende, sesleri, yorgan altından duyulan boğuk seslere benziyordu. Veya biraz önce dışarı çiş yapmak için çıktıklarında, yelden sönen çıra gibiydiler. Biraz ışıklı sözler söylemeye görsünler, o sözleri boğacak, umutları söndürecek güçler çoktu. O güçlerden sönmemek için, öyle ilkeler gerekiyordu ki, o zaman ancak ışıldak gibi olurlardı. Ne ki...

Sabahleyin Kaymakam, dönmek üzere, İncekaya'ya oradan da Şirvan'a gitmek üzere ayrıldı. Basri Altınay ise, Taşkaya, Pirinçli, Yolbaşı, Sarıdana, Dişlinar, Yedikapı, Özpınar, Akyokuş, Maden köylerini dolaşarak uzun bir yay çizdikten sonra Şirvan'a, oradan da Siirt'e dönmek üzere, bir kılavuz ve katırla yola çıktı. Bu yol on gün sürdü. Kolay olmadı. On gün çileli geçti. Aştığı dağlar, geçtiği çaylar değildi güçlüğü

yaratan. İki kez tipiye, bir kez de aç kurt sürüsüne yakalanmıştı. Güçlükle kurtulmuştu... Yorgunluğunu bile düşünemez olmuştu. Mart ayının üçünde akşam üzeri evine girdiğinde, on dört günlük gezi süresince kendinden haber alamayan çocuklarını ve karısını kaygılı kaygılı bekler buldu. Hiç bir şey söylemeden divana yığıldı. Bir süre sonra yemek masasına oturup içmeye başladı. İçkinin etkisi ile yorgunluğunu unutur gibi oluyordu. Karısının, çocuklarının sorularını yanıtlamaya başladı yavaş yavaş. Gördüğü köyleri, köylüleri anlatıyordu uzun uzun. Neden sonra, yıkanması için sobayı yaktığını, suyun ısındığını söyleyen karısına,

«Derin bir uyku uyumak istiyorum,» deyip, yavaş yavaş soyundu ve banyoya değil, yatağa girdi. Karısı,

«Katır kokusu sinmiş, yıkan bir,» dedi... O, ölgün bir sesle,

«Biraz sonra... Hele biraz sızayım... Suss...» diye yanıtladı. Karısı, ayni sözleri yineledi. Bu kez, yanıtlayamadı bile...

XV

Basri Altınay, üç gün içinde Şirvan bölgesinde yaptığı denetim ve inceleme raporlarını yazıp hazırladı. Zaten on beş günlük dinlenme tatilinden, hastalık raporu gönderen iki öğretmenin dışında, dönmeyen öğretmen kalmamıştı. Rapor süreleri dolunca onlar da dönmüştü. Düzenlediği raporları kaleme verip bürodan ayrıldı. Siirt'e gelişinin dördüncü günü, yine bir oduncunun katırıyla Eruh'a yollandı...

Eruh ilçesi merkezinde çalışan öğretmenlerin denetim işlerine başlamasıyla, zorlu yağmurlar da başlamıştı. Bu yağmurla birlikte karlar erimiş, her yer sel ve çamur içinde kalmıştı. Bunun için bir hafta Eruh'ta kaldı. Yağmur diner, biraz da olsa çamur azalır, ben de Siirt'e dönerim diye düşündü ama, yağmur da dinmedi. Dinse bile yolların kuruyacağı yoktu. Katır bile güç yürürdü yoldan. Ama, artık Eruh'ta da bekleyemezdi. Siirt'e dönüp, bir iki gün içinde yeni bir geziye çıkması gerekiyordu. Eruh bölgesine düşen otuz üç köyün daha çoğu duruyordu. Bunun için, cumartesinden, pazar günü Siirt'e gidecek olan Encümen Üyesi Nuri Taşkın ile anlaştı. Kestirme bir yoldan gidecekti. Yol üzerinde bulunan iki köy okulunu ve öğretmenini de görmüş olacaktı. Sağırsi köyünde Nuri Taşkın'-

day ayrılmak üzere, pazar sabahı saat altıda yola çıktılar. Soğuk yüzlerini kamçılıyordu. Katırlar patika yolda korkusuz yürüyorlardı. İkisi de sigara üstüne sigara içerek konuşuyorlardı. Katır üzerinde bozbulanık bir dereden geçerken Basri Altınay'ın ayakları suya girdi. Su alabildiğine soğuktu. Ayakları donuyormuş gibi oldu. İnip yürümek istedi, yol diz boyu çamur olduğu için vazgeçti. Ayağının donmasından korkuyordu. Sıkıntılı bir yolculuk olmuştu. Yalnız ayakları değildi üşüyen; sırtında açılan bir pencere ciğerlerine doğru soğuğu çekiyormuş gibi oluyordu. Midesi aç, devinim yok, soğuk çoktu... Dayanılacak gibi değildi. Sağırsu'ya geldiklerinde okula attılar kendilerini... Nuri Taşkın, o gün Siirt'e gidemiyeceğini anlayarak, kalmaya karar verdi. Akşama değin ısınmak, ıslanan çorap ve pantalon paçalarını kurutmakla uğraştılar. Köyde sağlık ocağı olduğu için, bir sağlık memuru vardı. Okulda iki öğretmen vardı. Bol bol konuştular gece boyunca. Sabahleyin Nuri Taşkın, Siirt'e yollandı. Basri Altınay, Sağırsu okulundaki işlerini bitirmek üzere bir gün bir gece daha kaldı. Ondan sonra da Akdoğmuş köyüne gitti. Bu köyde işini erken bitirip, öğle sonu kılavuzuyla birlikte yola çıktı. Siirt'in elektrik santralının kurulduğu Botan barajına dağları inerek iki saatte gelebildiler. Çay kenarında kayık bekleyen bir sürü katır ve insan vardı. Köprü olmadığı için karşıya kayıkla geçiliyordu. O da, tek ve eski bir kayıktı. Sıraya girmek için kavga yapanlar oluyordu. Basri Altınay, kılavuzu geri yollayıp beklemeye başladı. Yükü olmadığı için çok bekletmediler, karşıdan yolcu ve katır getirip indiren boş kayığa aldılar hemen. Daha sonra yedi kişi ile odun yüklü on bir katır daha bindirdiler kayığa. İn-

sanlar katırlarla kucak kucağa, burun burunaydılar. Kayıkçı küreklere asıldı. Ayaklarına dayanarak, ayaklarından güç alarak çekiyordu kürekleri. Çıplaktı kocaman ayakları. Kürekleri kavrayan elleri daha büyüktü. Küreklere asıldıkça alnında biriken terler, kaşlarına, yanaklarına, bıyıklarına sızıyor, oralardan da damla damla aşağı düşüyordu. Basri Altınay, kayıkçının işinin güçlüğünü düşünüyordu. Kayığa katırlarıyla birlikte giren oduncuların işlerini düşündü. Onlarınki de zor işti. Ekmek kazanma yolları güçtü... Odunculara, bir katır yükü odunu kaça sattıklarını sordu. Aldığı yanıt yirmi lira oldu. Odun kesmek, yüklemek, hayvanın yem gideri, kayıkla geçiş parası derken günlükleri beş liraya bile gelmiyordu oduncuların.

Kayıktan inip, oduncularla birlikte Botan kıyısından on dakika yürüdükten sonra, elektrik santralının işçilerini Siirt'ten almaya gelen pikapı görmesiyle koşması bir oldu Basri Altınay'ın. Pikapa yanaştığında nerdeyse tekerleklerini öpecekti. Motörlü taşıtların değerini, günlerce yaya ve katırla yolculuk yapanlar anlayabilirlerdi ancak... Şoföre, kendini de almalarını rica edip, olumlu yanıt alınca, daha da çok sevindi. Hemen pikaba girdi. On beş dakika sonra Siirt'e gelebilmişti. Durmaksızın ve kimseye görünmeden evine doğru yürüdü. Yorgunluğundan ötürü, tanıdık biriyle karşılaşırsa selam vermeyi biraz daha yorucu olarak düşünüyor, selam vermekten eriniyordu...

XVI

Basri Altınay Eruh'tan döndükten sonra hava birdenbire düzelmiş, ılık bir ilkbahar havası belirmişti. Üç gün dinlendikten sonra havanın güzelliğinden de yararlanarak Yazlıca köyüne giden Sağlık Müdürlüğünün arabaşına binerek yola çıktı.

Botan çayının Dicle ırmağına karıştığı düzlükte bulunan Yazlica'da bir gün kaldıktan sonra, sabahleyin Kavaközü köyüne köy bekçisi ile birlikte yaya olarak gitti. İmam-Hatip Okulu çıkışlı bir halk çocuğu bu köyde askerliğini er öğretmen olarak yapmaktaydı. Basri Altınay, bu gencin yanlış bir yolda şartlandırıldığını gördü. Toprağı yok denecek kadar az, çok çocuklu bir ailenin çocuğu olan İmam-Hatip Okulu çıkışlı er öğretmen, toprak reformuna karşıydı. Konya'da toprak reformu konusunda konferans veren bir profesörü okulca nasıl yuhaladıklarını anlatıyordu. Basri Altınay, kırmadan er öğretmenle tartışmaya başladı. Uzun uzun konuştu. Genç, artık susmaya başlamıştı. Anlamlı bir suskunluğa gömülmüştü. Geç vakit yataklarına yatmışlardı. Sabahleyin Basri Altınay, köy bekçisi ile Bağgöze bucağına gitmeden önce, er öğretmene, akşamki tartışmadan kırılıp kırılmadığını sorunca şu yanıtı aldı:

«Kırılmadım, çok yararlandım. İlk işim bilmediğim konuları, anlattıklarınızı öğrenmek için kitaplar edinmek, bol bol okumak olacak. Er öğretmenliğimi bir öğrenci gibi bitireceğim. Gerçekten kimi konularda şartlandırılmış olduğumuzu dün sizin konuşmanızdan sonra sezer gibi oldum. Gece boyunca düşündüm. Uyuyamadım bir türlü. Şafakleyin, beynimde de şafak başladı. Akşam konuşurken, bildiğim bildiktir diye direttiğimin şimdi ayırımındayım. Konuşmaya başladığımız zaman size kızmıştım da. Siz sinirlenmeden, gülümseyerek konuştunuz; gerekli açıklamalarda bulundunuz. Azımsanmayacak şeyler öğrenmiş oldum. Size borçluyum.»

Bu sözleri söylerken, er öğretmenin gözlerinden içtenlik akıyordu. Basri Altınay'ın gözleri doldu. Er öğretmeni kucaklayıp alnından öptükten sonra Siirt'teki ev adresini verdi. Siirt'e geldikçe eve de gelmesini rica edip yürüdü.

Basri Altınay, hem yürüyor, hem er öğretmeni düşünüyordu. Her durumundan zeki olduğu belli olan gencin bir gece içinde değişmesine şaştı. Kasım ayındaki denetimi sırasında, gece boyu konuştuğu Nevşehirli sürgün öğretmenin, sabahleyin, «yepyeni bir insan olduğuma inanabilirsiniz» deyişini anımsadı. Kimi şartlandırılmış, kimi küstürülmüş olan bu insanlarla bir gün bile ilgilenmenin ne olumlu sonuçlar doğuracağını düşündü.

Bağgöze bucağı okulu iki öğretmenliydi. Basri Altınay, her iki öğretmeni de garip ama ilginç buldu. Kıdemi yirmi yılı bulan Tarsuslu öğretmen de, yeni bir yıllık Bayramiçli öğretmen de sessiz, bezgin, küskün görünüyorlardı. Kıdemli olan, sözcükleri söylerken,

ağır bir yük taşıyormuş gibiydi. Genç olan ise, az konuşuyordu ama, konuştuğu zaman da parlıyordu...

Gece, Basri Altınay ve iki öğretmen birlikte yemek yediler. Tarsuslu öğretmenin oturduğu evdelerdi. Ayni zamanda okul müdürü de olan Tarsuslu öğretmen, Basri Altınay'ın eşelemesi sonucu uzun uzun anlatmaya başladı:

«Sivas Öğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra bu köye öğretmen olarak verildiğimde on sekiz yaşındaydım. Ve bu bucağın ilk öğretmeniydim. Bir yıl öğretmenlikten sonra askere gittim. İki yıl askerlik bitti, şansıma yine Siirt'e verdiler. Ben de, nasıl olsa bu köy yabancı değil bana diye, burayı istedim. Verdiler de. Birinci sınıftan ikiye geçirdiğim öğrencilerim dördüncü sınıftaydılar. Bir yıl daha çalıştım. İkinci yıl başımdan bir olay geçti: Beşinci sınıfta iki kız öğrencim vardı. Biri biraz gelişmişti. On dört yaşındaydı. Bu iki kız öğrencim, öğle yemeklerinde bana yardım ederlerdi. Kızlardan birinin okula gelmediği bir gün, yetişkince olan kız, mutfakta bana yardım ediyordu. Kapı çalındı. Açtım. Köyden bir iki kişi ve kızın babası uzatmalı onbaşı ile geldi. Öğrenciyle birlikte yakaladık diye bir tutanak tuttular. Okulların tatil olmasına birbuçuk ay vardı.Ve tam bugünkü gündü. Beni karakola, oradan da ilçeye götürüp dama tıktılar. Korkum yoktu. Çünkü kıza bir şey yapmadım. Ama onlar bu kez, seviyordu, tam üzerindeyken yakaladık dediler. Kızın babası, kızımla evlenirsen şikayetçi olmam deyince, peki dedim. İki ay sonra damdan çıktım. Öğrencim de ilkokulu bitirmişti. Zoraki evlendim. Hemen de istifayı basıp, kızı Tarsus'a götürdüm. Babamın durumu iyiceydi. Tarsus'un Ankara yoluna sapılan bir yerinde

çiftliği vardı. Babamın tek çocuğuydum. Birlikte çiftçilik yapmaya başladık. Ne ki, çiftçilikten zarar ettim. Babam öldü, anam hastalandı ve daha bir çok olaylar... En sonunda elimde bir traktörden başka hiç bir şey kalmadı. Çok geçmedi anam da öldü. Onlarla yaşadığım ev bana diken gibi batmaya başladı. Tarsus'u terketmeyi düşünüyordum. Bir de çocuğum olmuştu. Karımı beş yıl içinde buraya hiç getirmemiştim. Hastalandı. Sıla hastalığı dediler. Bağgöze diye sayıklıyordu. Hem karımı sıla hastalığından kurtarmak, hem de öğretmenliğe dönmek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığına, Siirt ilinin Bağgöze bucağına atanmam koşuluyla öğretmenliğe dönmek istiyorum diye bir dilekçe verdim. On yedi yıl önceydi. Hemen dileğim yerine getirildi. O zamanlar öğretmen açığı çok olduğu gibi, öğretmen kıyımı da yoktu. Neyse bu ayrı konu. Şimdi lise son sınıfta, orta üçte, ilkokul beşte üç oğlum var. Mutfakta bulaşık yıkayan karım, yirmi iki yıl önce zoraki evlendiğim öğrencim. Yıllar gelip geçti. Bu süre içinde, üç kez buraya öğretmen olarak atandım. Aralı, dalgalı ve olaylı meslek yaşamım süresince epey yoruldum. Saçlarım akpak oldu. Önümüzdeki yıl Ankara'yı isteyeceğim. Sürem dolar dolmaz da emekliliğimi...»

Tarsuslu öğretmenin karısı da gelip oturmuştu. Basri Altınay, her ikisine de gülümsiyerek baktı ve,

«Başınızdan epey olay geçmiş,» deyip, genç öğretmene,

«Siz nasılsınız?» diye sorunca, genç öğretmen, toplu iğne batırılmış balon gibi patladı:

«Ben Çanakkale Öğretmen Okulu çıkışlıyım. Okulda bize yaşamı toz-pembe gösterdiler. Böyle yer-

lere geleceğimizi söylemediler. Şaşırdım. Üstelik aylığımız az. İlkokul çıkışlı bir kız, bir iki yıl kurs sonucu ebe oluyor. Buralarda bizden çok aylık alıyorlar. Onların sorumluluğu da, öğrenim süresi de az. Neymiş, sosyalize edilmiş buralarda sağlık işleri ve buralar yoksunluk bölgesiymiş. Biz de ayni bölgede çalışıyoruz! İlköğretim de sosyalize edilmiş sayılır. Bir ebeyle evlenmek istedim, aylığın az dedi. Yalnızlıktan bıktım. Param ancak yiyeecğime yettiği için evlenmek hakkımı da kullanamıyorum...»

İkinci gece, Bağgöze bucağının yüksekçe bir yerindeki karakol önünde Basri Altınay, öğretmenler, bucak müdürü, muhtar, karakol komutanı ve köyden birkaç kişi oturmuş konuşuyorlardı. Basri Altınay, Bağgöze ovasının uzunluğunun yirmi, eninin de on kilometre kadar olduğunu, bu ovanın çevresindeki dağ yamaçlarında on altı köyün bulunduğunu öğrenip,

«Bu on altı köy orta yerde birleştirilse, yatılı sekiz yıllık bir okul yapılsa, zaten orta yerde bir de sağlık ocağı var, bunların yanısıra kooperatif vb. kuruluşlar da kurulsa, şimdiki durumdan daha iyi olmaz mı» diye sorunca, köylüler teker teker yanıtladılar:

«Heye ya vallah eyolur.»

«Herkes evini taşır.»

«Bir küçük şeer olur. İhtiyaç için Siirt'e gitmeyiz.»

«Elektrik bile olur. Döllerimiz de okur.»

Basri Altınay, sabahleyin, bir kılavuzla Salkımbağlar köyüne gitti. Salkımbağlar köyünde bir gün ve bir gece kaldıktan sonra, öğretmenden ayrılırken, öğretmen, eşkıyalar tarafından öğrencisinin alındığı evi ve vurulduğu yeri gösteriyordu. Dinlemek istemediği için, öğretmene, yorulmayıp, geri okula dönmesini is-

tedi ve elini sıkıp, kılavuzun beklettiği ata bindi. Bağgöze ovasını bir baştan bir başa gitmek için atı sürdü. Ovayı bitirip Kekliktepe köyüne vardığında, öğretmeni, köylülerle birlikte okul bahçesini çitle çevirirken buldu.

Kekliktepe köyünden bir gün sonra, bir kılavuz ve katırla yola çıkmıştı. Ova bittiğinden artık dağlar arasından geçiyorlardı. Kılavuz, okulsuz bir köyün önünden geçerlerken,

«Kuşi köyü begim,» dedi ve bir köy evini göstererek anlatmaya başladı: «Bir ay önce, on altı eşkıya ile seksen jandarma bu ev çevresinde çarpıştı. 2 bölük olan eşkıyaların bir bölüğü bu evde iken, ötekiler ev ardındaki dağda bekliyorlarmış. Ev jandarmalar tarafından kuşatılınca, dışardaki eşkıyalar jandarmalara ateş ediyorlar. Bunun için çatışma dışardakilerle jandarmalar arasında oluyor. Bu durumdan içerdekiler yararlanarak evin duvarını delip kurşun yağmuru altında kaçmışlar.»

Basri Altınay, evin duvarlarındaki mermi izlerine baktı ve,

«Boşver!» dedi. «Kuşi'deki kuşatmanın bize gereği yok. Yolcu yolunda gerek.»

«Dogri söylüyon begim.»

«Yolar bitmiyor.!»

«Biter begim.»

«Biter ama, nerdeyse ben de biteceğim.»

«Neden begim?»

«Eşkıya haberleri dinlemekten...»

«E begim, bizim buraların olayı bu.»

Bozatlı köyüne gelmişlerdi. Kılavuz hemen geri döndü. Basri Altınay okulda çalışmaya başladı. Akşam

üzeri, öğrenciler dersanelerini boşaltırlarken, Basri Altınay, pencereden karşısında yükselen dağlara bakarak dalıp gitti... Öğretmen yaklaşıp,

«Kaldığım eve gidelim,» deyince,

«Sen de mi okulda kalmıyorsun?» diye sordu.

«Kalamam.»

«Neden?»

«Korkumdan.»

Birlikte okuldan çıktılar. Öğretmen bir evde konuk gibi kalıyordu. Her köyde olduğu gibi, gece köylüler öğretmenin kaldığı eve akın ettiler. Gece boyunca duydukları yine öldürmek, öldürülmek, kaçakçılık ve eşkıya olaylarıydı. Köylüler gittikten sonra, Basri Altınay, dinlediklerini düşünüyor, yorumlarda bulunuyordu. Vali ile konuştuklarını, Valinin söylediklerini anımsıyordu. Düşünce özgürlüğü denen şeyi düşünüyordu. Düşündüğünü söyleyemeden, yazamadan sözü edilen düşünce özgürlüğünün gülünçlüğünü düşünüyordu...

Sabahleyin kalktığında, havayı çok soğumuş ve bulutlu gördü. Beklemedi, sabahın altısında bir katıra binerek kılavuzla yola çıktı. Çok geçmeden de kar yağmaya başladı. Yükseldikçe karın şidetid artıyordu. Bacakları, elleri donacak gibi oluyordu. Beş altı gün süren güzel bahar havası birdenbire kara kışa çevirmişti. Mart ayı için söylenen atasözünü söyleyip duruyordu kılavuz. Gittikçe yükselen, yükseldikçe soğuğu ve karı artan ıssız patika yolda ilerlerken kılavuz, yolculuğun tehlikeli olabileceğini, fırtınadan boğulma, soğuktan donma ve kurt tehlikelerinden söz ediyordu...

Dik dağların arasındaki küçük bir vadi içindeki Dikboğaz köyüne geldiklerinde yorulmuş ve ıslanmış-

lardı. Kılavuz kalacağı eve, Basri Altınay da okula girdi. Biraz dinlendikten sonra öğrencileri ve iki öğretmeni dinledi. Akşam olunca da, stajiyer öğretmenlerin güçlük çektikleri konularda yardımda bulundu. Yatağa yatar yatmaz, her şeyi unutup uyudu.

Sabahleyin, öğretmenler, yola çıkmamasını söyledilerse de, yeni bir kılavuz ve katırla Eruh ilçesine doğru yola çıktı. Yol yine hep dikine yükseliyordu. Kar yağıyordu. Yağan kardan önlerini güç görüyorlardı. Kurt sesleri pek yakından geliyordu. Vadileri bir sis bürümüştü. Yüksekler ak saçlı bir yaşlıyı andırıyordu. Yağmakta olan kar boyuna şiddetleniyor, yerdeki kar kalınlığı artıyordu. Tepeler tırmanıyorlar, tepeler aşıyorlardı. Böyle üç saatlik bir yolculuktan sonra Eruh'a geldiklerinde buymalarına da az kalmıştı. Basri Altınay, doğru dostu Yargıç Hasan'ın evine gitti. Ayakları dokunma duygusunu yitirmiş gibiydi Isıttıkça da sızlıyordu. Gece, av etlerinin yanısıra, Yargıç Hasan, her küçük ilçedeki memurun can attığı rakıyı da sofraya koyunca, Basri Altınay yorgunluğunu unutur gibi olmuştu. İçtikçe yorgunluk gitmiş, koyu bir söyleşiye dalmışlardı... Basri Altınay, yolları, gördüğü köyleri, köylüleri, öğretmenleri anlatıyor, Yargıç Hasan'la karısı dinliyordu. Basri Altınay susuyor, ötekiler konuşmaya başlıyorlardı. Elektriksiz, yolsuz, her şeyden yoksun ilçede üç yıldır küflendiklerini, küçük bir hastalıktan kurtulamayarak ölen kızlarını anlatıyorlardı...

Sabahleyin, Budamış köyüne sağlıkçıların gideceğini duyunca, Basri Altınay da hazırlandı. Eruh- Siirt arası atla on iki saat sürüyordu. On iki saat yola dayanamayacağından köyden köye uğrayarak gitmesi

daha rahattı. Böylece denetim işini de yapmış olacaktı.

Budamış köyüne, Eruh Hükümet Doktoru, hemşire ve onların kılavuzuyla birlikte gitti. Kar dinmişti. Güzel bir güneş, her yeri ışıl ışıl ışıtıyor ve ısıtıyordu. Doktorla hemşire kendi işlerini, Basri Altınay da işini bitirdikten sonra konuk edildikleri köy evine çekildiler. Gece üçüne yanyana bir odada yatak yaptılar. Üç ayrı insanın, ayrı yataklardan gelen sözleri, üçünü de güldürmeyecek gibi değildi. Hemşire, ilk olarak iki erkekle ayni odada kaldığını söylüyor, gülüyorlardı. Doktor başından geçen bir olayı anlatıyor, yine gülüyorlardı. Basri Altınay, Yoğurtçular ve başka köylerde geçidiği geceleri anlatıyordu....

Sabahleyin, doktorla hemşire ilçeye, Basri Altınay da üç saat ilerdeki Payamlı köyüne gitmek üzere ayrıldılar.

Payamlı köyünde bir gece kaldıktan sonra, sabahleyin Kılıçkaya köyüne gitti. Kılıçkaya öğretmeninin çalışkanlığı, öğretmenin, öğrencilerin ve okulun durumundan hemen belli oluyordu. Evli olan öğretmenin eşinin kurduğu temiz sofrada birlikte yemeklerini yemişler, çaylarını içiyorlardı. Öğretmen Ahmet, köyün ve çevrenin şeyhini anlattı uzun uzun... Kılıçkaya köyü öğretmeni Ahmet konuşmasını şöyle bağladı:

«Doğuda ağa ve şeyhin yasası egemen. Yerel olan bu yasa, bildiğimiz genel yasadan daha güçlü buralarda...»

Iki odalı lojmanın bir odasına yapılan yatağında Basri Altınay, Öğretmen Ahmet'in söylediklerini düşünüyordu. Nedenini bilmediği bir terleme başlamıştı. Uyuyamıyordu. Yatağından kalkıp kurulandıktan son-

ra, pencerenin perdesini açtı. Gökyüzü yıldız yıldızdı. Kuzeydoğudan güneybatıya doğru uzanan samanyoluna baktı bir süre. Sonra doğuya, aşıp geldiği karlı dağlara baktı. Dağlar ne kadar da uzaklarda kalmıştı. Gecenin gizi vurmuştu şimdi o dağlara... O dağları, dağların ardında uyuyanları, uyanıkları, inleyenleri düşünüyordu. Eruh yargıcını ve eşini, öğretmenleri, sıkılgan köy çocuklarını, Bağgöze bucağının kıdemli öğretmenini, Salkımbağlar köyünde öldürülen öğrenciyi düşünüyordu... En sonunda üşüyerek perdeyi kapatıp yatağına girdi.

Sabahleyin, katır bulunamadığı için bir eşek ve kılavuzla yola çıkmak zorunda kalan Basri Altınay, öğretmene,

«Attan inip eşeğe binmek zormuş, ben katırdan inip eşeğe bineceğim için güç gelmez,» diyerek şaka yaptıktan sonra, yola çıktı. Artık iniş aşağı iniyorlardı. Karın eriyişi gözle görülebiliyordu. Güneş ısı saçıyordu. Böyle iki saat gittikten sonra Demirkaya köyüne gelebildiler. Sağlık ocağına gelen Sağlık Müdürlüğünün jipine binip Siirt'e döndü. Bu yolculuk da, mart ayının son günü son bulmuş oldu.

XVII

Basri Altınay'ın nisan ayının başında yine iki gezi yazısı yayımlamıştı haftalık iki gazetede. Vali'nin eline yazılar çabuk geçiyordu. Milli Eğitim Müdürüne, Basri Altınay'ı çağırtmıştı. Basri Altınay'a Müdür haberi şöyle verdi:

«Vali ateş püskürüyor. Şuraya geldin rahatımızı bozdun. Sana yazı yazma, durumu daireye bildir dedim, dinlemedin. Vali seni çağırıyor. Git ne diyeceksen de! Yalnız benim huzurumu da bozma!»

Basri Altınay, Vali'nin odasına girince, Vali, asık suratla,

«Otur!» dedi,

Basri Altınay, gösterilen koltuğa oturdu. Vali,

«Sana susmayı, yazmamayı söylemiştim.»

«Anayasaya göre...»

«Sus be! Öğrenmişsiniz bir Anayasa! Anayasa öyle diyorsa, babayasa da böyle emridiyor.»

«Vali Bey, bu sözünüzden sonra bir şey söyleyemiyeceğim.»

«Niçin?»

«Gördüklerim, duyduklarım karşısında susmak elimden gelmiyor, ama, sizin söylediklerinizin karşısında...»

«Ne söylemişiz?»

«Anayasa sözü sizi çileden çıkarıyor, Anayasayı küçültmek için babayasa sözcüğünü kullanıyorsunuz.»

«Keskin sirkenin küpüne zarar verdiğini unutuyorsun!»

«Susmak bir yarar sağlamaz ki.»

«Yani konuşacak mısın, yazacak mısın?»

«Vali Bey, madem ki küpten sirkeden söz ettiniz, ben de bir örnek vereceğim: Testide donan su testiyi çatlatır. Çünkü donan su içinde bulunduğu yere sığamaz olur. Bu örnekte olduğu gibi, susa susa patlayacak gibi oluyoruz. Böylece susamıyoruz! Hem ilgilileri uyarmış oluyoruz...»

«Ne demek uyarmak! Sen beni değil, ben seni uyaracağım! Ve bu ikinci uyarışım. Üçüncü kez uyarmayacağım!»

«Sizi rahatsız ettim galiba?»

«Hem de çok! Yazılarından ötürü Adalet Bakanı Başsavcıya soru açıyor. Başsavcı da durumu bize bildiriyor. Kaçak Kur'an Kursu nene gerek senin? Varsa bize bildir. Gereğini biz yaparız. Yazıya dökme işi. Anlaman gerekir bunları... Sana son sözüm.»

Basri Altınay, hiç bir şey söylemeden Vali'ye bakıyordu. Vali,

«Gidebilirsin,» dedi yavaşça. Basri Altınay,

«Hoşça kalın,» deyip, çıktı dışarı.

XVIII

Basri Altınay, nisanın on üçünde, yine bir oduncunun katırıyla Siirt'ten Eruh'a doğru yola çıktı. O geceyi Üzümlü köyünde geçirdikten sonra, ikinci gün akşama doğru Eruh ilçesine ulaşabildi. Akşam, ilköğretim Müdürüyle birlikte, kılavuz ve katır buldular. İlköğretim Müdürü, kılavuz olarak buldukları kişinin, eşkıya Abdo'nun kardeşi olduğunu, böylece yolculuk süresince canının güvenlik altına alındığını gülerek söyledi.

Sabahleyin çıktıkları yolculuk boyunca, Abdo'nun kardeşi konuşuyor, Basri Altınay dinliyordu. Dağlardan vâdilere inip, vadilerden dağlara çıkarak ilerliyorlardı. Dört saattir yollardaydılar. İp çekimi belki az bir yoldu katettikleri ama, in çık derken çizdikleri zikzaklar yolu uzatmıştı. Bir uçurumun kenarına geldiklerinde, kılavuz,

«Artık inmek gerek,» dedi.

Basri Altınay, hemen katırdan indi. Derinlere baka baka yürüyordu. Kılavuz, katıra bağırarak, yavaş yavaş gidiyordu önden. Böylece beş saat sonra Şavuran köyüne ulaşabildiler. Basri Altınay, okula girer girmez ilk işi su içmek oldu. Beş saattir yollarda içecek su bulamamışlardı. Kılavuza,

«Yarın sabah gel,» diyerek, Eskieruh köyüne gideceklerini söyledi. Hemen Şavuranlı kılavuz okuldan uzaklaştı. Basri Altınay da belli işini yapmaya başladı.

Çok sivri bir dağın eteğindeki Şavuran köyü, gece bir o kadar daha sarpta imiş gibi gözüküyordu. Öğretmenler, sivri dağdan yuvarlanan taşların öldürdüğü insanlardan, yıktığı evlerden söz ettiler uzun uzun. Köy çok yükseklerdeydi. Ay ışığı, dağları aydınlatmış, vadiler karanlıkta kalmıştı. Yemeklerini yerlerken, iki genç öğretmene Promete efsanesini anlattı uzun uzun Basri Altınay. Öğretmenler ilgi ile dinliyorlardı. Geç vakit, iki öğretmen, iyi bir gece geçirdiklerini yinelediler sık sık. Sonra odundan yapılmış karyolalarında uykuya daldılar.

Sabahleyin, katırcı gelmişti. Basri Altınay, yola çıkmak üzere hazırlanırken, öğretmenlerden biri, Eski eruh'a birlikte gelmek istediğini, oradaki öğretmene borcu olduğunu, iki saatte gidilebileceğini söyledi. Basri Altınay da kabul etti.

İniş aşağı bir saat indikten sonra, zorlu bir suya, Zoravan çayına geldiler. Dağların karı baharla birlikte erimiş, yağmurlar yağmış, Zoravan çayı da kabarmıştı. Katırın geçmesi olanaksızdı. Çayın bir yerini katırcı göstererek,

«Şu kayalardan atlaya atlaya geçebilirseniz geçersiniz,» dedi. «Burdan ötesi bir saatlik yol. Yoksa üç saat sürecek uzaklıkta bir köprü var; oraya gitmek gerekecek. Üç saat oraya git, üç saatte şu karşıya gel derken, yolunuz altı saat gecikir.» Basri Altınay, öğretmene baktı,

«Atlaya atlaya geçebilir miyiz?» dedi. Öğretmen

«Geçeriz,» dedi.

«Ya taşlardan çaya yuvarlanırsak?»

«O zaman kurtulamayız.»

Katırcı konuşmuyordu. Basri Altınay ikircimliydi. Öğretmen,

«Ben atlıyorum!» deyip, kayadan kayaya atlamaya başladı. En son atlayışta da, karşı kıyıya, dizlerinin üstüne düşerek geçti. Basri Altınay da atlamaya başladı. Bir kezinde, kayanın üzerine diz üstü düştü. Pantolonunun dizleri yırtıldı. Karşı kıyıya geçtiğinde, dizlerinden kan sızmaya başlamıştı. Ama aldırış etmiyordu. Çayı geçmişlerdi ya. Karşıda kalan Abdo'nun kardeşine el salladılar. O da el sallayıp, geriye dönüp yokuşu tırmanmaya başladı.

Basri Altınay'la öğretmen, pırıl pırıl akmakta olan bir su kaynağının başına oturup dinlenmeye başladılar. Basri Altınay, pırıl pırıl akmakta olan sudan tek eliyle alıp alıp içiyordu. Öğretmen dalıp gitmişti. Basri Altınay'ın kana boyanmış dizine bakıyordu. Bir süre sonra,

«Müfettiş Bey, ben ölsem kimsem yoktu; sizin kimbilir kaç çocuk var?» dedi.

«Var kardeşim. Atlarken ben de onları düşündüm,» deyip yerinden kalktı.

Yokuşu tırmanmaya başlamışlardı. Yetmiş dereceye yakın yokuşu, ıhlaya oflaya, terleyerek tırmanıyorlardı. Bir saat sonra ilçenin eskiden merkezi olan Eskieruh'a gelmişlerdi. Karakol önünden geçerlerken, karakol duvarı dibine oturup güneşleyen bir jandarmanın içli bir sesle türkü söylemekte olduğunu görerek, durup dinlediler:

«Beypazarı meskenimiz, ilimiz,
Kimbilir nerde kalır ölümüz?..»

Türküyü jandarma bitirmişti. O zaman jandarmaya görünüp, selâm verdiler. Sonra karakolun önünde durup çevreye baktılar. Köy çok yükseklerde olduğu için görünüm alanı genişti. Tepeleri karla kaplı Herakol dağları gözüküyordu. Çıplak dik dağlardı bunlar...

Okula girdiklerinde, seksen kayıtlı öğrencinin, yirmi ikisinin devam ettiğini öğrenen Basri Altınay, nedenini öğretmene sorduğunda şu yanıtı aldı:

«Ötekiler Adana, Mersin gibi yerlere aileleri ile birlikte göç ettiler. Güzün bir ay kadar okula gelirler, sonra dediğim yerlere ve daha başka yerlere çalışmaya giden aileleriyle birlikte giderler. Her yıl göç varmış ama, bu yıl daha çok oldu. On beş günlük dinlenme tatilinde memleketim Konya'ya gidiyordum. Adana'da öğrencilerimden ikisini dilencilik yaparken gördüm. Bilseniz ne kadar sarsıldım...»

Basri Altınay, sıkılgan sıkılgan kendine bakan öğrencilere gülümsiyerek,

«Biriniz türkü söyleyin de dinleyelim,» dedi.

Öğrenciler, öğretmenlerine bakmaya başladılar. Öğretmen,

«Sen söyle,» diyerek bir öğrenciyi gösterdi. Lime lime olmuş giysilerinin içinden dirsekleri çıkmış, göksü açık öğrenci, bir elini kulağına attı ve söylemeye başladı:

«Yeni göç oldu bugün yayladan,
Şen iken viran oldu yaylalar »

Çocuk türküyü bitirdikten sonra, yine öğretmen anlatmaya başladı:

«Bu çocuğun annesi çok güzel türkü söylermiş. Karakol komutanlarının, bekâr gelen memurların —biliyorsunuz burası eskiden ilçe merkeziymiş— hizmetini gördüğü için de iyi Türkçe bilirmiş. Bu çocuk da en iyi Türkçe bilen öğrencim. Kadın bir ay önce bilinmeyen bir hastalıktan öldü. Kocası güzün Çukurova'ya çalışmaya gitmişti. Hâlâ bir haber yok...»

Eskieruh'ta kaldığı gecenin sabahı, nisan on sekizinde Nivilan köyüne gitmek üzere yola çıkan Basri altınay, katırın üzerinde, çevresindeki ağaçlara, dağlara bakarap garip bir duyguya kapılmıştı. Yine inişler inip, yokuşlar tırmanıyorlardı. Çalılıklar arasından geçerken, önde yürüyen kılavuzun yolu şaşırdığı oluyordu. Zaten patika yol bile sayılamiyacak bir izi izliyorlardı. Yağmur suları ile birlikte iz kaybolduğu için, kılavuz sık sık şaşırıyordu. Basri Altınay, on gün kadar önce okuduğu bir yazarın dış ülkelere yaptığı yolculuk izlenimlerini anımsadı. Yazar, bir saatlik zaman farkı olan bir kentten başka bir kentin arasını uçakla üç saatte katettiğini, uçağın biraz kirlice olduğunu yazıyordu. Basri Altınay, sinirlenerek düşünüyordu: 'Eskieruh'tan Nivilan'a beni götüren bir motörlü taşıt olsa da, yüznumarasında gitsem...»

Nivilan köyüne öğle üzeri girerlerken, kadın erkek birçok köylünün de köye girdiğini gören Basri Altınay, okul kapısında kendisini karşılayan öğretmene, köylülerin nerden geldiklerini sorunca, öğretmen şöyle yanıtladı:

«Frengililer ilçe merkezine götürülmüşlerdi. Doktor, Fındık bucağında intihar eden ebenin otopsisine

gittiğinden, tedaviye devam edilememiş, geri dönmüşler. Nivilan'da firengililer çok...»

Okulda iş bitmiş, akşam da olmuştu. Öğretmenin yattığı ahır bozması odanın küçük kapısından içeri ikibüklüm olarak giren Basri Altınay, şaşırmıştı. Kapı dediğin küçük bir pencereydi. Pencere ise yoktu. Köylüler, öğretmene, okulda kalma, başına gelebilecek tehlikelerden sorumlu olamayız dedikleri için, öğretmen bu odacığa sığınmış. Köşedeki bir mindere oturan Basri Altınay, yedi numara gaz lambasının ışığı altında yemek yapma çabasına giren öğretmenin özürlü ablasına bakıyor, ahır bozması odanın elverişsizliğini düşünüyor, firengililer kervanını anımsıyor, kederleniyordu. Öğretmene, köy muhtarını sorunca, köy muhtarının korkudan evden çıkamadığı haberini alınca, içi daha da karardı. Zaten köy, akşam karanlığı ile birlikte bir mezarlık sessizliğine bürünmüştü. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, şimşek ve gök gürültüsü arasında bir de yağmur başlamıştı. Gece boyu, tavanı akan odanın içinde, o köşe senin, bu köşe benim diyerek, öğretmenin özürlü ablası, öğretmen ve Basri Altınay emekleyip durdular. Zaman zaman lambaya da damla düşüyor, lamba sönüyordu. Basri Altınay'ın içinden bağırmak, küfretmek geliyor, kendini güçlükle tutuyordu. Böylece bir geceyi geçirdikten sonra, sabahın erken saatinde, öğretmenin çağırdığı Türkçe bilmeyen köy bekçisi ile, Binevre köyüne gitmek üzere katıra binip yola çıkan Basri Altınay, yağan yağmura bile aldırmıyordu. İki dilsiz gibiydiler köy bekçisiyle. Yokuş yukarı çıkarak, tam dört saat ıslana ıslana gittikten sonra, ulu ağaçlar içinde bir yatırın kıyısındaki harap köy okulu önüne varmışlardı. Bekçi, durmayacağını

işaretle söyledikten sonra, katıra binmiş ve hemen uzaklaşmıştı. O anda öğretmen de okuldan çıkmış, Basri Altınay'ı karşılamıştı.

O geceyi de Binevre köyünde geçiren Basri Altınay'a, öğretmen, bir delikanlıyı göstererek,

«Sizi Çöl köyüne bu genç götürecek. Adı Kemalo. İyi avcıdır. Babası Eşkıya Hamdo gibidir. Uçan turnayı gözünden vurur,» dedi. Basri Altınay, gülümseyerek delikanlıya baktı ve,

«Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olurmuş,» dedi. Yaya yürümeye başladı. Katır semerinden, bacakları bere olmuştu. Bunun için yaya yürümeyi yeğledi. Zaten iniş aşağı gidecekleri için, katıra binmek de güçtü.

Yolda kekliklere ateş edip vuran Kemalo,

«Ah Müfettişim, babamı görseniz bir; o daha iyi vuruyor,» dedi.

«Baban neden dağlarda?»

«Babam, haksızlıklara dayanamayarak dağa çıktı. Önceleri köy kurulunda birinci üyeydi. Köye gelen öğretmenlere yardım ederdi. Okulu severdi. Kendisi okuryazar olduğu gibi, biz çocuklarını da okuttu. Ben iki yıl önce köyümüzde ilkokulu bitirdim. Ama neye yarar? Babam köyümüze sık sık baskın yapan eşkıyalar yüzünden dağa çıktı. Köyümüzü koruyor. Ama ağalar, babamı öteki eşkıyalara yakalatıp öldürtmek istiyorlar...»

Böyle konuşa konuşa Çöl köyüne gelmeden, Binevre köyünün mezrasına da gelmişlerdi. Orada, Binevre köyünde eğitmenlik yapan, iki gündür izinli olan Eğitmen Mahmut'u da gördü Basri Altınay. Bir süre

onunla konuştuktan sonra, yanına ikinci bir kişi olarak verilen bekçiyi de alıp yoluna devam etti.

Çöl köyüne geldiklerinde, Kemalo, bekçi ile birlikte geri döndü. Basri Altınay da okula girdi. Yeni yapılmış okulda, yalnız birinci sınıf vardı. Öğretmen Mesut, onlara yazı yazdırıyordu. Bir süre çocuklarla konuştuktan sonra, saatinin durduğunu gören Basri Altınay, öğretmene saatin kaç olduğunu sordu. Öğretmen Mesut,

Eşkiyalar tarafından soyulduğumda saatim de alınmıştı, bir daha da alamadım,» dedi.

Basri Altınay, gülümsiyerek,

«De sana senin yalnız adın Mesut,» dedi.

«Öyle.»

Çöl köyünde kaldığı gecenin sabahı olan 21 nisan günü, Öğretmen Mesut'un bulduğu kılavuz ve katırla, Siirt'e gitmek üzere Botan barajına yollandı Basri Altınay. Ne ki, baraja geldiğinde suyun kabarık olduğunu, kayığın çalışamayacağını, biraz önce Müfettiş Cahit'in bir başka köyden gelip Hıyırt köyüne gittiğini, oradan da Kıtmız köyüne giderek **kelekle** geçeceğini kayıkçı anlatınca, beklemeyerek katırı sürdü. Hıyırt köyüne yarım saatte varmışlardı. Ama Müfettiş Cahit, Beklemeyerek Kıtmıza gittiği için, Basri Altınay ve kılavuz da yola koyuldular. Yolda asker giysili, Kürtçe konuşan bir grupla karşılaştılar. Kılavuza ne söylediklerini anlamıyordu Basri Altınay. Ama sezinlemişti. Kılavuz,

«Sür Müfettiş Beg,» dedi... Bir süre gidip tepeyi aştıktan sonra anlatmaya başladı: «Gördüğünüz Selo çetesiydi. Benimle konuşan çete başkanıydı. Senin

kucağında çantayı görünce sağlıkçı sanmışlar. İlaç isteyeceklermiş. Okul müfettişi olduğunu söyleyince bekletmediler.»

Basri Altınay, Kıtmız köyüne geldiğinde, Müfettiş Cahit'i muhtarın evinde, hazırlanmakta olan keleği beklerken buldu. Bir süre sonra keleğin hazırlandığı haberi gelince, köyüllerle birlikte Botan çayına doğru yürüdüler. Çay kıyısındaki keleğe baktı Basri Altınay. İki benzin bidonu uzunlamasına yanyana, ön ve arkaya da yanlamasına birer bidon daha üzerlerine uzatılan çıtalara tellerle biribirine bağlanmış, ilkel bir taşıt aracıydı.

«Tel koparsa, bidon su alırsa, çıta kırılırsa?» diye soran Basri Altınay'a, köy muhtarı,

« O zaman batarsınız,» dedi.

Basri Altınay'la Müfettiş Cahit biribirine baktılar. Başka bir seçenek kalmamıştı. Çaresiz keleğe bindiler. İki kişi küreklerin başına geçti. Kalanlar keleği itekledi. Bulanık Botan çağı keleği sürüklemeye başladı. Dalgaların üzerinden aşıp, yeni bir dalgaya atlayan keleği, kürekçiler kıyıya doğru yanaştırmaya çalışıyorlardı. Kelek dalgalarla birlikte inip çıkıyor ve sürüklenip gidiyordu. Çay kıyısında kalan köylüler uzaklardaydılar artık. Birkaç yüz metre sularla sürüklenen keleği, kürekçiler bir dönemeçte durdurabildiler. Ve iki ilköğretim müfettişi indikten sonra, karşıdaki dik tepeyi göstererek,

«Bu tepeyi aştıktan sonra Siirt'i göreceksiniz,» deyip, yeniden keleği karşıya götürmek üzere küreklere asıldılar.

İki saat sonra iki ilköğretim müfettişi tepeye çıkabildiler. Dönüp, Botan çayına baktılar. Yörede «Kan-

lı Botan» denen çay bozbulanık akıp gidiyordu. Bu çayda kimler boğulmamıştı ki... En durgun olduğu zaman, en düz yerinde yazın on altı komando askerini alıp götürmüştü. Kimi askerlerin cesetleri bile bulunamamıştı.

Karanlık çökmüştü. Karanlıkla birlikte şimşek ve gökgürültüsüyle yağmur da başlamıştı. Islanarak yürümeye başladılar... Dizleri yorulmuş, giysileri sırılsıklam olmuştu. Derilerini ter ve yağmur sularının karışımı bir ıslaklık yalıyordu... Ayaklarına da su geçmişti. Neden sonra, iki küçük tepeyi de aştıklarında, Siirt'in elektrik ışıklarını görebildiler ve gülümsediler...

XIX

Mayıs ayının başında, Eruh köylerinde çalışan er öğretmenlerden beşi, okullarının kapanması dolayısiyle memleketlerine giderlerken Siirt'te Basri Altınay'ı bulmuşlar ve bir lokantada birlikte akşam yemeği yemişlerdi. Bunu haber alan Millî Eğitim Müdürü, Basri Altınay'a doğrudan doğruya bir şey söylemediyse de, çevresine, er öğretmenleri kışkırtmak için onlarla işbirliği yaptığını yaymaya başlamıştı.

Basri Altınay, mayıs ayı içinde iki kez Eruh ilçe merkezine gitmiş, birinde öğretmenlerin denetimini, ikincisinde de ilkokulu dışardan bitirme sınavına girenlerin sınavlarını yapmıştı. Sınav günü, sınav salonuna ilçe kaymakamı da girip soruları kontrol etmeye başladığından Basri Altınay hiç bir şey sezinleyememişti ama, kaymakamın Türkçe dersindeki, «Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar» atasözünün açıklanmasını isteyen soruyu yüksek sesle okuyup, «Böyle bir sorunun çıkacağını bekliyordum,» demesi karşısında şaşırmıştı. Ne ki, öğretmenler içinde yapılacak bir tartışmayı istemediğinden ses çıkarmamış, gülüp geçmişti. Kaymakam gidince de, bilgisi dışında bir şeylerin olduğunu sezinlemeye başlamıştı. Gece,

evinde kaldığı yargıç dostu, kaymakama vali tarafından bazı direktiflerin verildiğini öğrendiğini söyleyince, durum aydınlanmıştı. Birkaç gün sonra, Siirt'e döndüğünde, Şırnak Kaymakamı, Basri Altınay'ın evine giderek şunları söyledi:

«Vali, senin hakkında nedense iyi düşünmüyor. Karamsar ve kışkırtıcı olduğunu söylüyor. Kanıt olarak da yazdıklarını öne sürüyor. Ben, gerçekler daha kötü ve acı diye diretince, bana da alındı. Önceleri, açıkça seni izlememi söylüyordu. Ben böyle konuşunca, yoksa renginiz biribirine yakın mı deyip kesti. Şirvan Kaymakamına da ayni şeyleri söylemiş. O ses çıkarmamış. Ama, Eruh Kaymakamı, Valiye, ayni kanıda olduğunu söylemiş. Bunun için dikkatli ol. Eruh'a zorunlu olmadıkça gitme. Gittiğinde de kaymakamla konuşurken havadan sudan şeyler konuş. Sakıncalı bir insan o. Ülkemizde gerçekçi ve ilerici oldun mu, susturmak, hatta ezmek isterler... Bunu sen de bilirsin. Şunu da unutma, Vali böyle konuşuyor diye, beni rahatsız edeceğini sanarak merhabayı keseyim deme. Vali, seninle arkadaşlığımı, ilişkimi, hatta bugün buraya geldiğimi biliyor. Ben aldırmıyorum... Şırnak'tan öteye göndersinler isterlerse...»

Basri Altınay, zamanla daha çok şeyler sezinlemeye başladı. Hatta bazı şeyler de öğrendi. Sözgelimi, müfettiş arkadaşlarından birinin, kendisini, toplumsal, ekonomik konularda konuşturup, Millî Eğitim Müdürüne rapor verdiğini... Millî Eğitim Müdür Yardımcısının da ayni görevi yapıp, Valiye rapor verdiğini... Başka dairelerde çalışan kimi memurların da aynı işleri yaptıklarını ise çok sonraları öğrenebildi. Büroya gelen mektupların, dergilerinin, kartlarının da açılıp okun-

duğunu, kimilerinin alındığını da öğrenmekte gecikmedi sayılır. Artık kendisiyle gizliden gizliye de uğraşıldığını, birtakım işgüzarlıkların yapılacağı iyice belli olmuştu. Bütün bunların dışında, Basri Altınay'ın karısı Nurcan'a, çalıştığı okuldaki bir öğretmen, «Kocanızın komünizm propogandasi yaptığı söyleniyor, dikkatli olsun,» da demiş bulunuyordu. Yani Basri Altınay, kimi olasılıkları bekler olmuştu.

XX

Okullar tatil olmuştu. Haziran ayının ortalarıydı. Siirt, Güneydoğunun sıcağı altında kavrulmaya başlamıştı. Basri Altınay, yazla birlikte işlerinin azalmasından yararlanarak bol bol okuyor, zaman zaman yazılar yazıp dergilere gönderiyordu. Böyle çalıştığı bir gün, Millî Eğitim Müdürünün odacısı geldi evine, Müdür'ün çağırdığını söyledi.

Basri Altınay, Millî Eğitim Müdürünün kapısı önüne geldiğinde, açık kapıdan. Müdürün, iki kişinin sigarasını saygılı saygılı yakmakta olduğunu gördü. Saygı ile eğilerek uzatılıp çakılan çakmağın alevine, oturuş durumlarını bozamadan ağızlarındaki sigarayı uzatanların kimler olduklarını anlamakta güçlük çekmedi. Nitekim içeri girdiğinde. Millî Eğitim Müdürü, «Bakanlık Müfettişlerimiz,» diyerek tanıtmaya başlayınca, içinden, «Geç kaldınız,» demek geçti. Millî Eğitim Müdürü, «İşte kuzu,» der gibi, «Basri Altınay,» diye tanıttıktan sonra, «Sizi rahat bırakayım, zaten ben de Batman'a gideceğim,» deyip çıktı dışarı. Bakanlık Müfettişlerinden biri,

«Hakkınızda şikayetler var,» dedi.

«Olabilir.» İkincisi, çantasından, sorular yazılmış kağıdı uzatarak,

«Soruları cevaplayın,» dedi.

Basri Altınay, sorulara göz gezdirmeye başladı. Sonra,

«Bitişikteki bizim büroda soruları hemen yanıtlayıp vereyim,» dedi.

Kâğıdı veren,

«Öyleyse kapıya girilmez diye bir yazı yazıverin,» dedi.

Öteki,

«Bekliyoruz Basri Bey,» dedi gülümsiyerek.

Basri Altınay, soruları bir kez daha okumaya başladı, özenle:

1 — Köylümüzün perişan olduğunu, can güvenliklerinin kalmadığı konusunda karamsar ve kötüleyici yazılar yazdığınız;

2 — Karamsar ve kötüleyici fikirlerinizi öğretmen topluluğuna ve köylülere aşılamayı amaç edindiğiniz;

3 — Konuşmalarınızda ebe ile öğretmen aylıklarını kıyaslayarak, öğretmenlerin hakları verilmemiştir dediğiniz;

4 — Köylülerden **emekçi** diye söz ettiğiniz;

5 — Dışardan ilkokulu bitirme sınavlarına gelenlere müsamaha gösterilmeli, okutulmadılarsa suç kendilerinde değil, gelmiş geçmiş hükümetlerdedir dediğiniz;

6 — Ülkemizin geri kalmış bir ülke olduğunu, bu durumu şimdiki iktidarın düzeltemeyeceğini söylediğiniz;

7 — Öğretmenlere dergi ve kitap tavsiye ettiğiniz;

8 — Özellikle sık sık köyleri gezmeyi ilke edindiğiniz, bu gezilerinizde görevinizin dışına çıkarak,

köylülere karamsar fikirlerinizi aşıladığınız;

9 — Halkın işsizlikten ötürü göç ettiğini yazdığınız;

10 — Dünyada, işçilerin işbaşında olduğu ülkelerin daha çabuk ilerlediğini anlattığınız iddia edilmektedir. Bu iddiaları tek tek cevaplandırmanızı rica ederiz.

Müfettiş Mehmet Tuna — Müfettiş Adil Gün

Basri Altınay, soruları şöyle yanıtladı:

1 — Gezip gördüğüm köylerin durumu çok geri. Köylüler perişan. Can güvenlikleri de yok. Bu durumu, İstanbul ve Ankara'da yayımlanan gazetelere yansıtıldığı kadar sizler de okumuş olmalısınız. Karamsar değilim. Karamsar olsaydım, bunları yazmazdım. Küskün olurdum. Bunları yazmam karamsarlığımın sonucu olmadığı gibi, kötüleyicilik de değil. Sevdiğim halkımın perişan durumunu, ilgililere iletip uyarıcı olmak amacıyla yazdım.

2 — Öğretmen topluluğuna bir düşün aşılamayı amaçladıysam eğer, o düşün karamsar ve kötüleyici değil, ak, apaydınlık bir düşüncedir. Köylüler benim gezdiğim bölgede, Türkçe bilmediklerinden zaten onlarla konuşmam olanaksal değildir. Bu yüzden onlara bir düşün aşılamak olanağını bulamadım.

3 — Öğretmenlerle konuşmalarımda ben değil, öğretmenlerin kendileri, ebe ile kendi aylıklarını kıyasladılar. Sosyalizasyon bölgesinde ilkokul çıkışlı bir ebe ile, öğretmen okulu çıkışlı bir öğretmenin aylığını kıyaslarsak, ebenin eline geçen, öğretmenin aldığı aylığın tam iki katıdır. Bu gerçeği konuştular. Gerçek-

ler karşısında ne yapabilirdim? Öğretmeni korkutarak susturmalı mıydım? Gerçekleri susmakla geçiştirmenin karşısındayım. İnsanoğlu koyun değildir. Görevlerini yaptıkları kadar, haklarını da isteyebilmeli insanlar. Öğretmenlerin haklarının tam olarak verildiği savında bulunmak ise gülünçtür. Öyle olsaydı sendikalaşmazlardı. Hak savaşına girmezlerdi.

4 — Köylülerden **emekçi** diye söz ettiğimi anımsamıyorum ama, demiş de olabilirim. Köylüler emekçi değiller mi? Üretici değiller mi? **Emek** sözcüğünü niçin **öcü** gibi gösteriliyor? Emek sözcüğünden çekinmek, korkmak değil, saygı duymak gerektiği kanısındayım.

5 — İlkokulu dışardan bitirme sınavına katılan yurttaşlara kolaylık Bakanlıkça da sağlanıyor. İlköğretimin parasız ve zorunlu olduğunu saptayalı kaç yıl olduğunu sizler daha iyi bilmek durumundasınız. Yasal bir zorunluk yerine getirilmemiş veya getirilememiştir. Yerine getirilemeyen bir zorunluktan ise, ilköğrenimden geçmeyen sorumlu tutulmasa gerekir. Sorumluluk elbette gelmiş geçmiş hükümetlerindir. Yoksul halk, okulsuzluk, öğretmensizlik nedeniyle, öğrenim çağında okuyamadıysa, onu yetişkin olduğu çağda kınamak, azarlamak, diploma almamaları için önlerine engeller sıralamak değil, onları yetiştirerek okuryazar etmek gerekir. Bu da Millî Eğitim Bakanlığının görevlerinden biridir. Benim, hoşgörü gösterilmeli demem, doğruyu söylemem niçin suçmuş gibi görülüyor? Mutlaka bir suçlu aramak gerekiyorsa, o ben değilim...

6 — Ülkemiz gerçekten geri kalmış bir ülkedir.

Bunu gözlerimizle görüyoruz. İstatistiklerden öğreniyoruz. Geri kalmış olduğumuzu bile bile, yadsıyıp, devekuşu gibi mi davranalım? Eğitim - öğretimde dünya ülkelerinden en sonuncundan başlayarak onuncu olduğumuzu dün bir gazeteden öğrenmiş bulunuyorum. Neyi, kimlerden gizleyebiliriz? Gizlemekle ne yarar sağlayabiliriz? Gerçekleri bilip, ona göre çalışmamız gerekiyor. Bunu yapmakla zorunlu olanlar, gerçekleri iyi yönde değiştirmekle görevli kılınanlar, görevlerini yapmalıdırlar. Görevlerini yapacaklarken, bizim aydınlık düşüncelerimizden rahatsız olup, bizi baskı altına alırlarsalar, bizi yıldırma çabalarına girerseler, bizi sürgün ederlerse, bizi kıyarlarsa olumlu bir iş yapmış olmazlar. Karanlık düşünce budur işte. Karanlıkta da yarasalar egemen olurlar. Yapılması gerekeni yapmayıp, böyle şeylerle oyalanırlarsalar, bilerek kötülük yapmış olurlar. Ve de geri kalmışlıktan kurtulamayız. Geri kalmış olduğumuzu bildikleri halde, bunu söylemeyi suç sayan anlayış, bu durumdan kurtulmamızı istemiyor demektir. Yani geri kalmış olmamızdan onlar yararlanıyor demek olur...

7 — Öğretmenler, öğrettikleri kadar öğrenmek zorunda olan kimselerdir. Ayrıca köylerde çok yalnızdırlar. Dergi ve kitap salık verdiysem, öğrenme susuzluklarını birazcık olsun giderebilmek, yalnızlık sıkıntısından uzaklaşabilmek içindir. Bu bizim görevimizdir. Böyle bir soru ile karşılaşmak da trajikomik bir durumdur.

8 — Yineliyorum: Karamsar düşüncelerim yok. Ak düşüncelere sahibim. Yukardaki sorulara verdiğim yanıtlardan da bu sonucu çıkarmak kolaydır. Yine yine-

liyorum: Gittiğim köylerde, köylülere, düşüncelerimi açıklama, anlatma olanağını da bulamadım. Çünkü Türkçe bilmiyorlar. Ben de Kürtçe bilmediğime göre nasıl aşılayacağım? Ben bir **pantomim** sanatçısı da değilim?

9 — Halkımızın çoğu işsiz ve gizli işsiz. Bunun için de göç ediyorlar. İç ve dış göç gittikçe yoğunlaşıyor. Konuşmalarım arasında bu konuya değinmiş olabilirim. Değindiysem, doğru bir söz söylemişimdir.

10 — **Emek** sözcüğü gibi **işçi** sözcüğü de **öcü** olarak ileri sürülüyor. İşçiden söz etmemiz suç sayılıyor. Hangi doğru davranışımız suç sayılmıyor ki! Sorulara ilk kez göz gezdirdiğimde de acı duymuştum. Bu duygum sürüp geliyor ve sürüp gidecektir de... Zamanımızı boş şeylerle geçiriyoruz. Benim bu soruları yanıtlamak için uğraşmam, sizlerin yoksul bütçemizden, hiç uğruna yolluklar alarak ta buraya kadar gelmeniz acı verici şeylerdir.

Yazacaklarım bu kadar. Soyut savlar. Üstelik bir insanı suçlamayacak savlar ya; nerede, ne zaman, kimin yanında böyle konuları konuştuğum da belirtilmiyor. Yanıtlarımı daha fazla uzatmayı da gereksiz görüyorum.

Basri Altınay

İki Bakanlık Müfettişi, Basri Altınay'ın yanıtlarını okuduktan sonra, bir pikap dolusu jandarma ve bir assubay kendilerini izlemek üzere, Millî Eğitim Müdürlüğünün jipi ile inceleme yapmak ve soruşturmayı derinleştirmek için Eruh ilçesine gitmek üzere yola çıktı-

lar. Basri Altınay, buruk bir gülümsemeyle, büronun penceresinden onlara bakıyordu. Ve içinden şunları geçiyordu:

'Canlarını güvenlik altına aldılar. Ama bizim can güvenliğinin olmadığını yazmamız suç oluyor. Millî Eğitim Müdürlüğünün jipiyle gidiyorlar. Ben o ilçeye ve ilçenin çok uzak köylerine oduncu katırıyla gidiyorum. Hem de böyle yaz mevsiminde değil... Onlar, taşıt parası bile vermiyorlar... Ben, insan günlüğünden çok para ödüyorum katırlara... Peşin ödediğim paranın çoğunu da alabileceğimi sanmıyorum dört beş ay içinde. Çünkü çok gezdim. Millî Eğitim Müdürünün buyruğu ile, hasta olan, izinli olan müfettişlerin bölgelerini gezdim. Sason, Şirvan ilçelerine ve köylerine bunun için gittim. Günlerce dağ, dere, tepe aştım. Kar ve yağmur altında, fırtına ve kurt tehlikelerini bilerek gezdim. Müfettişler de sık sık gezimizi kuşku kaynağı yaptılar. Vay be! Bak unuttum. Sık sık gezi sorusunun karşılığını iyi veremedim. Alelacele yazdırdılar. Sık sık gezimin nedenini anlatmalıydım. Sason'a, Şirvan'a gönderilişimi, bölgem olmadığı halde gönderilişimin nedenini açıklamalıydım. Neyse... Dönüşlerinde, yine soru soracak olurlarsa, o soruları yanıtlarken, bunu da yazarım...'

Bakanlık Müfettişleri Eruh'tan gece dönmüşlerdi. İkinci gün, Basri Altınay'a iki yuvarlak soru daha sordular. Saçma sapan sorulardı. Basri Altınay, o soruları da yanıtladı. İki soru da, önceki soruların içinde olan sorular sayılırdı. Biraz daha genişletmişlerdi. O kadar!

Bakanlık Müfettişleri, Ankara'ya iki gün sonra döndüler. Doyumsuz dönmüşlerdi. Ta Ankara'dan, yalnız

Basri Altınay için gelmişlerdi, bir ip ucu edinememişlerdi... Ama, yeterdi... Kanıları vardı ya... Sonra, Basri Altınay, kendileriyle çok rahat konuşuyordu. Millî Eğitim Müdürü bile, saygılı saygılı davranırken, Basri Altınay, sanki memurluktaki kimi ilişkileri görmezlikten geliyordu. Hem canım!... Evet, savları savunuyor gibi bir davranış içindeydi...

XXI

Yaz boyu Siirt'te ve Eruh'ta Basri Altınay'ın solculuğu konuşulup durdu. Neler neler anlatılmıyordu ki... İlköğretim Müfettişi Basri Altınay, köylüleri toplayıp solculuğu öğüyormuş. Öğretmenlere, özellikle er öğretmenlere solculuk üzerine konferans veriyormuş. Sık sık köylere, ilçelere gitmesinin nedeni buymuş. Eşkıyalarla buluşup, yoksulları değil zenginleri soymalarını öğütlüyormuş. Eğer böyle yaparsanız, yakında iş başına gelecek solcu iktidar, sizleri bağışlayacak, hatta önemli işler verecek diyormuş. Ankara ve İstanbul'daki komünistlerle mektuplaşıyormuş. Şırnak köylerini geziyorum diye üç hafta ortalıkta gözükmemiş. Halbuki, Irak'a geçip, Barzaniyle görüşmüş. Öylesine kendini adamış ki bu yola, gözünü daldan budaktan esirgemiyormuş. Öğretmenler, köylüler, eşkıyalar arasında militanları varmış. Kaymakamları, yargıçları bile etkisi altına alıyormuş. Yeni gelen müfettişleri evine çağırıp, yapacakları işleri planlıyormuş. Çocuklarına Lenin'in resimlerini yaptırıyormuş. Bütün bunlar Ankara'da bile duyulmuş. Bu yüzden, Ankara'dan iki müfettiş gönderip ifadesini aldırmışlar. Birden ceza vermeyip, yeraltı örgütünü yakalamak istiyorlarlarmış... Daha neler neler... Aylak küçük kent ve ka-

saba memurları, dükkanlarında esneyen esnaflar işsizlikten kurtulmuş gibiydiler. Habire Basri Altınay'a yakıştırdıkları öyküleri anlatıyorlar, ince uzun bir ip örneği uzayıp giden öykülerden büyük bir yumak yapmışlardı. Ki bu yumağı duymayan kalmamış gibiydi. Kulaktan kulağa yayılıyordu. Anlatılanların çoğunu Basri Altınay'ın çocukları da duymuştu. Böylece de eylül ayının ortalarına gelinmişti. Bir gün genç bir avukat. Basri Altınay'a İl İdare Kuruluna, Milli Eğitim Bakanlığından büyük bir dosyanın geldiğini, merak edip karıştırdığında içinde gazete kesintilerinin, dergilerin olduğu dosyanın Basri Altınay'a ait olduğunu söyledi. Başka bir avukatta duymuştu haberi. Basri Altınay'a şunları söyledi:

«Mahkemeye verilip verilmeme konusunu İl İdare Kurulu görüşecek. Bana kalırsa mahkemeye verirlerse daha iyi olur. Böylece şikâyetçileri öğrenmiş olduğun gibi, suçsuzluğunu da tanıtlarız. Mahkemece aklanmış olursun. Bakanlığınız da, mahkemece aklanmış olduğun için bir ceza veremez. Halbuki İl İdare Kurulu'**Men'i muhakeme**' kararı verirse, bu kez Bakanlığınız yönetimle ilgili veya disiplin cezası verir. Bakanlığınızın tutumunu benden daha iyi bilirsin. Bir kaşık suda boğmak için elverişli zaman kollar. Bunun için İl İdare Kurulundaki üyelerden birkaçına dosyanı mahkemeye göndermelerini söyliyeyim. Korkma! Parasız savunmanı yapacağım...»

Basri Altınay, biraz düşündükten sonra avukata,

«Sağol,» dedi. «Mahkemeye verilirsem bir çalkantı olacak. Üstelik mahkemece aklansam bile, ki aklanacağım kesin, bizim Bakanlık, mahkeme kararlarına aldırış etmez. Onlar yine bir ceza düşünür.»

«Mahkemenin üzerinde güç mü var?»

«Örnekler var önümüzde. Bırakan bir ildeki mahkemenin kararını, Danıştayın kararını bile uygulamıyorlar. Birkaç yıldır bu konuda birçok örnek var. Ankara'dan Antalya'dan, İzmir'den sürgün edilen öğretmenler hakkındaki Danıştayın kararını uygulamadı Bakanlık. Böyle bir Bakanlık! Dinlemiyor hiç bir şeyi. Karar getirenleri, durumunu anlatmaya çalışanları dinlemiyor. Her gün yüzlerce öğretmen Bakanlıkta... Bakmıyorlar kimsenin yüzüne. Dinlemiyorlar! Bakanlık değil, ağlama duvarı sanki...»

«Bir şey söyleyemeyeceğim.»

«Senin söylediklerin doğru, ama nerde o hukuk! Bakanın, görevden ayırdığı müsteşar, Bakanın Bakanlığı aşiret yöntemiyle yönettiğini yapmağı basın toplantısında açıkladı. Müsteşar, böyle şikkyette bulunursa, ötesini siz hesaplayın.»

«Nasıl dayanıyorsunuz Basri Bey bu Bakanlığın işlemlerine?»

«Ne yapalım?»

«İstifayı basın!»

«Bu uğraşı öğrenmişiz, başka uğraşımız yok.»

«İstifa etseniz aç mı kalırsınız?»

«Belki.»

«Yok canım.»

«Ayrıca sorun aç kalmak da değil. Uğraş bilmişiz bu işi...»

«Boşver bu kadar ülkücülüğe... Kendi Bakanlığınız size kıyıyor.»

«Evet».

«Enkizisyon gibi...»

«Evet.»

«Açık açığa söylemek gerekirse, işkence bu yahu!»

«Doğru.»

«Ama susuyorsunuz!»

«Ne yapalım?»

«Zalimin zulümu karşısında susulur mu?»

«Bunu güzel söyledin. **'Zulüm Makinası'** adında bir kitabın hazırlanmakta olduğunu duydum.»

«Yakışıyor.»

«Daha önceler **'Öğretmen Kıyımı'** adlı bir kitap yayımlanmıştı.»

«Ne yazsanız haklısınız.»

On gün sonra Basri Altınay, dosyanın incelendiğini, 'men'i muhakeme' kararı verdiklerini ve dosyayı Bakanlığa gönderdiklerini öğrendi. İl İdare Kurulunda, kendisiyle en çok uğraşan Vali ve Millî Eğitim Müdürünün de bulunmadığını öğrendi. O günkü toplantıya, nedense ikisi de katılmamışlardı. Vali'nin, sık sık sinir rahatsızlığı geçiren yardımcısını Kurul Başkanı yaptığı haberini de almıştı. Artık sonuç, Bakanlığa kalmıştı. Ama, kararda elâstiki birkaç cümlenin yazıldığını, mahkemeye verilmeyi gerektirecek bir durum görülmemekle beraber, yönetimle ve disiplinle ilgili cezanın gerekip gerekmediği yönü Bakanlığınızın bileceği bir iştir biçiminde bir sözün de yazıldığını öğrenmişti.

XXII

Ekim ayının ortalarıydı. Basri Altınay, evinden büroya gelirken yağmur çiseliyordu. Millî Eğitim Müdürünün odacısıyla karşılaştı. Odacı,

«Size geliyordum,» dedi.

«Ne var?»

«Müdür çağırıyor.»

«Ne için?»

«Bilmiyorum.»

Odacı ile birlikte yürürken Basri Altınay, 'acaba bir haber mi geldi Bakanlıktan' diye düşünüyordu.

Millî Eğitim Müdürü, odasının önünde bir başçavuşla konuşuyordu. Basri Altınay'ın geldiğini görünce,

«Müfettiş de geldi,» dedi.

İri yarı komando başçavuşu,

«İyi. Müfettiş Beyi kapıda bekliyoruz. Biz hazırız,» deyip gitti.

Millî Eğitim Müdürü,

«Gel hele Basri Bey,» dedi, odasına yürüdü. Arkasından Basri Altınay. İçerde, öğretmen oldukları durumlarından belli olan iki genç oturuyordu. Müdür, makamına oturduktan sonra, Basri Altınay'a oturmasını işaret etti ve,

«Bunlar senin bölgende iki er öğretmen,» dedi. «Yeni geldiler. Biri Binevre'de, biri de Çöl köyünde.

Köylere yeni gitmişlerdi. Köylüler, köylerini boşaltıyorlarmış söylediklerine göre. Haber vermek için Siirt'e gelirlerken eşkıyalar tarafından soyulmuşlar. Okula öğrenci gelmiyormuş. Çöl köyünde tek bir ev kalmış. Göç varmış. Hemen şimdi, ikisini de alıp, inceleme ve soruşturma için köylere gideceksin. Gerçekten köyler boşaltılıyor mu, bunlar soyulmuş mu? Bu konuda soruşturma ve inceleme yapacaksınız. Bir manga komando ile komanda başçavuşunu da sizinle gönderiyor jandarma komutanı. Başçavuş kendi yönünden, siz de kendi yönünüzden inceleme ve soruşturma yapacaksınız. Şimdi üçünüzü aşağıda komandolar bekliyorlar. Botan çayına kadar komandoların pikabıyla gideceksiniz. Korkma! Çıta gibi askerler!»

«Neden korkacakmışım? Sason, Şirvan, Eruh, Şırnak dağlarında tek başına bir yıldır ben dolaşıyorum. O zaman korkmadım da şimdi mi korkacağım?»

«Basri Bey, kurt gibisin vallahi!»

«Nasıl yani?»

«Korkmuyorsun. Herkes bunu göze alamaz. Öldürülmek de var işin içinde.»

«Hani ya can güvenliğinin olmadığını ben yazınca başta Vali olmak üzere bana kızıyordunuz? Bakanlık Müfettişleri ayni yazılarımdan ötürü bana soru açıyorlardı! Ne dersiniz?»

«Şimdi onları karıştırmayalım Basri Bey.»

«Hiç hazırlığım yok.»

«Çok acele sonuçlandırılması gerek. Valinin emri böyle. Sonra bunun için hazırlığa ne gerek var? Kâğıt, mühür al, çantana koy. Oldu bitti.»

İki er öğretmen ayağa kalkmışlardı. Basri Altınay,

«Peki Müdür Bey,» dedi ve çıktı. Arkasından öğretmenler.

Kapı önünde bekleyen pikabın şoför mahalline, assubayın yanına bindi Basri Altınay. Öğretmenler de komando erlerinin yanına, pikabın üstüne çıktılar. Er şoför pikabı hemen gazladı.

Botan çayını hep birlikte köhne kayıkla geçip, dağlara tırmanmaya başladılar. Hem yürüyorlar, hem de konuşuyorlardı. İlk önce Binevre köyü öğretmeni anlatmaya başladı:

«Binevre köyü halkı toptan göçe başladı. Kalanlar da çocuklarını okula göndermiyorlar. Arkadaşa durumu anlatmak için Çöl köyüne geldim. Geldim ama, şaşırdım da. Çöl köyü halkı, pılıpırtılarını katırlarına, eşeklerine yükleyip yükleyip gidiyorlardı. Öğretmen arkadaş okul önüne oturmuş, üzüntüyle gidenlere bakıyordu. Yanına gelip oturdum. Şaşkın şaşkın ben de bakmaya başladım. Bir süre sonra, Siirt'e gidip durumu Millî Eğitim Müdürüne haber vermeyi kararlaştırdık. Ve hemen hazırlanıp yola çıktık. Yol uzun olduğu için, çantalı radyosunu da eline aldı arkadaş. Türkü, haber dinleyerek yolculuğun sıkıntısını azaltalım dedi. Tek eşyası radyosunun da alınabileceğini ekledi. Epey gitmiştik. Bir ses duyduk. Tepinmeyin! diyordu. Durduk. Kimseyi göremiyorduk. Ayni ses, eller yukarıya! dedi. Ellerimizi kaldırdık. Sırtınızı dönün! dedi. Döndük. Bir de ne görelim, arkamızda da bir başkası hazırmış. Tabancalı, mavzerli, göksu dizi dizi fişenkli, boynunda dürbün, asker urbalı biri. Bu kez, bu gördüğümüz, yaklaşın şu taşın arkasına dedi. Yaklaştık. Ceplerinizde ne varsa çıkarın ve yere koyun dedi. Ceplerimizi boşalttık. Radyoyu da yere koyun dedi. Arkadaş, radyoyu yere bıraktı. Bu iş bittikten sonra,

ilerdeki tepeyi aşıncaya kadar arkanıza bakmayacaksınız, bakarsanız kurşunu yersiniz kafanızdan! diye bağırdı. Biz de korkumuzdan, tepeyi aşıncaya değin başımızı döndermedik. Hatta bir tepe daha aştıktan sonra ancak biribirimize bakabildik. Durduk. Şaşırmıştık, korkmuştuk. Bir süre konuşamadık bile.»

Basri Altınay, Çöl köyü öğretmenine,

«Bir de sen anlat bakalım kardeşim?» dedi. Çöl köyü öğretmeni,

«Benim anlatacaklarım da ayni,» dedi, bir taşı gösterdi ve «İşte şurda soyulduk!» diye ekledi.

Basri Altınay ile başçavuş, olay yerine öğretmenleri ayrı ayrı getirdiler. Öğretmenler ayni yerleri gösteriyor, ayni şeyleri söylüyordu. Basri Altınay'ın olaydan kuşkulandığı yoktu. Kuşkulanmak için bir neden de yoktu. Bu yörede nice nice köylüler, memurlar, savcılar soyulmamış mıydı! Başçavuş, yine de kılı kırk yararcasına dinledi; ince eledi sık dokudu ve en sonunda olayın doğruluğuna o da inandı. Ama sinirlenmeye de başladı. Bağırarak,

«Neden üzerine atılıp, yakalamadınız!» diyordu.

Öğretmenler, şaşkın şaşkın bakıyorlardı başçavuşun yüzüne. Basri Altınay, kendini tutamayarak gülmeye başladı. Başçavuş bakınca,

«Siz üzerine atılabilir miydiniz?» diye sordu.

«Atılırdım ve kıskıvrak yakalardım!»

«Ya öteki? İlk seslenen?»

«Onu da biri yakalardı.»

«Bırakın canım. Tek olsa bile yakalayamazlar. Silâhlı adamın üzerine atılacak babayiğidi göremiyorum ben.»

Susmuştu başçavuş. En sonunda tutanaklar tu-

tuldu. Karanlık da bastırdı. Karanlıkta düşe kalka, geceyarısı Çöl köyüne varabildiler. Tek tek evlerin kapısına vurdular. Kimse yoktu. Ses çıkarmıyordu. Hattâ kimi evlerin kapısı açıktı. Öylece bırakıp gitmişlerdi. Tek bir evin kapısı açıldı. İçeri girdiler. Ev sahibi ağlayarak anlatmaya başladı:

«Köylü göç etti korkudan. Yalnız biz kaldık. Biz de göçeceğiz. Korkuyoruz! Her gün eşkıya korkusu, her gün soygun! Her gün öldürme. Savaş olsa ancak bu kadar insan ölür! Can mal güvenliğimiz yok. Bizi düşünen de yok! Öğretmenler soyulmasaydı, siz de gelmezdiniz! Görün işte durumumuzu! Valiye anlatın, hökümata anlatın!»

Gözlerini silmekte olan köylüye Basri Altınay, avutucu birkaç söz söyledikten sonra, bir süre konuyu değiştirmek için,

«Türkçeyi güzel konuşuyorsunuz, nerde öğrendiniz?» dedi.

«İstanbul'da askerlik yaptım. Sonra Adana'da da ırgatlık.»

«Epey gezmişsiniz.»

«Gezdim. Keşke hiç gelmeseydim. Bu durumları görmezdim.»

«Önceleri böyle olaylar olmuyor muydu?»

«Çok az... Son günlerde çoğaldı bu eşkıyalık filan.»

«Neden böyle oldu?»

«Ağaların tepişmesinden...»

Basri Altınay, öğretmenler, başçavuş ve komando askerleri hep birlikte evden çıkıp, köy camisine yürüdüler. Geceyi camide geçirmek üzere oturdular. Sırtını duvara dayayarak ve yağmur sesini dinleyerek

uyumaya başladılar. Basri Altınay, karanlıkta sigarasını yakarken, çakmağın ateşinde, başları omuzlarına ve duvara dayalı olarak horultu ile uyuyanları görebiliyordu. Körler çarşısına dönen caminin içinde, Ankara'dan gelen Bakanlık Müfettişlerinin sorduğu soruları, Valinin sözlerini anımsıyordu. Bu gecenin karanlığı ile onların düşünceleri arasında benzerlikler buluyordu...

Sabahleyin kalkıp yola çıktılar. Tümü de uykusuzluktan yorgundular. Okul önünden geçerlerken, Basri Altınay, derin bir üzüntü duydu. Okulun ikinci yılıydı. Yepyeniydi. Boş duruyordu. Köylüler dönünceye değin kapalı kalacaktı. Nisan ayında gelip, bir gece kaldığı okula başını çevirip bir daha baktı. Sonra hızlı hızlı yürümeye başladı, kervanın arkasından. Gök gürlüyor, şimşek çakıyordu. Yağmur da hızlanmıştı. Bardaktan değil, sanki kazandan boşanırcasına yağıyordu. Göz gözü görmüyordu. Sırılsıklam olmuşlardı. Böyle giderlerken Binevre köyünün on beş evlik mezrasına geldiler. Evlerde kimseler yoktu. Evlerin önünde harmanlar yığılı kalmıştı. Tarlalarda biçilmeyen ekinler duruyordu. Nisan ayında buradan geçerken, Binevre'nin eğitmeni ile karşılaşmıştı. Binevre köyü öğretmeni, eğitmenin oğlu ile Binevre köyünün bu mezrasından birkaç kişinin eşkıya olup dağa çıktığını anlatmaya başladı. Eğitmen de bilinmeyen bir yere çekip gitmişti. Basri Altınay, beş ay önceki burada gördüğü insanların o gün çekip gittiklerini, birkaçının eşkıya olduklarını gözünün önüne getirdi. Ne kötü şeydi. Kimi yollarda göç ediyorlardı, kimi dağlardaydı şimdilerde demek...

Basri Altınay ve kervandakiler üşümüşlerdi iyice.

Islanmışlardı. Kiminin üşümekten dişleri vuruyordu. Kimini bir titreme tutmuştu. Basri Altınay, eğitmenin evini buldu. Kapı açıktı. İçeri girdiler toptan. Ateş yaktılar. Acıkmışlardı iyice. Biraz ekin getirip, ateşte kavurdular. Sonra başakları ufalayarak, buğday tanesini döküp döküp yemeye başladılar. Basri Altınay, buğday tanelerini yerken, bir yandan da eğitmeni, eğitmenin oğlunu düşünüyordu. Eğitmenin oğlunun bir okula girmesi için neler yapması gerektiğini soruşunu anımsadı. Kalem tutup, kitap açmak için can atan o gencin elleri şimdi hangi dağlarda mavzer kavrıyordu acaba? Eğitmen, kimbilir hangi kentin hangi gecekondusuna sığınmıştı? Yirmi yıllık hizmeti boşa gitmişti...

Isınmışlardı. Kalktılar ve yola çıktılar. Yine yağmur yağıyordu. Gittikçe yükseldikleri halde, çevrelerini göremiyorlardı, yağmurdan. Akşam karanlığında Binevre köyüne gelebildiler. Yine camiye doldular...

Sabahleyin, Basri Altınay ve öğretmenler okula girdiler. Okul haraptı. İçi boştu. Nisan'da geldiğinde, okulun bu kadar harap olmadığını anımsayarak, öğretmene,

«Nisanda bu kadar değildi,» dedi. Öğretmen,

«Doğrudur. Mayıs ayında öğretmen er öğretmenlik hizmetini bitirerek ayrılmış. Eğitmen de kaçıp gitmiş. Okula girip çıkan belli olmamış. Muhtar da köyü terketmiş. Ben geldiğimde okulun kapısı açıktı. On on beş öğrenciyle okulu açtım. Bir hafta içinde onlar da gelmemeye başladılar. Şaşırdım. Okul harap, çocuk yok.»

Köyü gezmeye başladılar. Evlerden üçte ikisinin kapıları kapalıydı. İçlerinde kimsecikler yoktu. Göç etmişlerdi. Köy Kurulunun birinci üyesi şöyle konuştu:

«Yirmi yıl önce, elbirliği ile, imece yoluyla okulumuzu yapmıştık. Çocuklarımız okuyorlardı. Ben de bu okulu bitirdim. Okuryazar olanımız çok. Ama neye yarar? Yüz elli evin üçte ikisi korku yüzünden göç etti. Yirmi kadarımız eşkıya oldu. Dağlardalar. Bir kısmımız öldürüldük! Tarlalarda tutulup tutulup boğazlandık! Koyun gibi yatırıp yatırıp kestiler. Bizler de, bugün öldürüleceğiz, yarın öldürüleceğiz diye bekliyoruz. Vurulanlarımızın, boğazlananlarımızın sayısı her gün artarak çoğalıyor. Bu gidişle daha da çoğalacak. Ekinlerimiz tarlalarda kaldı. Biçmek için evimizden çıkamıyoruz korkudan. Çocuklarımızı da korkudan okula gönderemiyoruz. Artık okulun, okumanın ne gereği var ki! Zaten okulumuzu da düşman eşkıyalar yıkıp virana çevirdiler. Biz şimdilerde okul mokul düşünmüyoruz. Canımızı kurtarmanın yoluna bakıyoruz. Yaşayabilmenin yollarını arıyoruz...»

Okulun bu duruma gelmesinde sorumlu bulamıyordu Basri Altınay. Öğretmen ayrılmıştı. Eğitmen kaçmıştı. Muhtar istifa edip ayrılmıştı köyden. Bekçi ve öteki köy yönetim kurulu üyeleri de istifa edip gitmişlerdi. Tepenin tam başında olan okul, yaz mevsimi, eşkıya konağı olmuştu. Yeni gelen öğretmen de istifa edeceğim deyip duruyordu.

İnceleme ve soruşturma bitmişti. Köyden ayrılıyorlardı. Yaşlı bir köylü Basri Altınay'ın önüne atılıp, yüksek sesle konuşmaya başladı:

«Bu köyün adı Binevre. Ekmekçiler diye adını değiştirmişsiniz. Köy adı değiştirmekten başka bir şey bilmiyor musunuz? Değiştirecekseniz bile, Ekmekçiler değil, Ekmeksizler deyin! Çünkü bizlm yiyecek ekmeğimiz kalmadı. Ekinlerimiz biçilemedi. Tarlalarda kal-

dı. Görüyorsunuz! Olanca unumuzu da eşkıyalarla jandarmalar yediler. Bir gün eşkıyalar, başka bir gün jandarmalar gelip yiyecek istiyorlar. Bizim köyde iki eşkıya çetesi var. İki ağanın emrindeler. Ağalar Eruh ve Siirt'teler genellikle. Olan bize oluyor. Salma salıyorlar. Salmayı vermediğimiz taraf bizi öldürüyor. Verdiklerimiz de koruyabildikleri kadar koruyorlar. Ama tam olarak da koruyamıyorlar. Yine öldürülüyoruz! Ölüyoruz! Öldük! Keser kemiğe dayandı... Seksen yaşına bastım, böyle bir devir görmedim. Dirlik düzenlik kalmadı! Siz bizim durumumuzu dosdoğru anlatın böyüklerinize! Yalan söylemeyin! Korkmayın! Ben buradayım. Beni şahit olarak götürün inanmazlarsa...»

Yaşlı köylü ağlamaya başlamıştı. Hüngür hüngür ağlıyarak kendini yere attı. Eline aldığı taşı göksüne vuruyordu ve şöyle bağırıyordu:

«Gelinim kaçırıldı! Oğlum boğazlandı koyun gibi! Ne çıkar ben de öleyim! Savaş gördüm, bu kadar acı çekmedim. Devirler gördüm, bu kadar kötüsünü görmedim!...»

Basri Altınay, kendi gözlerindeki yaşları gizliyerek yürüdü... Ötekiler de yürüdüler, yeniden Çöl köyüne doğru yürüyorlardı... Yaşlı köylünün ağlama çığlıkları duyuluyordu...

XXIII

Basri Altınay, Çöl ile Binevre köylerinde yaptığı soruşturma ve incelemeden sonra Siirt'e döndüğü gecenin sabahı büroya gelir gelmez Millî Eğitim Müdürü ile karşılaştı. Müdür,

«Hoş geldiniz Basri Bey,» dedikten sonra, «Buyurun konuşalım,» diyerek odasına çağırdı.

Basri Altınay, soyulma olayını, Çöl ile Binevre köyü okullarına göç ve korku yüzünden öğrencilerin gelmediğini, Binevre köyü okulunun yaz tatilinde harabeye çevrildiğini anlatıyordu. Anlatılanları, başını sallayarak dinlemekte olan Millî Eğitim Müdürü, Basri Altınay'ın sözü biter bitmez çekmecesini çekti ve iki kâğıdı uzatarak,

«Üzüldüm ama, üzülmek bir işe yaramıyor; lütfen okudum diye imzalayın,» dedi.

Basri Altınay, uzatılan kâğıtları aldı ve birincisini okumaya başladı:

Bunda, Basri Altınay'ın Bakanlık Müdürler Komisyonu kararıyla üzerinden illköğretim Müfettişliği görevinin kaldırılarak, sıra bekleyen merkezler dışındaki bir açıkta görevlendirilmek üzere Erzincan Valiliği emrine ilkokul öğretmeni olarak atandığı bildiriliyordu.

Basri Altınay, yazıyı okurken kızarıp bozarıyordu.

Elleri titremeye başladı sinirden. Sonra ikinci kâğıda baktı. Bunda da şunlar yazılı idi:

«Bakanlıkça atandığınız Erzincan ilinden alınan ..... gün ve ..... sayılı yazılarında Merkez Uluköy okulu öğrenmen ve müdür vekilliğine görevlendirildiğiniz bildirilmiştir.

Harcırahınız Muhasebe Müdürlüğüne gelmiştir. Ayrılış tarihinizin acele bildirilmesini rica ederim.

Hamit Dağdeviren
Millî Eğitim Müdürü»

Basri Altınay, beyninden vurulmuşa döndü. Bir süre durup kaldı. Bir sigara yaktı ve,

«İkisi de ayni gün mü geldi Müdür Bey?» diye sordu.

«Bakanlıktan haber üç gün önce, siz Siirt'ten ayrıldıktan hemen sonra geldi. İkincisi de Erzincan'dan dün geldi. Bizim Bakanlık böylesi konularda jet hızıyla çalışıyor. Düşün ki Basri Bey, Siirt İl İdare Kurulu'nun men'i muhakeme kararı Valilikçe Bakanlığa bildiriliyor. Adlî yönden suçlandırılamayacağınız anlaşılınca, Bakanlık Müdürler Komisyonu hemen toplanıp müfettişlik görevinizi kaldırıyor ve Erzincan Valiliği emrine atıyor. Erzincan'a atandığınız yerin bize hemen bildirilmesini yazıyor. Buna paralel olarak müfettişlik görevinizin kaldırıldığını ve Erzincan'a atandığınızı da bize yazıyorlar. Bütün bunların yanı sıra, harcırahınızı da Muhasebe Müdürlüğüne telle gönderiyorlar. Görülmemiş bir hız bu! Yirmi beş yıllık devlet memuruyum, böyle hız görmedim. Hem de koordine bir çalışma. Aşkolsun! Ama, bu yalnız sizin için Basri Bey. Başka bir öğretmenin, müfettişin atanması bu ka-

dar hızlı ve koordine halledilemez. Gerçi acı bir şey ama, size çok önem veriyorlar Basri Bey.»

«Ama yalnız bu konuda!»

«Anlamadım?»

«Cezalandırma konusunda, öğretmenleri sürgün etme konusunda, öğretmen kıyımı konusunda gerçekten jet hızıyla ve elbirliğiyle çalışıyorlar. Başka konularda değil.»

Müdür susuyordu. Basri Altınay,

«Öyle değil mi?» diye sordu.

«Ben bu konularda konuşmam Basri Bey.»

«Konuşamazsınız!»

«Öyle.»

«Haberi verirken kıvançlıydınız.»

«Basri Bey, siz kâğıdı aldığınıza dair bir imza atın.»

«Atıyorum!» deyip büyük bir imza attı. Müdür kâğıda bakıp,

«Sinirlisiniz ama, böyle imza da üste hakaret sayılır.»

«Susma saygısını bilin Müdür Bey! Üzerime üzerime geliyorsunuz!»

Basri Altınay, o kadar yüksek söylemişti ki bu sözü, odanın içinde çın çın öttü. Müdür sesini çıkarmadı. Basri Altınay'ın başı dönüyordu. Gözleri kararıyordu. Bir sigara daha çıkardı ama, ancak üç kibritle yakabildi. Dumanı hızla savururken,

«Şu işe bak!» dedi. «Bir yıl hiç durmadan yaya yapıldak ve katır sırtında köyden köye koştum. Aldığımız ödül, sürgün ve kıyım! Sürülmeye alışmıştık! Bu dördüncü sürgün! Ama müfettişlik görevinin kaldırılması ne oluyor? Bir de kıyım yok diye bağırıyor kıyım-

cıbaşları! Ne yaptım? Çalışmadan başka ne yaptım? Söyle Müdür Bey, ne yaptım?»

«Bilmem.»

«Niçin bilmezmişsin? Sason, Şirvan ilçe ve köyleri bölgem olmadığı halde göndermediniz mi?»

«Gönderdim.»

«Yani çalıştım.»

«Evet.»

«Peki, niçin bilmem diyorsunuz?»

«Sakin olun Basri Bey!»

«Niçin sakin olmalıyım?»

«İyi olur.»

«Köylerden beri gelmedim. Çok gezdiğim ve gezdirildiğim için arkadaşlar, **'Köy Fatihi'** diye takılıyorlardı. Herkes işin gırgırında. Sizin de ne düşündüğünüz açık.»

«Susun Basri Bey.»

«Susamıyorum!»

«Ben mi cezalandırdım sizi?»

«Sizin hiç mi haberiniz yok?»

«Yok!»

«Karşınızdaki çocuk değil!»

«Ne yapalım?»

«Sık sık köylere beni gönderen sizdiniz!»

«Bendim!»

«Peki, sık sık köylere gitmem niçin soruşturma konusu oluyor?»

«Orasını bilmem.»

«Bilirsiniz.»

«Bana niçin bağırıyorsunuz?»

«Haberi verirken bile, alayvari konuşuyorsunuz.»

«Nasıl konuştum?»

«Size çok önem veriyorlar Basri Bey, Bakanlık jet hızıyla çalışıyor... Bunlar nasıl söz? Çok mu sevindiniz?»

«Niçin sevineyim?»

«Peki niçin böyle konuşuyorsunuz?»

Müdür de bir sigara çıkarıp yaktı. Hiç konuşmuyordu artık. Taş gibi, duvar gibi olmuştu. Önündeki kâğıtlara bakmaya başladı. Basri Altınay da sustu. Epey bir suskunluk oldu. Bu sessizliği yine Basri Altınay bozdu,

«Peki Müdür Bey!» dedi. Müdür,

«Buyurun,» dedi.

«Rahat ediniz.»

«Rahatsız değilim ki...»

«Sizi sık sık rahatsız ettiğimi söylüyordunuz.»

«Vali sık sık sizin için çağırıyordu beni.»

«İşte onun için rahat ediniz diyorum. Yolluğumu hemen alacağım. Eşime de, karıkoca durumunda Erzincin'a verilmesi için dilekçe verdirteceğim.»

«Orası sizin bileceğiniz iştir.»

«Yani rahat et!»

«Rahat olduğumu biraz önce söyledim.»

«Şunu da unutma ki, davranışlarınızı ayni uğraşın bir insanı olarak hoş görmüyorum?»

«Yani ayıplıyor musunuz?»

«Evet! Bunu da bildirebilirsiniz!»

«Böyle konularla uğraşmam.»

«Uğraşırsınız, uğraşırsınız! Yukarıya yaranmak için uğraşırsınız.»

«Ağır konuşmaya başladın.»

«Öyle mi?»

«Ne ya!»

«Siz böyle konuşmalara aldırış etmezsiniz. Genişsiniz. Geleceğiniz parlak. Yakında Bakanlıkta Şube Müdürlüğünün birine de atanırsınız.»

«Müdürlük bana yetiyor.»

«Öyleyse bu koltuğu yitirmezsiniz.»

«Yitirmem.»

«Koltuktan aman ayrılma. Haydi hoşca kal!» deyip çıktı Basri Altınay. Doğru Muhasebe Müdürlüğüne gitti. Başka zamanlarda güçlük çıkaran Muhasebe Müdürü de yolluğu hemen ödedi. Elbirliğiyle çalıştıkları her durumdan belli oluyordu. Çarkın dişlileri, istemediğini dışarı atmak için iyi çalışıyordu.

Basri Altınay, hiç bir yere görünmeden evine gitti. Karısına henüz bir şey söylemedi. Uygun bir anı kollarken, iki avukat arkadaşı gelip aldılar. Zaman zaman konuştuğu iki insandı bunlar. Haberi duymuşlardı. Birlikte Jandarma Gazinosuna içmeye gittiler.

Basri Altınay, sabahleyin karısına durumu anlattı. Karısının üzüntüsüne aldırmayarak, onun ağzından dilekçe yazıp, elden dolaştırdı ve İlköğretim Genel Müdürlüğüne kendi eliyle postaladı.

Küçük yerde haber çabuk yayılıyordu. Geçmiş olsun demeye gelenler oluyordu. Basri Altınay, daha fazla beklemenin gereksiz olduğunu düşünerek, bir hafta içinde göreve başlamak üzere ayrılmaya, sonra da izin alıp gelerek çoluk çocuğunu Erzincan'a götürmeye karar verdi.

XXIV

Basri Altınay, ekim ayının yirmi altısında Kurtalan'dan Güney Ekspresine bindi. O anda, Kurtalan'da sürgün bulunan Antalya'lı bir öğretmen de ekspreşe bindi. Öğretmen hasta olduğu için Diyarbakır Devlet Hastanesine sevkedilmişti. Birlikte bir kompartımana oturdular. Şuradan buradan konuşmaya başlamışlardı, ekspres hareket etti. Salonda beş altı genç yüksek sesle tartışıyorlardı. Konuşmalara kulak verdiler:

«Elbette buralarda üniversiteye girebilen az olur.»

«İlçede ortaokulda tek öğretmen, liseye giriyoruz sürgün ve küskün öğretmen!»

«Bir bu olsa! Ankara'da, İstanbul'da özel dersanelerde yetişiyor elin oğlu.»

«Biz de sınavlarda güz yaprakları gibi dökülüyoruz.»

Gençler, konuşmayı kesip, Basri Altınay ile Antalyalı sürgün öğretmene baktılar. Sonra kapı önünden uzaklaştılar. Antalyalı öğretmen,

«Bizi sivil polis sandılar,» dedi, gülümsiyerek.

«Belki.»

«Son günlerde özellikle buralarda polis sayısını çoğalttıkları söyleniyor.»

«Neden acaba?»

«Batman işçi çevresi, Siirt işsizlik... Böyle olunca...»

«Evet. Ayrıca uyanış da yavaş yavaş başladı sayılır.»

«Bizi de sık sık bunun için sürgün ediyorlar ya. Özellikle seçim önceleri sürgün olayları yoğunlaşıyor. Besbelli ki çevremize etkili olmamızdan çekiniyorlar.»

«Doğru.»

İki sürgün öğretmen, ayni kompartımanın ayni penceresinden dışarı bakarak koyu bir söyleşiye dalmışlardı. Bunun için Diyarbakır'a gelmeleri sanki kaşla göz arasında oluvermişti. Antalyalı sürgün ve hasta öğretmen indi. Basri Altınay, gar büfesinden birkaç gazete ile bir dergi alıp, kompartımanına çekildi. Ekspresin hareket etmesiyle de okumaya başladı. Bir süre gazeteleri okuduktan sonra, dergiyi eline alıp, kapaktaki Che Guevera'nın portresine baktı. Dergiyi açıp okumaya başladı. Che Guevera'nın destansı öyküsünü, arkadaşı Regis Debray'ın nasıl tutuklandığını özenle okuyordu. Maden ilçesine geldiğinde iki insanla ilgili uzun yazıyı bitirebilmişti. Uzun uzun iki insanın yaptıkları üzerinde düşündü. Sağanak halinde bir de yağmur başlamıştı. Hazar gölü kıyısında ekspres ilerliyordu. Basri Altınay, kalktı, kompartımanın penceresinden, göle yağmur tanelerinin düşmesine bakarak dalıp gitti. Ekspres yol ayırımına geldiğinde valizini alıp indi. Ve hemen, beklemekte olan Elazığ trenine bindi.

Elazığ'a indiğinde akşam olmuştu. Yağmur yağıyordu. Hemen bir otele yerleşti. Bir süre sonra da, bir lokantaya girip, karnını doyururken yarım şişe rakı

içti. Sonra Öğretmenler Sendikasının Elazığ Şubesine gitti. Orada, üç beş tanıdık öğretmenle karşılaştı. Tanıdık öğretmenler, bir hafta içinde, başka bölgelerden Bingöl, Malazgirt ve Muş'a sürgün edilen öğretmenlerin Elazığ'a uğradıklarını, onları nasıl uğurladıklarını anlattılar uzun uzun... Sonra öğretmenlerden biri, **«Sürgün»** adlı bir şiiri okudu. Bunu başka şiirler izledi...

Basri Altınay, otelde derin bir kaygıya saplandı. Gece boyunca yatağında dönüp durdu. Osmanlı İmparatorluğu yönetiminin sürgünlerini, sürgün yerlerini düşünüyor, içinde bulunduğu yılların öğretmen sürgünlüğüyle koşutluklar buluyordu. Böylece sabahı etti. Uykusu da gelmişti ama, yolcuydu. Hazırlanıp dışarı çıktı. Yağmur yağıyordu. Yoğun bir de sis vardı. Garajda yola çıkmak üzere olan Erzincan otobüsüne bindi hemen. Pertek'ten sonra, Dersim toprakları başlamıştı. Tunceli'nde biraz konaklayıp dinlendikten sonra, yolcular yine doldular otobüse. Otobüs homurtularla ilerliyordu. Basri Altınay, sürekli pencereden dışarı bakıyordu. Yol kıyısındaki karayolları işçilerine ait bir yapının duvarına yağlı boyayla yazılmış eğri büğrü bir yazıyı okudu:

«Haksızlığa boyun eğersen şerefini de yitirirsin.»

Pülümür'e kadar bu sözü düşünüp, anlamını kafasında genişletip durdu. Pülümür'de konakladıkları çay evinde, uzun sarkık bıyıklı Pülümürlülerin konuşmalarına kulak verdi. Siyasal konuları konuşuyorlardı. Çayevinden kalktıktan sonra, dolana dolana çıktıkları geçidi, dolana dolana inerlerken, yavaş da olsa bir uyanışın başladığını düşünüyordu.

Erzurum - Erzincan şosesine kavuşmuşlardı. Tan-

yeri bucağı ile birlikte Erzincan ovasına girmişlerdi artık. Söylenildiği gibi, Erzincan, «çevresi dağlık, ortası bağlık»tı. Güneyinde karı eksik olmayan Munzur dağları yükseliyordu. Basri Altınay, içinden, Nazım'ın «Erzincan'a Ağıt» şiirini okuyordu. Bağlık-bahçelik Üzümlü bucağının yanından geçerlerken Erzincan'a ulaşma sabırsızlığı da artıyordu. Derken, 1939 depreminden sonra yeniden kurulan, yeni evlerin oluşturduğu Erzincan'a girdiler.

XXV

Basri Altınay, Erzincan'da, üç yıl önce Kızılcahamam'dan tanıdığı arkadaşı İlköğretim Müfettişi Niyazi'yi buldu. İkinci gün birlikte Erzincan'da Cumhuriyet Bayramının kutlanışını izlediler. Üçüncü gün de bir jip tutarak, Basri Altınay'ın öğretmen olarak sürgün edildiği, eski adı Şıhlı olan Uluköy'e gittiler, Jip çamurdan köyün içine kadar giremediği için, şoföre beklemesini söyleyerek, köye doğru yürüdüler. On dakikalık yaya bir yürüyüşten sonra çamur içindeki köye vardılar. Okula doğru yürüdüler. Okul kıyısındaki bir artezyen suyundan su doldurmakta olan bir kadının yavaştan bir türkü mırıldandığını duydular:

«Ağam sen gideli yedi yıl oldu,
Diktiğin ağaçlar meyvaya durdu,
Seninle gidenler sılaya döndü,
Sevdiğim senin sılan yok mudur?»

Kadını utandırmamak için, sessizce yürüyüp, okul bahçesine girdiler. Türkü hakkında konuşarak, okul önünde bir süre gezindiler. Çevrede öğretmen lojmanı olmayan tek okuldu bu. Yirmi yıl önce kerpiçten yapılan okul, yıkılma tehlikesi olduğundan yıkılmış,

yerine üç yıl önce yeni bir okul yapılmıştı. Yirmi yıl önce kerpiçten yapılan öğretmen lojmanı ise, duvarları delik deşik, kiremitleri kırık dökük olduğu halde yıkılıp yerine öğretmen lojmanı yapılmamıştı. İlköğretim Müfettişi Niyazi,

«Sizi buraya kasıtlı vermiş olsalar gerek,» dedi. «Köy uzak. Lojman yok. Yılıp istifa edeceğinizi düşünmüşlerdir.»

«Belki.»

«Belki değil dostum, doğru! Erzincan merkezinde açık öğretmenlikler var. Sizi bir açıkta görevlendiremezler miydi? Bırakın müfettişlik yapmanızı filan, kıdeminiz de epey var. Bunun dışında eşiniz de öğretmen. Tek öğretmenli, lojmanı olmayan ve kışla birlikte çamur deryasına dönen bu köye kasıtlı verdiler.»

Böyle konuşurlarken, bir köylü de kendilerine doğru gelmekteydi. Yanlarına gelince, elini uzatarak,

«Hoş geldiniz,» dedi. Muhtar olduğunu söyledi. Ve anlatmaya başladı:

«Bizim köyün okulu bu yıl açılmadı. Öğrendiğimize göre bir komünist öğretmen vermişler. Adıyla ünlü olan Şıhlı köyüne bir komünisti niye verdiler bilmem. Millî Eğitim Müdürüne, Valiye çıktım. İkisi de, ne yapalım, sizin köye düştü. Sizin köye vermesek, başka bir köye verecektik. Şansınıza küsün dediler. Bizim köy, şıhlar yatağı, bir komüniste tahammül edemez, hiç olmazsa o öğretmeni bir kızılbaş köyüne verin de, bize de bir başka öğretmen gönderin dediysem de dinletemedim. Parti merkezine gidip durumu anlattım. Yukarıya yazacaklardı. Bakalım.»

Basri Altınay, gülümsüyordu. Kendini tanıtma sı-

rasını bekliyordu. İlköğretim Müfettişi Niyazi, dinledikten sonra,

«Nerden duydunuz bu haberi?» diye sordu.

«Benim oğlum Erzincan'da lise öğretmeni. Hem de Milliyetçi Öğretmenler Derneği'ne üye. O söyledi. Haberi köyde duymayan kalmadı. Ben köyün hem ağasıyım, hem muhtarı ve hem de parti ilerigelenlerindenim. Bunun için, bana, ne yaparsan yap diyorlar.»

Basri Altınay, gülümsiyerek,

«İşte o öğretmen benim muhtar,» dedi.

Muhtar şaşırmıştı. Gülerek,

«Estağfurullah beğim., şaka yapıyorsunuz,» dedi

«Şaka değil. Sizinle yeni görüştüğüm için şaka yapamam. Sizin köye yeni verilen öğretmen benim. Arkadaşım da ilköğretim müfettişi.»

«Olamaz beğim.»

«Neden?»

«Bizim köye bir komünist öğretmen verildiğini duyduk.»

«İşte verilen o öğretmen benim diyorum muhtar. Yani komünist dedikleri öğretmen...»

«Nasıl olur beğim?»

«Buraya verdiler, böylece oldu.»

Muhtar biraz geri çekildi ve şaşkın şaşkın bakmaya başladı. İlköğretim Müfettişi Niyazi,

«Dediklerine aldırma muhtar,» dedi. «Haydi okulu aç bakalım.»

«Müfettiş Beğ, oğlum da öyle söyledi.»

«Ona da yanlış söylemişler.»

«Ama...»

«Muhtarcığım, boşver öyle şeyi de okulu aç.»

Muhtar okulu açtı, birlikte içeri girdiler. Yeni yapı

içinde kırık dökük, rastgele yığılmış sıralar ve bir köşede Amerika Birleşik Devletlerinin bayrağının resmi bulunan beş on un ve süttozu çuvalı vardı. Çok küçük olan öğretmen odasında da eski bir dolapla üç sandalye ve yine eski bir masa vardı. Sandalyelerin tozunu üfleyip oturdular. İlköğretim Müfettişi Niyazi konuşmaya başladı:

«Öğretmen Basri Bey Siirt'ten geldi. Orada İlköğretim Müfettişiydi. Bakanlık, müfettişlik görevini kaldırdı. Ve buraya sürdü. Bunun için komünist diyorlar. Benim eski arkadaşım. Ankara'da birlikte çalıştık. Erzincan'da karşılaşınca hem sevindim, hem de üzüldüm. Sevindim diyorum, çünkü eski bir arkadaşımı gördüm; üzüldüm, çünkü, arkadaşımın müfettişlik görevi kaldırıldı. Size gelen haberlere aldırış etmeyin. Yalandır. Bu kadar öğretmen sürgünü, kıyımı oluyor, eğer tümü komünist olsaydı Türkiye'de komünistten geçilmezdi. Sonra komünist nedir, ne değildir, herkes komünist olmaya kalksa olabilir mi? Bunları sizler değil, ben de bilmiyorum. Bunun için bu konuyu burada keselim. Yapılacak işe bakalım. Şimdi biz, köyün dışına kadar bir jiple geldik. Çamurdan köyünüze giremedik. Asıl sizin bu çamurla uğraşmanız gerekirdi. Ne ise... Ben döneceğim. Basri Bey yarın okulu açacak. Bekçi ile evlere haber salarsın. Basri Bey, henüz evini getirmedi. Bir kat yatak verirsin. Öğretmen odasında geçici bir süre, evini getirinciye değin kalır. Ondan sonra da başka bir çare araştırır arkadaş...»

Muhtar susuyordu. Basri Altınay,

«Yaa Muhtar, işte o sözünü ettiğin öğretmen benim,» dedikten sonra şunları söyledi: «Konuşacağız. Ve sanıyorum ki anlaşacağız. Benim için söylenenlerin

nedenlerini anlatacağım. Ziyanı yok, yine partinizin merkezine git. Geldi o öğretmen, acele olun de! Milli Eğitim Müdürüne, Valiye yeniden çık. Kurtarın köyü o öğretmenden de! Bunlar ayrı konu. Şimdi müfettiş arkadaş gidecek. Biz birlikte kalacağız. Konuşacağız. Çocuklara haber salacağız. Ayın ikisinde, yani kasım ikide toplanmalarını bildireceğiz. Yarın öğle üzeri ben Erzincan'a döneceğim. Aylığımı alıp geleceğim. Bakalım sonu ne olur.»

Muhtar susuyordu. Niyazi,

«Basri Bey, istersen şimdiden dönelim,» dedi.

«Okul ve eşyayı devir alacağım, tutanak tutacağız.»

«Sonra alırsın.»

«Olmaz. Göreve başladığımı bildirdiğim yazıya eklemem gerek.»

«Doğru.»

«Muhtarcığım bir gecelik yatak verirsiniz herhalde.»

Muhtar, yavaşça,

«Veririm,» dedi.

«İyi öyleyse. Devir teslim işini de daha rahat yaparız.»

«Zaten yarın benim de Erzincan'a gitmem gerek.

«İyi işte. Niyazi Bey, jipin şoförüne söyler, beni alması için. Birlikte de gideriz. Oldu mu?»

«Oldu.»

Üçü de biribirine bakıp, zoraki gülümsediler. İlköğretim Müfettişi Niyazi ayrıldı.

Akşam, muhtarın konuk odası gelenlerle doldu. Tümü, merakla, kuşkuyla Basri Altınay'a bakıyorlardı.

Yemekler yendi sessiz sessiz. Sigara alıp vermeler başladı. Şıh dedikleri biri, Basri Altınay'a dik dik bakmaktaydı. En sonunda dayanamayarak,

«Eee öğretmen,» dedi. Daha dikçe oturdu. Sakalını sıvazladı: «Şanınızı siz gelmeden önce duyduk. Dediler ki bir komünist öğretmen geliyor. Açıkcası şaştık. Ne dersiniz?»

«Şaşabilirsiniz.»

«Açıkca anlatsanız da öğrensek.»

«Uzun olur.»

«Olsun! Gece nasıl bitecek.»

Basri Altınay, oturanlara bir göz gezdirdikten sonra,

«Anlatayım birazcık,» dedi.

«Birazcık değil tam anlat öğretmen.»

«Siirt'te ilköğretim müfettişiydim. Köylerde, ilçelerde geziyordum. Oralara katırla gidiyordum. Yol yoktu. Köylüler yoksuldu. Hastaydı. Canları güvenlik altında değildi. Mağaralarda yaşayanlar vardı. Bu durumları gördükçe üzüldüm. Nüfusumuzun çoğunluğu köylü. Köylüler perişan, yoksul, hasta, yolsuz, ışıksız diye yazılar yazdım. Duygularımı, gördüklerimi yazdım yani. Bakanlığım ve başka kişiler, bunları yazmakla sen komünistlik yapıyorsun dediler ve müfettişlik görevimi kaldırıp Erzincan Valiliği emrine sürgün ettiler. Erzincan Valisi de bu köye atadı. Ben de geldim. Durum bu! Bunun dışında bir şey yok. Bizim insanlarımız nedense dana altında buzağı arıyorlar. Benim kimseden çekindiğim, korkum yok. Davranışlarımdan pişman olmadığım gibi, öfkem, kızgınlığım da arttı.»

Kalın bir sessizlikten sonra Şeyh,

«Bizim bu yörenin de, hele hele daha yukardaki dağ köylerin de hali öyle,» dedi.

«Çok köy gördüm. Doğrudur söylediğiniz.»

«Öğretmen, biz de doğruları söylesek, bize de komünist diyecekler mi?»

«Diyemiyecekler diye bir kural yok. Diyebilirler de. Belki din adamı olduğunuz için geç ve güç derler. Belki de demezler. Bize daha kolay diyorlar.»

«Neden?»

«Öğretmenler halkın içinde olduğu için, eğer halktan yanaysalar, o zaman saldırıya geçiyorlar.»

«Allah Allah!»

«Halkımızın gerçekleri bilmesi, hakkını istemesi çok kişilerin işine gelmiyor. Bu çok kişilerin önemli yerlerde adamları var. Biraz korkusuzca, yurtseverce, hak ve halkseverce davrananlara iyi gözle bakmıyorlar.»

«Allah Allah!»

«Evet böyle! İyi gözle bakmadıklarını hemen cezalandırıyorlar. Öğretmenler halkın içinde oldukları için halkın sorunlarını her gün görüyorlar. Halkla birlikte çile çekmek zorunda kalıyorlar. Çünkü köylerde halkla birlikte yaşıyan memurlar öğretmenlerdir. Köy yolsuzsa, onlar da iyi, rahat yolculuk yapmaktan yoksun oluyorlar. Köylü hasta ise, onlar da hastalanıyorlar. Köylünün geliri azsa, okuldaki çocuğunun giderini karşılayamadığı için öğretmenin çalışma koşulları kötü oluyor. Dayanamıyorlar, konuşmaya başlıyorlar. Bunun için de öğretmenleri cezalandırıyorlar. Kimini işinden ediyorlar, kimine başka ceza veriyorlar, kimini sürgün

ediyorlar. İstifa edip, halkın içinden ayrılmamızı istiyorlar. Başka bir neden bulamıyorum.»

«Öğretmenlerden ceza alanların sayısı çok mu?»

«Çok.»

«Sayısı ne kadar?»

«Sayısını kesin olarak bilmiyorum.»

«Öyleyse kötü.»

«Gazete okumuyor musunuz?»

«Okumuyoruz.»

«Okusanızdı, benim kadar da sizin haberiniz olurdu. Gazetelerde, dergilerde sık sık 'öğretmen kıyımı'ndan, 'öğretmen sürgünü'nden, 'öğretmen göçü'nden söz ediliyor. Bu deyimleri duyanların sayısı o kadar çoğaldı ki, köylere bile ulaştı. Birkaç yıldır, özellikle şu son yıl, öğretmen kıyımı yoğunlaştı. İşte ben de onlardan biriyim. Sizin gibi bir köylü çocuğuyum. Bir rastlantı sonucu okuyabildim. Öğretmen oldum. Müfettiş oldum. Öğrencileri daha iyi yetiştirmek, öğretmenlere yararlı olmak, yurdumuzun, insanlarımızın sorunlarını daha iyi anlayabilmek için kitaplar, dergiler, gazeteler okurum. Okuduklarım beni düşündürür. Konuşturur. Kimi zaman da yazdırır. Zaten gerçeklerin de içindeyim. Sürgünlüğüm bunun içindir.»

Yine bir sessizlik oldu. Bir süre sonra köşede oturan biri,

«Haklısın öğretmen!» dedi. Bütün başlar ona çevrildi. O konuşmasını sürdürdü: «Bizi horlayan haramiler, bizi sevenleri de horluyor.. Bu söylediğime burada belki kızan olacak, olsun! Ben de doğru sözlerin, doğruların yanındayım. Cümleten hoşça kalın!»

Adam cep fenerini cebinden çıkardı ve çıkıp gitti...

Arrkasından birer birer ötekiler de çıktılar. En sonra şeyh de kalktı. Köy bekçisi şeyhi evine götürmek için dışarı çıktı. Muhtar,

«Şıhı çamura sokma Hamza!» diye bağırdı.

Basri Altınay, gösterilen odadaki yatağına girip uzandı. Kapkaranlık gecede, sanki dipsiz bir kuyuya inmiş gibiydi...

XXVI

Ekim ayının son günü Basri Altınay, göreve başladığına dair yazıyı İlköğretim Müdürlüğüne verdi. Sonra Millî Eğitim Müdürüyle konuşmak için makamına gitti. Kendisini tanıttıktan sonra,

«Müdür Bey,» dedi. «Karım da öğretmen. Bir ay içinde onun da atanma yazısı gelir. Beni tek öğretmenli bir okula atadınız. Bu duruma göre ayni okula karım verilemeyecek demektir. Ayrıca ortaokulda okuyan bir de çocuğum da var. Çocuk okutma durumundan merkeze verilmem gerek. Eş durumu da çıkacak ilerde. Üstelik merkez okullarında açık öğretmenlikler de varmış. Bu açıklar vekil öğretmenlerle kapatılıyormuş. E benim de zaten epey kıdemim var. Müfettişlik görevinden olduk, bari rahatca çalışabileceğimiz bir yere verseniz. En kötüsü atadığınız köy okulunun lojmanı da yok.»

Millî Eğitim Müdürü, Basri Altınay'ın gelişinden, konuşmalarından hoşnut kalmadı. Hemen kestirip attı:

«Kardeşim, hele bir eşin gelsin. Onu, çocuk okutma durumundan merkez okullarından birine verebiliriz. Senin durumuna gelince, hiç sesini çıkarma. O köyde çalış bir süre. Bir yıl sonra seni de merkeze alma yollarını araştırırız.»

«Ama Müdür Bey, merkez okullarında açık var.»

«Olsun.»

«Yönetmelik...»

«Hiç konuşma kardeşim. Senin yerdeğiştirme işin kolay değil.»

«Neden?»

«Nedenini bilmen gerekir.»

«Bilmiyorum.»

«Vali bilir bu işi, Bunun için git derdini Valiye anlat.»

«Peki.»

Basri Altınay, çıkarken, Müdür, ağarmış saçlarını karıştırıyor ve gülümsüyordu. Basri Altınay bu durumu görünce, Müdür, gülmesini göstermemek için, masanın üzerindeki Fransızca sözlüğü alıp bakmaya başladı.

Basri Altınay, Valiye kendisini tanıttıktan sonra, Müdüre söylediklerini yineledi ve dileğini söyledi. Vali, hiç yüz vermedi ve sinirlenerek şunları söyledi:

«Gelmeden dilekte bulunuyorsun! Senin müfettişlik görevini ne için kaldırdılar? Rahat durduğun için mi? Söyle bakalım! Sen cezalısın! O köyde çalışacaksın. Seni adım adım izlettireceğim. Muhtara da söyledim. Yanlış davranışlarını duyduğum an elimden kurtulamazsın. O zaman ağzınla kuş kapsan dahi sicilinle oynarım. Yönetmelikten söz ediyorsun. Nedir yönetmelik dediğin? Yönetmelik, benim ağzımdan çıkan sözdür. Bunu unutma. Haydi git. Seninle daha çok meşgul olmaya iş hacmim uygun değil. Sık sık geleyim de deme. Dediğim gibi, seni izlettireceğim. Köyde muhtara, buraya indiğinde başkalarına. Bunu unutma! Sizi kışkırtıcılar sizi!...»

Basri Altınay, şaşırmıştı. Gözleri karardı. Valinin konuşmaları başını dönderdi. Öylece kaldı. Sanki bir taş olmuştu. Söyleyecek söz bulamıyordu. Vali,

«Niçin bekliyorsun!» diye bağırdı.

Basri Altınay, yine duruyordu. Bir şey söylemek istiyordu, söyliyemiyordu. Vali,

«Git artık!» dedi.

Basri Altınay, gidemiyordu da. Adımını bile atamıyordu. Vali,

«Git diyorum!» diye bağırdı ve zile bastı. Kapıdaki polis geldi. Basri Altınay'ı göstererek,

«Dışarı çıkar bunu!» dedi. Polis hemen Basri Altınay'ın koluna girdi, sürüyerek, tartaklıyarak dışarı çıkardı.

Basri Altınay, üzgün ve şaşkın olarak otele doğru yürüdü. Tuttuğu odaya girdi ve kendini yatağa attı. Bir yersarsıntısından çıkmış gibiydi. Ellerini ensesinde kavuşturup, sırtüstü yattığı yerden tavana bakıyordu. Anlamsız bir bakıştı bu... Şok etkisiyle sarsılmış gibiydi. Böylece akşama değin yattı. Akşamleyin otelden çıktı. Yürürken, arkadaşı İlköğretim Müfettişi Niyazi ile yanındaki İzmir'den sürgün gelen Mustafa adlı bir başka müfettişe rastladı. Birlikte bir süre yürüdükten sonra, bir lokantaya girdiler. Basri Altınay, Millî Eğitim Müdürünün, Valinin söylediklerini anlattı. Her ikisi de şaşırmışlardı. Bir şey söyliyemiyorlardı... Basri Altınay, ortadaki rakı şişesinden doldurup doldurup içiyordu. Pek az konuşuyorlardı. O da zoraki. Geç vakit lokantadan kalktılar. İki müfettiş evlerine, Basri Altınay otele gitti.

Basri Altınay, yatağında, istifayı düşünüyordu. Bunun da çıkar yol olamıyacağını düşündü en sonunda.

Ne yapacaktı? Kendisini bu uğraş için hazırlamıştı. Başka yapabileceği bir iş yoktu. Para yoktu. Kendini başka bir şeye hazırlamamıştı. Bu uğraşta on beş yıllık emeği vardı. İki de çocuğu...

Sabahleyin yataktan yorgun kalktı. Boğulacak gibiydi. Otelden dışarı fırladı. Bir çayevine gitti.

Öğleye doğru aylığını almıştı. Aldığı aylığı ve karşılaştığı olayları düşündü. Az paraya çok çileydi... Daha sağlıklı, bir başına düşünmek için, yiyecek kumanya alıp bir jip tutarak köye yollandı.

Köye varır varmaz, okulu açtı. Yanyana birkaç sırayı öğretmen odasına koydu. Sonra köy bekçisini buldu. Getirttiği yatağı yanyana getirilmiş sıraların üzerine koydu. Aldığı gaz lambasını yaktı. Bekçi gittikten sonra, oturduğu çürük sandalyede düşünürken bir yağmur başladı. Çantasından çıkardığı kitabı masanın üzerine koydu ve yatağa girdi. Şimdilik okumak da istemiyordu. Belki gece uyuyamayınca okurdu.

Yalnız bir ses duyuluyordu; o da yağmurun sesiydi. Yağmur ve karanlıktı sadece dışardaki. Issız bir gecenin ortasındaki okulda tek başına düşünüyordu. Ne yapmıştı ki bütün bunlar başına geliyordu. Siirt dağlarında katır sırtında yolculuk yaparak, çeşitli tehlikelerle karşılaşarak çalışmıştı. Gördükleri karşısında duramamış konuşmuş, yazılar yazmıştı. Bu davranışı büyük bir suç olmuştu. Müfettişliği kaldırılıp Erzincan'a sürülmüştü. Erzincan Valisi de bu köye vermişti. Ama bunlarla da yetinmiyorlardı. Ak saçlı Millî Eğitim Müdürü alay edercesine gülmüştü arkasından. Vali kovmuştu. Hem de polisine tartaklatarak... Kimbilir daha nelerle karşılaşacaktı! Başına ne çoraplar örülecekti.

Her gün daha kötü olaylara doğru sürükleniyordu. Ne yapmalıydı? Yıllarca sonra yeniden bir köyde bekâr yaşamı ve ceza diye verilen bir görev... Daha gelmeden çıkarılan dedikodular. Kasıtlı işlemler... Bu gidişin sonu ne olacaktı? Ne yapmalıydı?.. İnce yatağında bunları düşünüyordu. Döndükçe, altındaki eskimiş sıralar gıcırdıyordu. Diş gıcırtısından beter... Lâmbayı söndürmek de istemiyordu. Duvarlara, eski dolaba, tavana, yanan lambaya bakarak oyalanıyordu. Derken bir fare gelip, köşeden köşeye koşmaya başladı. Kalktı, yiyecek dolu fileleri, duvardaki çivilere astı. Yeniden yatağına girdi. Zaman zaman düşüncelerinden sıyrılmaya çalışıyor, fareye bakıyordu. Farenin gitmesini de istemiyordu. Bir canlıydı. Bir arkadaştı. Bu ıssız, kederli, bungun gecede yanındaki tek canlıydı. İyi bir şey düşünemese de, kötü de düşünemezdi...

Lambanın gazı bitip sönüğünde, gecenin zifiri karanlığı da griye dönüşmeye başlamıştı.

XXVII

Sabah saat dokuza doğru altmışı aşkın öğrencinin yarısından çoğu okula gelmişti. Basri Altınay, gelen öğrencilerin büyüklerini ayırdı, onlarla okulu temizlemeye koyuldu. Okulun tabanı yıkandıktan sonra sıraları sildirdi. Öğleden sonra da, her sınıfa ayrı ayrı alacakları kitapları, defterleri yazdırdı. Bir süre de tanışma konuşması yaptıktan sonra, akşam paydosu zamanı geldiği için öğrencileri dağıttı.

Sıkıntı ve yoksunluk içinde olsa da, öğrencilerle oyalandığından günler geçiyordu... Cezayı, sürgünlüğü unutup, öğrencilere kendini vermeye, onları sevmeye çalışıyordu. Onları güldürüyor, konuşturuyor, koşturuyor, oynatıyordu. Arada bir, bu görev ceza için verildi diye düşünüp, sinirleniyorsa da, böyle düşünmeyi kafasından kovmaya çalışıyordu. Yeniden öğrencilere dönüyordu. Haksızlığı unutmak için var gücüyle çaba gösteriyordu. Millî Eğitim Müdürünün alay edercesine gülüşünü, Valinin söylediklerini ve kovuşunu anımsamamaya çalışarak, öğrencilerle çeşitli konuları, düzeylerine uygun konuşuyor, dersleri kolaylaştırmaya, sevimleştirmeye çalışıyordu. Anlaşma evresi aşılmış, derslere iyiden iyiye de başlanmıştı. Zaman zaman köylülerden ziyaretine gelenler oluyordu.

Muhtar bile sık sık geliyordu. Muhtar Erzincan'a gidip döndüğü günler biraz soğuk davranıyorsa da, bir gün sonra hava değişiyor, aradaki buzlar çözülüyordu... Hattâ, Basri Altınay'ı evine yemeğe çağırıyordu bile. Evine çağırmadığı günler turşu, çerez gibi yiyeceklerle kendisi geliyordu. Basri Altınay'ın piposuna bakarak, kendisi de bir pipo almıştı. Karşılıklı pipo içerek uzun uzun konuşuyorlardı geceleri. İyiden iyiye arkadaş olmuşlardı. Basri Altınay, zaman zaman Siirt'te bıraktığı çocuklarından söz edince, onu avutmaya bile çalışıyordu.

Basri Altınay'ın, taşımaya izin belgesi aldığı tabanca hâlâ belinde olduğu için köylülerden merak edip soranlara anlatıyordu:

Gezgin görevim sırasında taşımaya izin vermişlerdi. Her yıl vergisini de veriyoruz. Bunun için malî yılbaşı olan mart ayına değin taşıyabileceğim. Martta da evde bulundurmaya çevirteceğim. Şimdilik üzerimde taşıyorum. Zaten bulunduracak evim de yok şimdilik. Yoksa bunun ağırlığına da hevesli değilim. Hele bir yerleşeyim.»

Köylülerden ava gidenlerden vurduklarını getirenler bile oluyordu yavaş yavaş. Bir ısınma, kaynaşma başlamıştı. Pazar gününün birinde birlikte ava da gittiler. Basri Altınay'ın deriden ceketine, gocuğuna, çizmesine imrenerek, nereden aldığını sorup, kendilerinin de almak istediğini söylüyen Köy İhtiyar Kurulundan iki üyeye Basri Altınay,

«Erzincan merkezine atanırsam birinize gocuğumu, birinize de çizmemi armağan edeceğim,» dedi, gülümsiyerek. İkisi de,

«Olur mu, sen ne yapacaksın?» dediler.

«Niçin olmasın? Köylerde gezerek çalıştığım günlerde kendim yaptırmıştım. Çünkü bunlar en iyi giysilerdi köyler için. Ama, Erzincan merkezine verilirsem, pek gereği kalmaz. Bunun için aklınıza bir şey gelmesin. Sadaka da değil, rüşvet de. Dostluk armağanı. Siz avladığınız kuşları bana getirirken bir şey diyor muyum?»

Basri Altınay'ın bir yöntemi de, aldığı tavukların parasını ödemekti. Almak istemiyenlere şöyle söylüyordu:

«Aslında bu bile az. Bunları yetiştirmenin güç olduğunu iyi bilirim. Siz üreticilerin emeği iyi değerlendirilmeli.»

Kısa sürede, Basri Altınay'dan köylüler kendi aralarında şöyle konuşmaya başlamışlardı:

«Mert bir öğretmen.»

«Korkmuyor...»

«Cömert.»

«Mızmız değil.»

«Hakkında söylenenlere kızmıyor bile.»

«Bize yaranmak için davranışta bulunmuyor.»

«Ne sorarsak her şeyi açıkça söylüyor.»

«Köylüleri seviyor.»

«Kendi de köylüymüş.»

«Muhtarla, şıhla da bizimle konuştuğu gibi konuşuyor.»

«Ramazan ayı olduğu halde, oruç tutmuyorum dedi açıkça. Şimdiye kadar bu köye gelen öğretmenlerden yalandan camiye gelenler oluyordu.»

«Yoksul çocuklardan kalemi defteri olmayanlara kendisi alıveriyormuş.»

«Geçen Çağlayan bucağına birlikte gittik. Dokto-

ra, okulun öğrencilerinde yara var, yazdık gelmediniz diye çıkıştı.»

«Okul harap, öğretmen lojmanı yok, sıra, ders aracı eksik, yalnız Amerikan bayraklı un çuvalları var diye bir dilekçe yazmış Valiye, muhtarla gönderdi. Validen de korkmuyor.»

«Yahu niye korksun Validen, herif zaten mağdur edilmiş.»

«Yol için muhtarın ağzından bir dilekçe yazdı, hemen Bayındırlık Müdürlüğü geldi. Dilekçeyi kim yazdı diye muhtara sorunca, muhtar seslenmediği halde, ben yazdım dedi. Bayındırlık Müdürlüğüne görevlerimden biri de bu demiş.»

«Yağcı da değil. Burada fazla çalışamam, çünkü ortaokulda okuyacak çocuğum var, eşim öğretmen; ancak yazları ziyaretinize gelirim diyor. Saklamıyor hiç bir şey. Burada çalışacağım diye bizi kandırmıyor.»

«Kurt gibi be.»

«Şıh'ı da şaşırttı.»

«Heye ya! Şıhtan heç korkmuyor.»

«Korksa müfettişliğini elinden alırlar mıydı?»

«Müdür ederlerdi vallah!»

Böylece kasım ayının yirmisi olmuştu. Basri Altınay, bir gün muhtara,

«Ben Erzincan'a gideceğim,» dedi. «On gün izin alacağım. Sonra Siirt'e giderek evimi getireceğim. İzini bir haftadan fazla alırsam, mutlaka öğretmen vekili iste. Vermek zorundalar. Merkez okullarında böyle yapıyorlar.» Muhtar,

«Vermezler ki,» deyince.

«Sen dediğim gibi yap, diret. Çocuklar boş kalmasın,» diye sıkı sıkıya öğütleyip köyden ayrıldı.

XXVIII

Basri Altınay, öğretmen olan eşinin Erzincan Valiliğine atandığını, bu nedenle evini Siirt'ten Erzincan'a taşımak için on gün izin istediğini belirten dilekçeyi Valiye götürdü. Vali, dilekçenin üzerine, «olmaz» yazıp imzaladıktan sonra,

«Eşin, evini kendisi getirsin!» dedi.

«Getiremez ki.»

«Getirir!»

«Vali Bey, makamınıza ilk çıktığımda azarladınız. Bu ikinci çıkışım. Haklı bir nedene dayanarak izin istiyorum.»

«Ben de vermiyorum!»

«Bir kadın, yalnız başına evini kamyonla taa Siirt'ten Erzincan'a şu kış mevsiminde getiremez.»

«Getirir!»

«Bir kadın, iki küçük çocuğuyla kamyonla gelemez Vali Bey.»

«Gelir gelir.»

«Vali Bey!»

«Bağırma!»

«Bağırmıyorum.»

«Saygısız!»

«Saygılı konuşuyorum.»

«Bir Vali karşısında olduğunu unutma!»
«Unutmuyorum.»
«Anarşist gibi konuşuyorsun!»
Vali Bey...»
Ne var?»
«Yalnız izin istedim.»
«Ben de vermiyorum diyorum!»
«Ben vereceğiniz kanısındayım da...»
«Yine polisle mi çıkarayım seni?»

Basri Altınay, artık bir şey söylemeye gerek görmediğinden dışarı çıktı... Yine şaşkındı. Ama bu kez, kendini toparlamaya çalıştı... Bir çare düşünüyordu bulamıyordu... Düşüne düşüne yürürken, durdu. Ruh hastalıklarından birkaçını düşündü. Aklına yattı. Başka bir seçenek yoktu şimdilik. En hafifinin belirtilerini anımsamaya çalıştı. Anımsadıkları oldu. Kimseye hiç bir şey söylemeden, Millî Eğitim Müdürlüğünden alel acele bir sevk kâğıdı aldı. Doğru Devlet Hastanesine gitti. Baştabibe, belirtilerinden birkaçını söyledi. Baştabip, Sinir ve Ruh Hastalıkları Doktoruna gönderdi. Basri Altınay, oyunu özenli oynamak için belleğini biraz daha yokladı. Ve içinden, «her yer tiyatro» diyerek doktorun kapısını vurup girdi. Yüz çizgilerini değiştirdi. Sıkıntılı görünümünü daha da çoğaltti ve şikâyetlerini sıralamaya başladı... Doktor,

«Hemen tedavin gerekiyor ama, yerimiz de yok,» dedi.

«Sayın doktorum çok kötü bir durumdayım.»

«E ne yapalım?»

«Siz daha iyi bilirsiniz.»

«Evet ama...»

«Sayın doktorum ayakta da tedavi olurum. Yalnız köydeyim ben.»

«İşte onu düşünüyorum.»

«Aman doktorum. Sık sık kriz geçiriyorum.»

«Yirmi gün dinlenme raporu ve reçete vereyim.»

«Yalnız sayın doktorum...»

«Evet.»

«Burada kimsem yok. Köyde de yok. Dinlenme süremi istediğim yerde geçirebileceğimi yazsanız.»

«Yazarım. Paran varsa uzun bir geziye çık. Sözgelimi İstanbul'a kadar uzan. Çevreni değiştir.»

«Öğütlerinizi yapacağım doktorum.»

Basri Altınay, yirmi günlük raporunu almıştı. «Vali duysaydı mutlaka engel olurdu, ama artık çok geç» diye söyleniyordu içinden... Böyle söylene söylene, Millî Eğitim Müdürlüğüne geldi. Yazman bayandan bir kâğıt istedi ve; hastalığı yüzünden yirmi gün raporlu olduğunu, eğitim öğretiminin aksamaması için yerine bir vekil öğretmenin görevlendirilmesinin gerektiğini belirten bir dilekçe yazıp raporu ekliyerek verirken,

«Millî Eğitim Müdürüne ben mi vereyim, siz mi vereceksiniz?» dedi.

«Tamam... Bizde kalacak.»

«İyi. Gereğini yaparsınız. Hoşça kalınız.»

Basri Altınay, hiç beklemeyerek ayrıldı ve bir taksiye atladı. Elazığ'a gitmek üzere olan otobüse de bindi.

XXIX

Gece Elazığ'a iner inmez, doğru öğretmenler sendikasının lokaline gitti. Lokal öğretmenlerle doluydu. Üç hafta önceki tanıştığı öğretmenler hemen çevresini sardılar. Lokal alabildiğine kalabalıktı. Bu kalabalığın nedenini sorduğunda, Öğretmenler Sendikası Şube Başkanı,

«Yarın Malatya'da bölge toplantısı var,» dedi. «Çevre il ve ilçelerden öğretmenler akın ettiler. Senin de gelmen iyi oldu. Yarın sabah erkenden Malatya'ya gidiyoruz. Üç otobüs tuttuk.»

«Haberim yoktu.»

«Gazetelerde haber vardı. Görmedin mi?»

«Ne gazetesi arkadaşım? Köydeydim...»

Beş on öğretmenle birlikte akşam yemeğini yiyip otele çekilen Basri Altınay, rahat bir uykuya daldı...

Ikinci gün saat onda Malatya'ya geldiklerinde, toplantının yapıldığı büyükçe bir salonun öğretmenlerle tıkabasa dolu olduğunu gördüler ve kalabalığa, denize dökülen sular gibi girdiler... Ankara'dan profesörler, senatörler, yazarlar da gelmişlerdi uçakla. Basri Altınay, çeşitli bölgelerden tanıdığı birçok arkadaşlarıyla karşılaştı. Öğretmenler, profesörler, senatörler yaptıkları konuşmalarda hak istiyorlar, Anayasayı sa-

vunuyorlar, öğretim eşitsizliğinden, öğretmen kıyımından, yurt sorunlarından söz ediyorlardı... Dertler dökülüyor, sorunlar sıralanıyor, çözüm yolları araştırılıyordu... Eski Romalılar zamanında kamu işlerini konuşmak için yapılan toplantıları andırıyordu salon...

Basri Altınay, akşam üzeri Güneydoğu Ekspresine binip yola çıktı. Üç hafta önceki geldiği yere doğru gidiyordu. Siirt'te acı ile ayrıldığı çocuklarına kavuşacaktı...

Havanın kararmasıyle birlikte yemekli vagona geçti. Bir köşeye oturup votka istedi. Içkisini içerken Erzincan Valisinin sözlerini, Malatya'da öğretmenlerin düzenlediği bölge toplantısında yapılan konuşmaları düşünmeye başladı... «Şafaktan önceki karanlığı mı yaşıyoruz acaba?» diye soruyordu kendi kendisine...

XXX

Basri Altınay, Siirt'e geldiğinde karısı Nurcan'ın Erzincan'a atanma yazısı gelmişti. Ama yolluğu henüz ödenmemişti. Acele etmeseler de yavaş yavaş yolculuğa hazırlanmaya başladılar...

Siirt köyleri, özellikle Basri Altınay'ın çalıştığı Eruh, Şırnak, Şirvan, Sason köyleri bir barut fıçısına dönmüştü. Sık sık eşkıya çarpışmaları oluyor, haberlerin bir bölüğü İstanbul gazetelerinin birinci sayfasına giriyordu. Basri Altınay, bu haberlerden iki nüsha koleksiyon yappmaya başladı. Birini, Can güvenliğinin kalmadığını yazdığından ötürü kendisini suçlayan Siirt Valisine, ötekini de Millî Eğitim Bakanlığına yılbaşı kutlaması olarak gönderecekti. Aldığı iki deftere, gazetelerden kestiği haberleri sırasıyla yapıştırıyordu. Haberler şu başlıkları taşıyordu:

«Eşkıyalar Doğu'yu dört bölgeye ayırdı.»

«Eşkıya Hamo teslim oldu.»

«Eşkıya Hamo teslim olunca, Özay çetesi, Hamo'nun dört adamını kurşuna dizdi. Cesetler gece evlerinin önüne bırakıldı.»

«Kaymakamın önünde eşkıyaların adamları çarpıştı.»

«Yedi kişiyi gözünü kırpmadan kesen Bezo köylüden vergi alıyor.»

«Ağa korkusundan azılı eşkıyalar ihbar edilemiyor.»

«Kayınpeder-Damat ayrı ayrı çetelerde reislik yapıyorlar.»

«Biloris köprüsünün öte yanı savaş alanına döndü.»

«Ölüm korkusu içinde taşayan Hamo yine dağa çıkacağını söyledi.»

«Biloris köprüsünün öte yanı kanunsuz bölge oldu.»

«Binevre köyünde iki çete arasında dört saat süren çarpışma oldu.»

«Eruh hapisanesinden eşkıyanın biri kaçtı.»

«Eşkıyaların bir bölüğü jandarmalar arasında kadın kıyafetiyle gezdi.»

«Siirt'te adliyenin emanet deposu soyuldu.»

«Şirvan'dan Siirt'e gelen Savcı..... soyuldu.»

Yabancısı olmadığı, daha önceleri de sık sık duyduğu, okuduğu haberleri, fotoğraflarıyla birlikte defterlere yapıştırarak iki defteri de doldurmuştu. Böylece aralık ayı da başlamıştı. Karısı Nurcan'ın yolluğunu ödenek yok gerekçesiyle ödemiyorlardı. «Bizi sürgün ederlerken jet hızıyla yolluk gönderiyorlardı ama, gönlüyle gidenlere yok deniyor,» dediler ve yolluk beklemekten vazgeçtiler. Çünkü Basri Altınay'ın rapor süresi biterse, göç işi kalıyordu. Bunun için Aralık ayının ikinci günü eşyaları hazırlamaya koyuldular. Eruh ilçesinde yargıçlık yapan dostları Hasan ve eşi Gülümser de gelmişlerdi, Altınay'ları uğurlamak üzere. İki bin liraya tuttukları —yolluklarının iki katı— kam-

yona eşyalarını yüklediler ayın üçünde. Ayın üçünü dördüne bağlayan gecenin şafağında yola çıkmaya karar verdiler. Kamyon otel önünde beklетildi. Şoför erkenden gelip uyandıracaktı.

Altınaylar ve uğurlayıcı iki dostları lokantada birlikte yemeklerini yedikten sonra otele çekildiler. Soba başında koyu bir söyleşiye daldılar. Bir süre sonra çocuklar ve eşleri yattılar. Güncel olay olan eşkıya sorununu konuşuyorlardı. Her ikisi de ölenlerin ve öldürülenlerin birkaçını tanıyorlardı. Basri Altınay, «Özetlersek» diyerek şunları anlattı:

«Asıl yapılması gerekenler yapılmıyor. Ağalık ve şeyhliğin kökü kazınmıyor. Ağalar ve şeyhler, köylere, dağlara, ormanlara sahipler. Seçimlerde onların dedikleri oluyor. Eşkıyaların babaları, dayıları, ağaları bu insanlar. Ağa için toprak kadar silâh da gerekli. Silahlı insanlara sahip olmayan ağa barınamıyor. Ağasız eşkiyalar da barınamıyor. Bunun içindir ki, önce nedenleri ortadan kaldırmak gerekir. Nedenleri değil, sonuçları yok etmek için harcanan emek ve para bir yarar getirmez. Yanlış olan bu yol, uğraştırıcı, yorucu, üzücü ve tüketici bir yoldur. Ağaların baskısından halkı kurtardıktan sonra, üretimi arttırıcı, işsizliği giderici, ulaşımı kolaylaştırıcı bilimsel yollara başvurmak gerekir. Yani dürüst, insanı insana kul etmeyen, insan onuruna yaraşır bir düzen kurmaktır önemli olan. Yapılması gereken budur. Yoksa, bu düzensizlik içinde, sen gece gündüz insan yargılasan, dama girecek suçlu sayısını tüketemezsin. Ben de, eğitim eğitim diye yırtınsam, bütün eğitimciler gece gündüz didinseler, hastalığın önüne geçemezler. Üst yapı kurumlarıyla, yalnız bu yollarla büyük işler başarılamaz. Önemli olan

sorun derinlerden geliyor. Alt ve üst yapı kurumlarını birlikte ele alıp, birlikte düzenleyeceksin. Ki o zaman her şey kolay yolla çözümlenir.

Basri Altınay, konuşmasını noktalamıştı. Yargıç Hasan,

«Evet dostum,» dedi. «Bizimki taşıma suyla değirmen döndermek bile değil.»

İkisi de saatlerine baktılar. Gecenin biri olmuştu. Yargıç Hasan,

«Yola gideceksiniz, biraz uyuyalım,» dedi.

Öyle ya.»

İyi geceler dileyerek, odalarına girdiler.

XXXI

Uyandırıldıklarında daha karanlıktı. Hemen hazırlanıp otelden dışarı çıktılar. Lapa lapa kar yağıyordu. Altınaylar dostlarıyla kucaklaştıktan sonra kamyonun şoför mahalline bindiler. Şoförün soluna da yardımcısı sıkıştı. Ve kamyon homurtuyla uzaklaştı otelin önünden...

Kar gittikçe şidetindi arttırıyoru. Şoför, durumdan hoşnut değildi. Sık sık, «şansa bak, böyle giderse yolculuk çetin olacak» diyerek içerliyordu.

Bitlis'e vardıklarında ancak sabah olmuştu. Ama yol karla iyice kaplanmıştı. Karın altı buz tutmuştu. Kamyonun lâstiklerine zincir takılı olduğu halde sık sık kayıyordu. Belki bir saat Bitlis'te oyalandılar. Bitlis'teki yokuşu bir türlü çıkamıyorlardı. Şoför kanter içinde kalmıştı. Basri Altınay'ın kucağında oğlu, karısının kucağında kızı olduğu halde sıkıntıyla bekliyorlardı. Böyle sıkıntılı bir beklemeden sonra yokuşu tırmanabildi kamyon. Bir süre sonra Muş dolaylarından bir düzlüğe gelindi. Burada da karın kalınlığından yol belli olmadığı için sık sık kamyon yoldan çıkıyordu. Doğu Anadolu'nun şiddetli soğuğu ve karı içinde böyle ağır ağır ilerliyorlardı. Karın dindiği yoktu. Depremden yıkılmış

Varto ilçesini geçerlerken, çoktan öğle vakti de geçmişti. Şoför ve yardımcısı oruç olduklarından mola vermiyorlardı. Ayrıca Erzurum'a gece ulaşabilme çabası da vardı. Hınıs'ta hem bisküvü almak hem de çocukları yüznumaraya götürmek için yalnız on dakika beklemeye razı oldu şoför. Hareketsizlikten, sıkışıklıktan ve bir de dizlerine oturttukları çocukların ağırlığından ötürü Basri Altınay'la karısının ayakları tutulmuştu. Bir süre yürüyemediler. Gücülece yürüyüp işlerini bitirirlerken soğuktan titriyorlardı. Dondurucu bir soğuk vardı. Hemen kamyona girdiler. Kamyon yine homurtuyla ilerlemeye başladı. Çok geçmeden de akşam karanlığı, karla kaplı Erzurum topraklarına kara bir perde gibi indi. Şoför, «Erzurum - Ağrı şosesine bir insek, gerisi kolay,» diye söyleniyor ve sabırsızlanıyordu. Palandöken dağları eteklerinden çıkıp Aras nehrine doğru akıp giden çayın kıyısından kuzeye doğru, yüksek dağların arasından uzanan yolda ağır ağır ilerliyorlardı. Aydın ve Aycan, yolun verdiği usançtan ve yorgunluktan, Erzurum'a ne zaman varabileceklerini soruyorlardı sık sık. Şoför ve yardımcısı birer sigara ve bisküvütle oruçlarını bozmuşlardı. Altısı da açlığın doğurduğu halsizlik içindeydiler. Ağrı-Erzurum şosesine indiklerinde saat gecenin onu olmuştu. Yarım saat Pasinler'deki bir lokanta önünde yemek molası verdiler. Soğukta ivedi yemeklerini yiyip, yine kamyonun şoför mahalline doluştular. Şoför, arada bir, yolculuğun güç yerlerinin bittiğini söylüyordu. Böylece gecenin on ikisinde Erzurum'a ulaştılar. Türküde söylendiği gibi, Erzurum kar ile buz içindeydi. Altınaylar, kaloriferli bir otele kendilerini attıklarında, yorgunluktan pestile dön-

müşlerdi. Yataklarına yatar yatmaz derin uykulara daldılar.

Sabahleyin sekizde uyanmışlardı. Şoför yardımcısı gelip, motörün buz tuttuğunu, ısıtıncaya değin beklemelerini, motör çalışınca haber vereceğini söyleyip gitti. Altınaylar, otel penceresinden, okula giden öğrencilere bakarak, bir gün önceki yaptıkları yolculuğun çetinliğini konuşuyorlardı. Aydın'la Aycan ise, göçten hiç mi kurtulamayacaklarını sorup duruyorlardı. Bir yandan da, ellerindeki karayolları örgütünce hazırlanan Türkiye haritasında, katettikleri ve katedecekleri yollara bakıyorlardı. Şoför yardımcısı gelir gelmez hemen kalktılar ve otelden çıktılar. Kamyona doğru koşuştular. Soğuk, ustura gibi kesiyordu yüzlerini. Yine doldular şoför mahalline ve kamyon ilerledi. Erzurum - Trabzon yolundan bir süre rahat bir yolculuk yaptıktan sonra, Erzincan yoluna sapmalarıyle birlikte yolculuk yine güçleşmişti. Kimi yerlerde dağlardan sürüklenen karlar yolu kapamış oluyordu. Kimi yerlerde de buzdan kamyonun lastikleri kayıyordu. Böylece akşama doğru Erzincan ovasına inmişlerdi. Soğuk bir ölçüde azalmıştı. Erzincan ovasının çevresindeki karla kaplı dağlara bakıyorlardı Aydın'la Aycan. Dağların adını soruyorlardı. Babalarının «Munzur» demesi üzerine, yanlış duymuşlar gibi «Hınzır mı?» diyerek gülüyorlardı. Yolculuğun bitmek üzere oluşunun verdiği sevinçle konuşuyorlardı. Erzincan'a girince, Basri Altınay, evi tutuveren ve kendilerini daha önce kaldığı otelde beklemekte olan arkadaşı İlköğretim Müfettişi Niyazi'yi bulmak üzere, kamyondan indi. Niyazi'yi bekler bularak sevindi. Birlikte kamyona bindiler. Niyazi, Cumhuriyet caddesinden Trabzon cadde-

sine sürdürdü kamyonu şoföre. Bir saat içinde, kamyondaki eşyalar eve taşınmıştı. Akşam da olmuştu. Altınayları, Niyazi, evine akşam yemeğine götürdü; «sıcak sıcak bir çorba için de ısının,» diyerek...

XXXII

Altınaylar, ikinci gün evlerine yerleşmişlerdi. Kömür bulma olanağı olmadığı için, odun depolarında kalmış ve su yutmuş çürük odunlardan iki ton aldılar. Üçüncü gün, Nurcan'ın, kentin kıyısındaki bir okula verildiğini öğrendiler. Çocukları okullara yazdırdılar. Basri Altınay, hem geldiğini Millî Eğitim Müdürlüğüne bir yazı ile bildirdi, hem de karı-koca durumundan ve çocuk okutma nedeninden ötürü merkez okullarından birinde görevlendirilmesini istediğini belirten dilekçeyi de verip, dokuz aralık günü, tuttuğu bir jiple Uluköy'e çekip gitti.

Uluköy'e geldiğinde, okulu ve öğrencileri bıraktığı gibi buldu. Öğretmen vekili verilmemişti. Bunun için bıraktığı yerden derslere başladı. Yine, öğretmen odasında yatıp kalkıyordu. Ne öğrenciler için ne de öğretmen için okulda yüznumara olmadığı için, cebinden para vererek, köyde bir ustaya tahtadan yüznumara yaptırdı. Koşullar her yönüyle ağırdı. Ama sabrediyordu. Bu koşullar altında çalışıyordu. Temizlik sorunu ayrı sıkıntıydı. Yemek işi yine öyle. Bütün bunlara karşın, aralık ayının son gününe değin, dişini sıktı. Aralık ayının son günü, yılbaşı nedeniyle okulu kapatarak, köy bekçisi ile, yaya demiryoluna doğru yola

çıktı. Fırat'a dökülen Karasu çayını köhne bir kayıkla geçip bekçiden ayrıldı. Demiryolu üzerindeki istasyona doğru, dizboyu karı çiğneyerek ilerliyordu. İstasyona yüz metre kadar kala, Erzurum'dan tren gelmişti. Var gücüyle koştuysa da, yirmi otuz metre kala tren hareket etti. Dondu kaldı yerinde. Ağlamaklı ve sinirli bir havaya büründü. Tipi esiyor, karları savuruyordu. O gün için Erzincan'a gidecek başka tren yoktu. Erzurum'dan otobüs de gelmiyordu. Besbelli yollar kapalıydı. Ağır ağır istasyona doğru yürüdü. İstasyon memurunun odasında bir süre oturup kara kara düşünceye daldı. Yılbaşı gecesini istasyonda geçirmek de vardı... En sonunda, istasyon memurunun önerisi üzerine, bir taşıt bulabilme umuduyla, şoseye çıktı. Beklemeye başladı. Müthiş bir soğuk vardı. Şosenin hemen yanından yükselen dağdan, yuvarlanarak kar iniyordu boyuna. Tipi esiyordu. Donmamak için durmuyor, hareketler yapıyor, sıçrıyordu. Yine de soğuktan titriyordu. Kemiklerine işlediğini duyuyordu soğuğun. Her an soğuktan ölebilirdi. Veya tipi şiddetini arttırırsa boğulabilirdi. Beklemekten bıkmıştı. Umudunu yitirmek üzereydi. Karayollarının kar temizleme aracı geldi o an. bir sevinç duydu. Şoför aracı durdurdu ve yanına aldı. Şoför, o havada yola çıkılmayı çılgınlıkla niteliyordu sık sık. Böyle ağır ağır, yolları açа açа Erzincan'a akşama varabildiler.

XXXIII

Basri Altınay, gece eve gelince, atanma dilekçesine olumsuz yanıt verildiğini öğrendi. Neden olarak hiç bir şey yazılmamış, bir gerekçe gösterilmemişti. Merkezde açık öğretmenlikler varken, karıkoca durumundan merkezde görevlendirilmesi gerekirken, dilekçesine olumsuz yanıt verilmesine, yönetmelik kapsamına sokulmayışına kederlendi...

İkinci gün, Eruh yargıcı dostu Hasan'dan gelen mektubu yanıtlarken dertleşmek kabilinden bu durumu da anlattı. Mektubu bitirdikten sonra, yönetmeliğin, kendi durumundakilerin atanmalarının yapılmasını bildiren maddelerini de sıralayarak bir dilekçe Valiliğe, bir dilekçe de Bakanlığa yazıp postaladı. Yılbaşı tatilini de bu işler için tükettikten sonra, iki ocak günü, yine kötü koşullar altında köye gitti... Ve ocak ayı boyunca köyde kaldı. Şubatın ilk günü, öğrencilere karnelerini dağıtıp evlerine yolladıktan sonra, on beş günlük tatili geçirmek üzere, Erzincan'a döndü.

Erzincan'a gelir gelmez ilk işi, evine bile uğramadan, doğruca İlköğretim Müdürlüğüne gitmek oldu. Uluköy okuluna ait çekmeceyi açtığında, dilekçesine verilen yanıtı gördü. Yine olumsuz yanıtlanmıştı. İkinci bir zarfta da Bakanlığın yanıtı vardı. Onda da, «Tayin için Valiliğe başvurmanız gerekir» deniyordu.

Basri Altınay, on beş günlük tatil süresince bütün yolları denemeye karar vererek evine yollandı. Bir gün evinde dinlendikten sonra, Valiliğe, yönetmeliğin maddelerini tek tek sıralayarak ve Bakanlığın bu konularda öğretmenlerin sızlanmalarına neden olmamak için atanmalarının yapılmasına ilişkin genelgesinden de söz ederek uzun bir dilekçe yazıp verdi. Bununla da yetinmiyerek, Bakanlığa, Başbakanlığa, haksız işlem gördüğünü bildiren tel diklekçeler çekti. Bir hafta sonra Valilikten gelen yanıt yine olumsuzdu. Millî Eğitim Müdürlüğü de ayrıca, bu tür işler için, Müdürlüğün ve Valiliğin bundan böyle rahatsız edilmemesini bildiren bir yazı yazmıştı. Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü ile Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğünden gelen yanıtlarda ise yine, Valiliğe başvurması salık veriliyordu...

Bütün bu işler yürürken, dinlenme tatili de bitmek üzereydi. Basri Altınay, kederleniyor, sinirleniyor, yerinde duramıyordu. En sonunda, «Olumsuz işlemleriyle beni olumsuz yola sürüklüyorlar» diyerek, kalkıp Elazığ'a gitti. Orada tanıdığı Sinir ve Ruh Hastalıkları Doktoru vardı. Ondan yöntemine uygun yirmi günlük dinlenme raporu aldı. Rapora da, dinlenmesini istediği yerde geçirebilir kaydını yazdırtıp, Erzincan Millî Eğitim Müdürlüğüne postaladı ve durumu telle bildirdi. Bu süre bitince, yine atanması yapılmazsa, bir başka ildeki tanıdığı doktordan, yine yapılmazsa bir başka yerdeki doktordan zincirleme raporlar almaya karar vererek Erzincan'a döndü.

Evine geldiğinde, Siirt'in Eruh ilçesi Yargıcı Hasan'dan bir mektup aldı. Şöyle yazıyordu:

«Basri'ciğim,

Yılbaşı günü yazıp postaladığın mektubu alır almaz, ilçenin iktidar partisi başkanına gittim. Şurdan buradan konuşurken, yine partisinin yurttaşlara adil davrandığını anlatmaya başladı. Duramadım, bağırdım çağırdım... Senin uğradığın haksızlığı anlattım. Bu mu adaletiniz dedim. Sustu. Niçin susuyorsun diye sorduğumda, haklı konuştuğumu, üzüldüğünü söyledi. Ve Millî Eğitim Bakanına uzun bir mektup yazdı. Mektubu bana okudu. Şunları yazdı: 'Bu türlü haksız işlemler, partimizi zayıflatıyor. Öğretmen kıyımı sözünün doğruluğuna ben de inandım. İlçemizde İlköğretim Müfettişliği yapan Basri Altınay'ın durumu bunun açık bir kanıtıdır. Haksız yere müfettişlik görevini üzerinden kaldırıp Erzincan'a sürdünüz. Erzincan'da da baskı altında olduğunu öğrendim. Hakkı olduğu halde karıkoca durumundan ve çocuk okutma nedeninden merkeze alınmıyor, sürünürülüyormuş. Valiliğe yazdığı dilekçeler olumsuz yanıtlanıyormuş... Bu durumu zulüm olarak niteliyorum. Karşımızdaki partililerin, gazetelerin söyleyip yazdıkları bu tutumunuzla doğrulanmış oluyor. Çevremizde bu yüzden suskun kalıyoruz. Başımıza kakıyorlar bu konuyu. Uzatarak zamanını almak istemiyorum. Basri Altınay'ın ilk iş olarak hemen merkezde görevlendirilmesini sağlayıp bana bir bilgi vermezseniz, ilçe parti yönetim kurulu olarak toptan istifa edip karşı partiye geçeceğiz. Partili arkadaşlarımıza da durumu anlatarak, bizimle olmalarını isteyeceğiz. Durumu da Başbakan'a yazacağım.'

Aynen böyle yazdı Basri'ciğim. Kişiye özel, gizlidir diye zarfın üzerine de bir kayıt koydu ve postaladı. Bakandan ilçe parti başkanına bir mektup geldi, karşılık olarak. O mektubu, zarfıyla birlikte ilişikte sana gönderiyorum.

Yaa Basri'ciğim! Durum böyle. Haberin olmadan, işin içine ben de girer gibi oldum. Böyle şeyleri sevmediğini biliyorum. Ama ne yapalım. Bu yoldan anlıyorlar.

Nurcan yengeye, Aydın ve Aycan'a ve de sana ikimiz de kucak dolusu selâm, sevgiler yollarız.

Hasan.....»

Basri Altınay, Bakanın, Eruh İlçe ..... Partisi Başkanına yazdığı mektubu okumaya başladı:

«Sayın .....

..... Partisi İlçe Başkanı

Eruh:

Mektubunuzu aldım. Önce uyarılarınız için teşekkürlerimi sunarım. Adı geçen öğretmen Basri Altınay'ın eş ve çocuk okutma durumundan merkeze atanması 10.2.196... tarih ve 983 sayılı yazı ile Valiliğe yazılmış ve kendisine de bilgi verilmiştir.

Bilgilerinizi ve yine bu tür uyarılarınızı rica eder, sağlık, başarı dileklerimle birlikte selam ve saygılarımı sunarım.

.....

Millî Eğitim Bakanı»

Basri Altınay, Bakanın, Eruh İlçesi ..... Partisi Başkanına yazdığı mektubu okuyunca düşünüp kaldı. Hem üzüldü, hem sevindi. Üzüldü: Haklı isteği nice nice başvurmalarına karşı yerine getirilmediği için. Sevindi: Madem ki bu yolla isteği yerine getiriliyor, getirilsin varsın. Tek yerine gelsin de... Ve yine düşündü: Şubat onda Bakanlıktan Valiliğe yazı yazıldığına göre, bugün yarın bir sonuç gelebilir. Nasıl olsa yirmi gün rapor var.

Mektupları masanın üzerine atıp ayağa kalktı. Pencereden dışarı baktı. İncecikten kar yağıyordu. Erzincan ak bir örtüye bürünmüştü. Ağaç dallarından, ev saçaklarından buzlar sarkıyordu. Odunla evin içi ısınmıyordu. Çürük oduna ayda verdiği beş yüz lira da bir işe yaramıyordu. Kendi kendine içinden konuşuyordu:

'Uzun süredir yorgun düştüm. Şaka maka sinirlerim de yoruldu. Gerçekten hangi sinir doktoruna gitsem rapor alabilecek bir duruma soktular. Ne bu yahu! Neyse, biraz dinleneyim. Uluköy çocukları ne olacak? Onları düşününce içim sızlıyor... Ama ne yapayım? Bu, benim istiyerek yaptığım bir şey değil. Bu sonuçtan **kıyımcılar** sorumlu. Bizi böyle uğraştıranlar sorumlu. Uluköye de versinler bir öğretmen veya öğretmen vekili. Kendi çocuklarım da heder oldu. İkisi de uyumsuz oldular. Sık sık çevre değiştirmekten, kötü şartlarda yolculuk yapmaktan bıktılar. Akşam sabah dinledikleri, sezinledikleri kötü haberler. Bir de ayrılıklar. Yılın dörtte birinde bile beni göremiyor çocuklarım. Hastalandılar tedavi ettiremedim. Siirt-Erzincan arasında, kış kıyamette dizlerimizin üstünde geldiler. Yavrularım ayda bir anca görüyorlar beni. Bu kadar az görmelerinde de sinirli, üzüntülü gördüler... Yazı makinasının başında dilekçe yazarken gördüler hep. Konuşma olanağı bile bulamadılar. Yüzüm gülmedi. Eğitimci değil, dilekçeci oldum. Vay be! Eğitim işleriyle ilgilenenler, bizi böyle yapmakla, eğitim işiyle değil, eğitim saptırmacılığıyla görevliler sanki... Ne karanlık günlere kaldık! Tünel içinde gibiyiz...'

XXXIV

Mart ayının üçüncü günü, Basri Altınay, Erzincan Merkez C..... İlkokulunda görevlendirildiğini öğrendi. Bu atama, Siirt ilinin Eruh İlçesi ..... Partisi Başkanının Millî Eğitim Bakanına yazdığı mektup üzerine, Bakanın, Erzincan Valisine verdiği buyrukla yapılmıştı. Yönetmelik iki dudağım arasından çıkan söz diyen Vali, Bakanın mektubunu alır almaz, ağzından çıkan sözün yere düşmesine engel olamamıştı. Her zaman **yağcılıkla** makam sahibi olan, ezilmiş öğretmenleri «kıraldan fazla kıralcılık» anlayışıyla daha çok ezmeyi ilke edinen Millî Eğitim Müdürü, Valinin birden değişen tutumu karşısında şaşırmıştı. «Vali Bey, bu solcu merkeze gelirse öğretmenleri kışkırtır» önerisine bile Valinin kulak asmadığını görerek, süklüm püklüm kendi makamına dönmüş ve bir süre düşündükten sonra, Basri Altınay'ı çağırtmış, şöyle söylemişti:

«Tayinini yaptırdım ama, göbeğim de çatladı:»

Basri Altınay, gülümsemesi kadar acı bir sözle yanıtladı:

«Her şeyi biliyorum. Atanmamı siz değil, başkaları yaptırdı. Gerçekleri söyleseniz, hiç, hiç olmazsa, gülünç duruma düşmezsiniz.»

Bu yanıt üzerine, önce soraki bir gülümseme, sonra şaşkınlıkla Basri Altınay'a bakan Millî Eğitim Müdürü, masanın üzerindeki Fransızca sözlüğü önüne çekti ve,

«Elbette kardeşim,» dedi. «Size bir şeyler bilmiyorsunuz demiyorum. Mutlaka biliyorsunuzdur. Ama bildiğinizi söyleyin de öğrenelim.»

«Yanına bir şeyler katarak, Valiyi kışkırtarak bir şeyler yapmayı mı düşünüyorsunuz?»

«Kardeşim, ben öyle şeylerle ilgilenmem. Bak, masamın üstünde Fransızca sözlük. Ben dile çalışıyorum. Benim dünyam başka. Ben bir kez Avrupa görmüş adamım. Avrupa görmüş bir insan, öyle küçüklükler yapmaz.»

«Gülmemek için kendimi güç tutuyorum.»

«Senin istediğin ne?»

«Benim istediğim şu: Bana kötülük yapmak için bir şeyler düşünmeyin, iyiliğinizi de istemiyorum. Ben sessiz sessiz çalışmak istiyorum. O kadar! Bıktım artık, karşımdaki engellerden, çengellerden, ikiyüzlülüklerden!»

Millî Eğitim Müdürü, kızardı, bozardı, ama hiç bir şey söyleyemedi. Basri Altınay ayağa kalktı,

«Hoşca kalın,» deyip çıktı gitti.

Basri Altınay, yerine atanan öğretmene, okulun eşyalarını teslim etmek üzere Uluköy'e gitti. Teslim işini bitirdikten sonra da Erzincan'a döndü. Ve dönüşünün ikinci günü, yeni atandığı C ..... İlkokulunda göreve başladı.

Basri Altınay, yeni görevine başladığı günden başlamak üzere, her gün, okul müdüründen ve öğretmenlerden yabansı davranışlar görüyordu. Anlaşıl-

maz, gülünç bir tutum içindeydiler. Şaşırıyordu gördüklerine. Gelişinden hiç biri hoşnut kalmamıştı. Müdür kızarıyor, bozarıyordu. Öğretmenler kendi aralarında sürekli gizli gizli konuşuyorlardı. Basri Altınay, bu duruma aldırış etmiyor, öğrencileri ile uğraşıyordu. Teneffüslerde bile araç-gereç yapıyor, duvarlara gerekli yazıları, grafikleri asıyordu. Harıl harıl çalışıyordu. Son dersten sonra da doğru evine yollanıyor, alıp da, okuma olanağı bulamadığı kitapları okuyor, çocuklarıyla meşgul oluyordu. Arada sırada Öğretmenler Sendikası lokaline de uğruyordu. Lokalde, öğretmenlerden ve kimi müfettişlerden şu gerçeği öğrenmekte gecikmedi:

Kasıtlı olarak C ..... İlkokuluna verilmişti. Burada çalışanların tümü gericiydi. Birkaçı Komünizmle Mücadele Derneği üyesiydiler. Basri Altınay'ın, okula verildiğini duyunca, kendi aralarında toplanmışlar, solcu bir öğretmenin aralarına katılması karşısında gösterecekleri davranışı saptamışlar, yapılacak işi kararlaştırmışlardı. Geçen yıl, bir öğretmen o okula verildiğinde, okuduğu gazete yüzünden, saldırmışlar, aralarında barındırmamışlardı.

Bu durumu öğrenen Altınay, okuldaki davranışında gerekli titizliği gösteriyordu. Öğretmenlerin değil, daha çok öğrencilerin içinde kalmayı yeğliyordu. Öğrencilerini izliyor, dinliyor, onlarla konuşuyordu... Ama, yine de olmuyordu... Her şeyi önceden planlayıp kararlaştıranlar rahat bırakmıyorlardı ki... Tutucu yerel bir gazetede, her gün, hakkında takma adla bir yazı yayımlanıyordu. Anlatımı bozuk, ilkel düzeydeki bu yazılardan kiminin başlıkları şöyleydi:

«Solcu olduğu için müfettişlikten atılan öğretmen aramızda.»

«Sicilli bir solcu şehrimizde.»

«Azılı bir komünist.»

«Solcu yazar öğretmen»

«Komünizmle Mücadele Derneği görevini yapacaktır!»

Basri Altınay, C ..... İlkokulunda çalışan öğretmenlerin ellerinde görüyordu bu tutucu ve ilkel gazeteyi. Ama görmüyor gibi yapıyordu. Sabrediyordu ama, muradına da ermiyordu...

Çok geçmeden, Altınay'ın çevresinde bir grup oluştu. Çoğu, lisede, ortaokulda çalışan genç öğretmenlerdi. Kimi geceleri bu öğretmenlerle birlikte lokallerinde söyleşiyorlar, kimi geceleri birlikte yemek yiyorlardı. Bu durumu izleyen tutucu ve gericiler, yerel gazetenin ilkel yazılarının konularını da çoğaltmış oluyorlardı. Yerel ve ilkel gazetenin, düzeysiz yazılarının bu kez kimi başlıkları şunlardı:

«Altınay, solcu bir grubun liderliğini yapıyor.»

«Solcu sayısı şehrimizde hızla artıyor.»

«Bir solcu geldi, bin solcu oldu.»

«Sitalin'e benzeyen Altınay.»

«Malûm Lokalde sol toplantılar yappılıyor.»

«Sol yayınların satışı çoğaldı.»

Bütün bu tür yayımlara koşut olarak gerici eylemler de çoğalıyordu. Bir gece, ortaokulda çalışan üç öğretmen evlerine giderlerken bıçaklandı. Lisede çalışan bir başka öğretmen taşlandı. Felsefe öğretmenine sinemadan çıkarken kırmızı mürekkep atıldı. Saldırganların hiç biri de yakalanmıyordu. Birçok öğretmenin huzuru kaçmıştı. Basri Altınay, yıllarca huzur-

suz olduğu için, huzursuzluğu kanıksamıştı. Değişik bir şey değildi... Yalnız, yazı ile yapılan saldırılar, eylemsel saldırılara dönüşmüştü. O yönden biraz değişikti. Yerel ve ilkel gazetelerin yazılarının dışında, posta ile gönderilen mektuplara da aldırmıyordu. Korkmuyordu. Yazın gelmesini bekliyordu. Sanki yaz gelince bu buzlar da çözülecekmiş gibi... Bir yere gidip, bir iki ay dinlenince, yeniden yorulmayacak ve yeniden gelmiyecekti sanki... Bir gün evine dönerken üç beş kişinin koştuğunu görüp, yol değiştirdi... Başka bir gün benzeri bir olay...

Basri Altınay, mayısla birlikte hastalandı. Tifoya yakalandı. Hastanede karantina altına alındı. On beş gün yattıktan sonra, on gün de dinlenme raporu verilerek çıkarıldı. Ama tifonun kalıntısı olarak, karaciğer büyümesi vardı. Depresyon belirtileri vardı. Bütün bu rahatsızlıkları süresince de, yerel gazete yayımını sürdürüyordu:

«Öğrencilerini ihmal eden öğretmen.»

«Yalan yere hastaneye yatan solcu öğretmen.»

«Solcu öğretmen hastaneden çıktığı halde göreve başlamadı.»

Basri Altınay'ın yirmi altı mayıs günü raporu bitmişti. 27 Mayıs Anayasa ve Özgürlük Bayramı günü görevine başladı. Bu bayram da görevine başlaması bile anlamlı bulundu. Yirmi sekiz mayıs günü ise yeni bir şey öğrendi:

Ayni okulda çalıştığı iki gerici öğretmen, bisikletle, okulun bulunduğu mahallede ev ev dolaşarak, hakkında öğrenci velilerine propaganda yapmaktaydılar. Basri Altınay'ın yalandan, tifoya yakalanmış gibi has-

tanede yattığını, bu yüzden okula gelmediğini, raporlu olduğu günler dışarlarda gezdiğini, solcu olduğunu, öğrencilere de solculuğu aşılamaya çalıştığını, kızıl bir sınıf yetiştirdiğini uzun süreden beri söylüyorlardı... Halkın kulağına bunları koyuyorlardı. Bunları aşılıyorlardı... Başvurulacak yolları salık veriyorlardı...

XXXV

Mayıs ayının yirmi dokuzuncu günü, Basri Altınay'ın dersanesine, okul müdürü bir paket kapalı zarflar getirerek,

«Okul-Aile Birliği toplantısı için,» dedi ve zarfları dağıtmaya başladı. O güne değin, böyle bir şey olursa, zarflar Basri Altınay'a verilirdi. Böyle olması da gerekirdi. Bu kez müdürün niçin kendisinin dağıttığı konusunda düşünmeye başladı ve bir kuşku doğdu. Ayrıca müdür, zarfları dağıtırken öğrencilere,

«Çocuklar, zarfları açmadan velilerinize vereceksiniz,» diye sıkı sıkıya öğütlüyor, bir yandan da elleri titriyordu. Basri Altınay'ın bu durumdan ötürü kuşkusu daha da arttı. Müdür dışarı çıkar çıkmaz, öğrencilerden biri,

«Öğretmenim, benim zarf açıktı,» deyince, Basri Altınay,

«Bana ver,» dedi ve zarfı öğrenciden aldı. Merakını gidermek için çağrıyı okudu:

«Sayın Veli,

Birçoklarınızın bildiği gibi okulumuzun 3-B sınıfı öğrencileri, öğretmenlerinin devamsızlığı yüzünden bilgiden yoksun bırakılmıştır. Ayrıca öğretmenin solculuğu konusunda söylentiler, yazılar son günlerde yo-

günlaşıp yaygınlaşmıştır. Bunun için aşağıdaki gündemi görüşmek üzere sizleri olağanüstü toplantıya çağırıyoruz. 31 Mayıs 196... günü saat 20 de okulda toplantıda bulunmanızı önemle rica ederiz. Saygılarımla.

A. Osman Çakıl
Okul Aile Birliği Başkanı

Gündem:
Bir öğretmen hakkında.

Basri Altınay, öğrencilerden kapalı zarfları hemen topladı ve Valiliğe aşağıdaki dilekçeyi yazdı:

«Valilik Makamına
Erzincan:

Uzun süreden beri bir komplo altındayım. Ancak, somut kanıtlar sağlayamadığım için, bugüne değin susmuş, makamınıza başvurmamıştım. En son bugün saat 9.30 da, durumu belgeleyecek olan ilişikteki belgeleri elde ettim.

Okul Aile Birliği Başkanı, bir öğretmenin devamsızlığını inceleyecek makam değildir. Okul Müdürü de, İlköğretim Müdürlüğü, Millî Eğitim Müdürlüğü ve Valilik makamlarını sorumlu olmayan kişilere çiğneterek kargaşalık yaratmaya yetkili değildir. Görevimi aksatma durumum varsa eğer, sözle, yazı ile beni uyarmalıydı. Veya İlköğretim Müdürlüğüne yazarak, bir üst makamı haberdar etmeliydi. Böyle bir şey olmadı. Denetim görerek normal rapor da aldım. İsteyerek görevimden ayrılmadım. Bir kez tifoya tutuldum. Bundan ötürü on beş gün Devlet Hastanesinde karantinaya alındım. On gün de dinlenme raporu verdiler. Bu durum belgelenmiş ve dairemizdeki dosyama konmuştur.

İlişikteki çağrılardaki el yazısıyla yazılmış, «Gündem: Bir öğretmen hakkında» yazısı da okul müdürü-

nün el yazısıdır. Bu durumdan da işbirliği ile gerçekleştirilmeye çalışılan komplo anlaşılmaktadır. Zaten okulumuzda görevli iki öğretmenin birkaç gündür öğrenci velilerini kışkırtmakta oldukları haberini de öğrenmiş bulunmaktayım.

Belgelerden, duyduklarımdan öğrendiğime ve sezgilerime dayanarak şunu söyleyebilirim: Yeni bir Kubilay olayı yaratılmak istenmektedir. Amaç budur. Yoksa, Okul Aile Birliği'nin ne gibi işlerle uğraşacağı, bu konudaki yönetmelikte saptanmıştır. Öğretmeni yargılamak, sorguya çekmek belli makamların işidir.

Bilinen yöntemlere aykırı olarak düzenlenen bu toplantının önlenmesini, komplo hazırlayanlar hakkında gerekli işlemin yapılmasını ve dilekçemin yanıtlanmasını ivedilikle dilerim. Saygılarımla.

Basri Altınay
C ..... İlkokulu Öğretmeni»

Basri Altınay, saat on birde Valilik Makamının önüne vardığında, Valinin, sabahleyin Millî Eğitim Müdürüyle birlikte Kemaliye ilçesine gittiğini, yerine Veteriner Müdürünün baktığını öğrendi. Bunun için dilekçesini Veteriner Müdürüne verdi. Dilekçeyi okuyan Veteriner Müdürü şaşırdı... Hemen okul müdürünü çağırtıp, böyle bir çağrının olamayacağını ve bu çağrıya göre toplantı düzenlenemeyeceğini, normal olmayan bir çağrının dağıtımına ve toplantının düzenlenmesine araç olmaması gerektiğini söyledi. Yaşlı ve kişilik yönünden yetersiz okul müdürü, korkarak Veteriner Müdüründen özür diledi. Bunun üzerine, Veteriner Müdürü şunları söyledi:

«Vali vekili olarak böyle bir toplantıya izin ver-

mem. Basri Altınay'ın dilekçesini saklıyorum. İkindiye Vali Bey gelirler. Dilekçeyi kendilerine vereceğim. Nasıl uygun görürlerse öyle işlem yaparlar.»

Okul Müdürü kapıdan çıkınca Basri Altınay'la karşılaştı, Ezilmiş bir durumu vardı. Basri Altınay'dan özür diliyor, aldatıldığını, bilmeden araç olduğunu söyliyerek sızlanıyordu. Basri Altınay,

«Yaşından utan!» deyip yürüdü.

İkindi üzeri Vali gelmişti. Veteriner Müdürü, Basri Altınay'ın dilekçesini Valiye vererek, durumu bir de kendisi anlattı, çıktı. Vali, Millî Eğitim Müdürünü çağırtıp, dilekçeyi verdi ve,

«Gerekli cevabı yazın,» dedi.

Millî Eğitim Müdürü, makamına çekilip dilekçeyi iki kez okuduktan sonra, bir kıvanç duydu ve yanıtın karalamasını yazıp, kalemdeki yazmanını çağırarak,

«Hemen yazın, imzalayıp gönderelim,» dedi.

Gece, Öğretmenler Sendikasının lokalinde konu enine boyuna tartışılıyordu. Düzenlenen komplodan Vali ve Millî Eğitim Müdürünün haberli olabileceği konusu konuşulurken, Basri Altınay,

«Pek sanmıyorum, bu kadar mı düştüler?» deyince, öğretmenin biri,

«Millî Eğitim Müdürlerinden birinin; öğretmen köyde kooperatif kuruyor diye, öğretmeni köylülere döğdürdüğünü duymadın mı?» dedi. Başka biri,

«Valinin öğretmen tokatladığını bilmiyor muyuz?» dedi. Üçüncü bir öğretmen,

«Ne günlere kaldık!» diye bağırdı. «Bırakın Cumhuriyet dönemini, İmparatorluk döneminin valileri bile döyle değildi. İçlerinde Mithat Paşa gibi nice nice değerli insanlar vardı.» Dördüncü konuşan da, şunları söyledi:

«Bu döneme değin, Millî Eğitim Müdürleri, değerli oldukları için müdür olurlardı. Yapıtları olanlar, büyük işler başaranlar atanırlardı o makama. Ya şimdikiler! Partizanların kuyrukları oldukları için, yağcılıklarından ötürü getiriliyorlar o koltuklara. Altmış yedisinin içinde üçü beşi geçmez, o makama lâyık olanların sayısı.»
Beşinci bir öğretmen, oturduğu yerden ayağa kalktı ve,

«Arkadaşlar!» dedi. «Balığın baştan koktuğunu biliyoruz. Sorarım size: Vali, Milli Eğitim Müdürü diyorsunuz da niçin Bakandan sızlanmıyorsunuz? Bir Mustafa Necati, bir Saffet Arıkan, bir Hasan Ali Yücel zamanında öğretmenlerin durumu böyle miydi? Atatürk'ün öğretmenleri sık sık onurlandırdığını, o dönemlerde Valilerin öğretmenlere nasıl saygılı olduklarını biliyoruz, duyuyoruz, okuyoruz. O dönemlerde öğretmenlere yular takılıp gezdirilmediydi! O dönemde, öğretmenlerin komplo ile üretim organı kesilmediydi. O dönemde bayan öğretmenler saçlarından tutulup sürüklenmiyordu. Öğretmenlere kurşun sıkılmıyordu. Öğretmenler traktör altında ezilmiyordu. Hele hele toplantıları sırasında toptan yakılmak cesareti hiç olmuyordu. Bir Kubilay olayında kaç kişinin kellesinin gittiğini iyi biliyoruz. Bunun için boşverin siz! Balık baştan kokarsa, yerel yöneticiler daha da çok koku salıyor! Bunu kim yadsıyabilir? On bin öğretmenin uğraşını bırakıp, yurt dışına işçi olarak gitmesinin nedeni, yalnız aylığının yetersizliğinden değildir. Uğraş onurunun çiğnenmesi, horlanması, bezdirilmesi, küstürülmesi, yaşam güvensizliğinin sonucu bu sayı on bini bulmuştur.»

Öğretmenler, lokalde bir halka olmuş, oturuyor,

konuşuyorlardı. Yalnız biçim olarak değil, bir zincirin halkaları gibi elele, omuzomuzaydılar. Saatlerce konuştular. Sonra, üzgün, kederli, sıkıntılı bir suskunluğa gömüldüler. Sanki üzerlerine yapılar yıkılmış, yıkıntılar altında kalmışlardı... Ancak, neden sonra gruplar halinde evlerine dağıldılar.

İkinci gün, Basri Altınay, Millî Eğitim Müdürlüğünün yazısını aldı. Şöyle deniyordu:

«.....

Okulların, Okul Aile Birlikleri gerektiği zaman velilerle toplantı yaparak okul ve öğrencilerin genel durumları hakkında konuşur. Bu itibarla bu tür toplantıların herhangi bir kişiyi izam etmeyeceği kanısına varıldığından yapılacak bir işlemin olmadığının dilekçe sahibi öğretmene duyrulması...»

Basri Altınay, bu yazı üzerine, Millî Eğitim Müdürlüğüne ve Valiliğe; Okul Aile Birliği Yönetmeliğindeki ilgili maddeleri sıralayarak, ,bu kurulların hangi konuları ele alıp, hangi konuları ele alamayacağını bir bir yazdıktan sonra; gerçeğin öğrenilmesi, toplantıda eğitsel amaç dışına çıkılp çıkılmadığının saptanması bakımından birkaç ilköğretim müfettişinin görevlendirilmesini, toplantıya katılacağından can güvenliğinin gerekirse korunmasını belirten dilekçeyi elden vererek bir gün sonraki geceyi beklemeye başladı.

Toplantının yapılacağı gecenin akşamı, öğretmenler lokalde toplanarak, Basri Altınay'a toplantıya katılmaması gerektiğini ısrarla yinelediler. Konuşanlar şunları söylüyorlardı:

«Bugüne değin bu tür toplantılar, pazar günleri yapılıyordu, bu niçin geceye getiriliyor?»

«Vali ve Millî Eğitim Müdürünün tutumu kuşku verici.»

«Veteriner Müdürü onlardan daha anlayışlı çıktı.»

«Duyduklarımız çok kötü...»

«Evet! Bir Kubilay olayının düzenlenmekte olduğu açık seçik!»

«Biz de adamlarımızı toplantıya sokup, konuşulanları dinleteceğiz. Bunu yapalım arkadaşlar!»

«Basri, senin öğrenci velilerinden tanıdıklarımız var!»

«Basri, senin o toplantıya gitmen Donkişotluk olur.»

«Bu gözüdönmüş gericiler takımıyla tek başımıza uğraşamayız!»

Basri Altınay, toplantıya katılmaktan böylece alıkonuldu. Yalnız, birkaç izleyici gönderildi. On kadar öğretmenle birlikte, Basri Altınay, lokalde toplantının sonucunu beklemeye başladı. Gece on birde toplantıya sokulan kişiler lokale gelip, anlatmaya başladılar. Anlatılanlara göre toplantı şöyle oluyor:

Toplantıya elli kadar veli katılıyor. Partili biri olan Okul ile Birliği Başkanı toplantıyı açıyor. Tek maddelik gündem hakkında uzun uzun konuşuyor. Basri Altınay'ı Bakanlığın müfettişlikten ayırdığını, Erzincan'a sürgün olarak geldiğini, bütün bunların önemli bir nedeninin olması gerektiğini, nitekim nedenlerinin de her gün Erzincan gazetesinde açıklandığını, çocuklarının solcu bir öğretmende okutulmasının sakıncalı olacağını, zaten yirmi beş gün okula gelmediğini anlatıyor. Başkan bunları anlatırken, okulda görevli, gericiliğiyle tanınan ve toplantının düzenleyicilerinden iki öğretmen, sıra ile velilerin yanına oturarak bir şeyler söylü-

yor. En sonunda koyu bir partizan olan Okul Aile Birliği Başkanı, konuşacakların adlarını yazdırmasını istiyor. Üç kişi adını yazdırıyor. Birincisi şöyle konuşuyor:

«Ben bir eski öğretmenim. Başkanın konuşmasını ilgiyle dinledim. Ve çok üzüldüm. Çünkü kışkırtıcı bir konuşma. Okul Aile Birliği Yönetmeliğini kendilerine okumasını salık veririm. Konuşması tümüyle bir kişiyi ilgilendiriyor. Hem bu, bizlerin ilgilenemiyeceği bir konu. Bu konularda söz sahibi olacak görevliler var. Biz bir öğretmenin solculuğunu, sağcılığını burada konuşamayız!»

Bir iki kişi homurdanmaya başlıyor. Emekli öğretmen konuşmasını sürdürüyor:

«Evet! Yine söylüyorum! Bu konuyu burada konuşamayız! Ayıp diye bir şey var! Öğretmenin gelmediği günleri, okul müdürleri bilir, onlar üst makamlara yazarlar. Öğrenmek istiyorsanız, soruyorum şimdi okul müdürüne: Müdür Bey! Öğretmen Basri Altınay, neden okula gelmedi?»

Okul müdürü, ayağa kalkarak çekingen bir durumda yanıtlıyor:

«On beş gün hastanede yatmış. On gün de raporluymuş. Daire biliyor.»

Okul müdürü, yıkılır gibi oturuyor, emekli öğretmen soruyor:

«Müdür Bey! Neden mişli mışlı konuşuyorsunuz? Hastanede yattığını, raporlu olduğunu bilmiyor musunuz? Hastanede on beş gün yatan bir öğretmeninizin önemli bir hastalığı olsa gerek. Geçmiş olsuna gittiniz mi?»

«Gitmedik.»

«Öyleyse, sevgiye, saygıya dayanan bir ilişki kuramamışsın okul içinde. Yöneticilikte, okul müdürü ne ise, okul da odur diye bir söz var; bunu unutmayınız!»

Müdür, hiç seslenmez. Bu kez, emekli öğretmen sorar:

«Peki, adı geçen öğretmenin okuttuğu sınıfta çocukları olanlar parmak kaldırsın?»

Beş kişi parmak kaldırıyor. Emekli öğretmen:

«Burada öğretmen hakkında konuşma yetkiniz yok ya, diyelim ki var! Söyliyeceğiniz bir şey var mı?» diye soruyor.

Beşinden de ses çıkmıyor. Bu kez,

«Peki niçin geldiniz?» diyor.

Üçü, öğretmenlerin çağırdığını, biri merak edip geldiğini, biri de, toplantının düzenlenişine sinirlenerek geldiğini söylüyor. Ve bir sessizlik oluyor. Sessizliği din görevlisi olan biri bozuyor:

«Ayıp!» diye bağırdıktan sonra, «dedikodu için toplantı olmaz. Benim de yeğenim, adı geçen öğretmenin öğrencisi, bir şey diyemem,» diyor ve toplantıyı terketmek üzere kapıdan çıkarken. Okul Aile Birliği Başkanı,

«Ama hocam, o öğretmen solcu!» diyor. Üç beş kişi daha,

«Solcuuu...» diye homurdanıyor.

Bunun üzerine bir kargaşalık oluyor. Sinirlendim de geldim diyen, Basri Altınay'ın öğrencisinin velisine biri, nasıl sinirlendiğini sorunca,

«Şöyle sinirlendim!» diyor ve bir tokat atıyor. Böylece kargaşalık büyüyor. Beş altı kişi yumruklaşmaya, tekmeleşmeye başlıyor... Kapıdan geri dönen din görevlisi,

«Sorumlu Başkan ve okul öğretmenleri,» diyor. Emekli öğretmen,

«Başkan, görevini bilmiyor, kışkırtıcılığı görev sanıyor!» diye bağırıyor, yumruklaşma hızlanıyor. Toplantının yapıldığı dersanenin camlarından biri kırılıyor. Dışardan gelen iki gece bekçisi ile neden sonra görünen bir polis yumruklaşmanın, kavganın önüne geçiyor. Yatıştırmaya çalışıyor. Başkan, yine de bağırıyor:

«Solcu olmasaydı o öğretmen toplantıya gelirdi!»

Nedense, Başkanın bağırmalarını önlemiyor polis. Toplantıya gelenlerden bir bölüğü,

«Böyle Okul Aile Birliği toplantısı olmaz!» deyip gidiyorlar.

Birkaç veli sinirlenerek,

«Başkan öyle konuşursa sonuç böyle olur!» dedikten sonra gidiyorlar. Emekli öğretmen ise, okul müdürüne,

«Sizi ayıplıyorum,» deyip gidiyor.

Okulda, koyu partizan olan Okul Aile Birliği Başkanı ile birlikte beş kişi kalıyorlar. Bunların ikisi, okulda görevli, gericiliğiyle tanınan iki öğretmen. Bunlardan birisi, çevrede öyle bir ün yapmış ki, kardeşini, tarla yüzünden öldürttüğü, ve de daha başka karanlık işlere girdiği söyleniyor. Ama, çocuklarını İmam-Hatip Okulunda okutması, Komünizmle Mücadele Derneğine üye olması, kardeşinden kalan mülke oturması, kimi ticaret işlerine girişmesi ve de yerel ve ilkel gerici gazetenin yazarı olması, söylentileri etkisiz bırakıyor...

Ve işte o gece, beş kişi, okulda, Valiliğe, Bakanlığa, birer dilekçe yazarak, solcu öğretmen hakkında işlem yapılmasını istiyorlar...

XXXVI

Bu olaylı ve karanlık amaçlı toplantıdan iki gün sonra, Erzincanlı olup, gezicibaşöğretmenlikten İlköğretim Müfettişliğine getirilen iki İlköğretim Müfettişini, Millî Eğitim Müdürü, Basri Altınay hakkında soruşturma yapmakla görevlendirdi. Soruşturma, olay yaratıcılar hakkında açılacakken, Basri Altınay hakkında açılıyordu. Suçlu durumda olanlar, kahraman davranışlarıyla şurda burda konuşuyorlardı. Haksızlığa uğramış olan Basri Altınay ise sorguya çekiliyordu. Sanık durumuna düşürülüyordu...

İki İlköğretim Müfettişi, Basri Altınay'ın çalıştığı okula geldiler. Önce bir dersine girdiler. Derslerin bitmesine, yani okulun kapanmasına iki gün vardı. Basri Altınay'ın plan defterlerini incelediler. Çocukları teker teker soru yağmuruna tuttular. Eksik bulamadılar. Öteki dersanelerde, öğretmenler karne doldurmakla uğraştıkları için, gürültüler yükseliyordu. Buna karşın, iki İlköğretim Müfettişi, Basri Altınay'ın okuttuğu sınıfın öğrencilerine defterlerini, kitaplarını, mendillerini çıkartıp, incelediler. Özellikle, defterlerdeki yazıları okuyorlardı... Şu şu eksik diyecek pek bir şey bulamayınca, çocukların ağzını açtırıp, dişlerine bakmaya başladılar. Müfettişlerden biri, mart ayı sonunda Bas-

ri Altınay'ın denetimini yapmış, bu kadar uğraşmamıştı. Dişine baktığı öğrencilerden birini göstererek,

«Fırçalamamış bu çocuk dişlerini Basri Bey,» dedi. Basri Altınay,

«Fırçala dişlerini oğlum,» dedi öğrenciye. Öteki müfettiş,

«Basri Bey, kızların saçları pek dağınık,» dedi.

«Rüzgâr dağıtıyor.»

«İyice tarasalar. Bir de toka ve kurdela ile tuttursalar...»

«İyi olur.»

Basri Altınay, gülümsüyordu, yanıtlarken... Mart ayının sonunda denetimini yapan müfettiş,

«Önlükleri pek solgun ve eski,» dedi. Basri Altınay,

«Çoğu yoksul, sonra ders yılı sonu da geldi,» diye yanıtladı.

«Ama göze güzel görünmeli.»

«Aslında giysi zorunluğu bile kaldırıldı. Biliyorsunuzdur.»

«Bakma canım öyle söylediklerine.»

«Öyle söyleme değil., yönetmelik gereği. Üstelik bu konu da sık sık genelgelerde geliyor.»

«Amaan Basri Bey, bize ders mi veriyorsun!»

«Ders değil bunlar, doğrular.»

«Yani hiç eksiğini söylemeyelim mi?»

«Eksik bulursanız elbette söyliyeceksiniz!»

«İşte ben de söylüyorum.»

Basri Altınay, sinirlenmişti. Biraz yaklaştı ve,

«Denetim yönteminizi değiştirdiğinizi görüyorum,» dedi.

«Nasıl?»

«Mart ayında bu kadar incelemiyordunuz.»

«O zaman incelemem de şimdi incelerim. Ne var yani!»

«Biraz yavaş konuşalım.»

«Niçin?»

«Çocuklar tanık olmasınlar.»

«Niçin çekiniyorsunuz?»

«Çocuklar böyle küçük şeyleri duymaya alışmasınlar istiyorum.»

«İyi vallahi! Bir de eğitim dersi vermeye kalkıyorsun!»

«Eğitim dersi değil, bir uyarı.»

«Kazın ayağı öyle değil.»

«Peki konuşmuyorum. Denetim tekniğini iyi bildiğim halde konuşmuyorum.»

«Müfettişlik yaptığını biliyoruz.»

«Öyleyse?»

«Şimdi, müfettiş durumunda değil, teftiş edien durumundasın.»

«Bunları biliyorum.»

«Biliyorsanız, karşı çıkmazsınız.»

«Yine yineliyorum, öğrenciler duymasın.»

«Ne istiyorsun?»

«İstediğimi söylüyorum. Öğrencilerin bu türlü konuşmaları duymasını istemiyorum. Söyliyeceklerinizi dışarda söylersiniz.»

«Peki peki.»

Dersten çıkma zili çalmıştı. İki müfettiş, çocukları inceleme işlerini sürdürüyorlardı. Bir iki öğrencinin, yüznumaraya gitmek istediğini söylemeleri üzerine, ikinci müfettiş,

«Sabredin!» diye bağırdı. Birinci müfettiş,

«Çıksınlar bari,» dedi.

Öğrenciler, tutsaklıktan kurtuluyorlarmış gibi, koşuştular. Birinci müfettiş,

«Yavaş yürümek öğretilmedi mi size!» diye bağırdı. Basri Altınay, öğrencilerin tümünün çıkmasını bekledikten sonra,

«Ne oluyor kuzum?» diye sordu.

«Basri Bey!»

«Buyur?»

«Aramızdaki mesafeyi unutmamanı rica ederim.»

«Unuttum mu?»

«Kuzum diyorsun.»

«Dedim! Ne oldu?»

«Müfettiş Bey deseniz olmuyor mu?» Basri Altınay, gülerek,

«Peki, Müfettiş Bey.»

«Tamaammm!»

«Başka söyleyeceğiniz var mı? Sigara içmek için dışarı çıkacağım?»

«Var. Ders zili çalınca, öğrencileri görevlendir, müdür odasına gel. Bir soruşturma işi var.»

«Hay hay!»

Üçü de dersaneden birlikte çıktılar. Müfettişler, müdür odasına gitti, Basri Altınay, bir sigara yakıp gezinmeye başladı. Düşünüyordu: Önyargı ile geldikleri belliydi. Soruşturmacı olarak kabul edilmemeleri gerekirdi. Ama... Evet ama, bir de bu yüzden uzun uzun uğraştırılacaktı. En iyisi, uysallık yapıp, beklemeliydi. Sonra da karşı çıkabilirdi...

Öğrencileri oturtup görevlendirdikten sonra müdür odasına gitti. Müdür yoktu. İki İlköğretim Müfettişi bekliyorlardı. Basri Altınay,

«Buyurun,» dedi. Basri Altınay'ı mart ayında denetleyen,

«Hakkınızda şikayet var da, ifadenizi alacağız,» dedi. İkincisi, çantasından çıkardığı, önceden hazırladıkları soru kâğıtlarını uzatarak,

«Buyurun,» dedi.

Basri Altınay, soruları okumaya başladı:

1 — Solcu olduğunuz sık sık Erzincan gazetesinde yayımlandığı halde niçin sustunuz?

2 — Yirmi beş günlük raporu almanızın nedeni nedir?

3 — Raporlu olduğunuz süre içinde sık sık dışarlarda göründüğünüz söyleniyor, ne dersiniz?

4 — Öğrencileri yetiştirme konusunda lakayt kaldığınız iddia ediliyor, ne dersiniz?

Müfettiş Bekir Yumşak — Müfettiş Faruk Kalkancı

Basri Altınay, her iki İlköğretim Müfettişinin, okulundaki gerici iki öğretmen —olay düzenleyicileri—, hatta Okul Aile Birliği Başkanı ile hemşeri oldukları gibi uzaktan akraba olabileceklerini de düşündü. Ama araştırmayı sonraya bırakarak, kısa kısa yanıtladı:

1 — Gereksiz tartışmaya girmek istemediğimden ve yazıların pek çok düzeysiz olduğundan sustum.

2 — Yirmi beş günlük raporu almamın nedenini hastaneden ve Millî Eğitim Müdürlüğündeki dosyamdan inceleyiniz.

3 — Dinlenme raporunda yataktan çıkmayacağım yazılı olmadığı gibi tutuklu da değildim. Bunun için on gün içinde hep evde kapalı kalmadım.

4 — Biriniz, benim ve öğrencilerimin, dersanemin

denetimini mart ayı sonunda yaptınız. Normal çalıştığımı belirten raporu da verdiniz. O günden beri de hiç bir makam, görevimi aksattığım, savsakladığım konusunda uyarıda bulunmadı. Çünkü böyle bir durum yoktur. Eğer böyle bir şey olsaydı, kaç kez soruşturma, inceleme konusu olacağını siz de iyi bilirsiniz. Derslerin bitmesine iki gün kala geldiniz, böyle bir durum gördünüz mü? İzin verin de, ben de su soruyu yöneltteyim.

Ayrıca şunu da belirteyim, bu sorular, soruşturma konusu olacak nitelikte değil. Böyle savlarda bulunmak, bilisizliğin en açık kanıtı olduğu gibi, soruşturma konusu yapmak da gülünç.

Basri Altınay

Basri Altınay, artık küçük yerlerde rahat çalışma ve yaşama olanağının kalmadığını iyi anlayarak bir karara vardı: Rahatsız olan eşine, tam örgütlü sağlık kurulu bulunan yerlerde çalışması gerektiğini belirten bir rapor alıp, sağlık, kıdem ve başarı durumundan İstanbul'u istetmek. Kendisi de eş ve kıdem durumundan İstanbul'a atanmasını isteyerek, böylece çevreden ayrılmak...

Zaman geçirmeden, eşine gerekli raporu alıp, dilekçeyi verdirtti...

Okullar tatil olmuştu. Haziran ayını da atlattıktan sonra, temmuz, ağustos ayları içinde evcek bir yerlere gitmeyi düşünüyordu artık.

Aradan çok geçmedi, Milli Eğitim II Disiplin Kurulundan, yedi gün içinde savunmasını isteyen bir yazı geldi. Ceza vermek istendiği belliydi. Savunmasını geciktirmeden yapıp verdi. Ve aradan on beş gün geç-

meden ed, Millî Eğitim İl Disiplin Kurulunun kararını aldı: Hem il dışına atanmasına hem de «Tevbih Cezası» ile «Tecziye»sine karar verilmişti. Basri Altınay aradan geçen zaman içinde, soruşturmayı yapan İlköğretim Müfettişleri ile, şikâyetçi olan Okul Aile Birliği Başkanının ve okulundaki gerici iki öğretmenin uzaktan akraba olduklarını da öğrenmişti. Zaman geçirmeden Millî Eğitim Bakanlığı Disiplin Kurulu Başkanlığına, savunmasını ayrıntılı olarak yazıp gönderdi. Savunmasında, soruşturmasını yapan iki İlköğretim Müfettişinin, şikâyetçilerle hısım olduğunu, C.M.U.K. na göre, **«..civar hısımlığı olursa taraflardan biri talep etmese bile muhakkik ve müfettiş kendiliğinden işle ilgisini kesmeğe mecburdur.»** denildiği halde, soruştur yapan İlköğretim Müfettişlerinin bu yasaya uymadıklarını, Millî Eğitim Müdürünün kasıtlı olarak bu müfettişleri soruşturmacı olarak görevlendirdiğini belirtti. Ayrıca, iki cezanın birden verilip verilemiyeceğinin de düşünülmesi gerekeceğini yazdı.

Basri Altınay, ne yazınsal, ne toplumsal, ne de ekonomik kitap okuyacak zaman bile bulamıyordu. Yazıyı da azaltmıştı. En son yazdığı **«Bu Karanlık Ders Yılı Da Bitti»** adlı yayımlanan yazısından sonra, yazı yazacak elverişli zaman bulamamıştı. Bütün günü, yönetmelik, yasa maddeleri ezberlemek, öğrendiklerine göre savunmalar yapmak ve gelecekteki soruşturmalara hazırlıklı olmak için bu konudaki bilgisini geliştirmekle zamanını tüketiyordu. Geçirdiği soruşturmada sorulan soruların, verdiği yanıtların birer sayısını da tuttuğu bir dosyada saklıyordu. Bunlarla yetinmiyor, yasaları, yönetmelikleri karıştırıyor, işine yarayabilecek maddeleri ayrıca tuttuğu bir defterde belirtiyordu.

Temmuz ayı geldiği halde çevre değiştirmek için bir yere gitmediği gibi, bütün gün evde kapanıp çalışıyordu. Sık sık soruşturma dosyasını karıştırıyor, sorulan soruları okuyor, sinirleniyordu. Yerel yöneticilerin ve Bakanlığın yaptığı işlemlerin doğurduğu acı sonucu, yalnız duymuyor, okumuyor, görmüyor, ayni zamanda yaşıyordu da... Öğretmenler hastalanıyor, küstürülüyor, bezdiriliyor, verimsizleştiriliyordu. Her ne kadar, dimdik ayaktayız, yılmıyoruz dense de, bunun tam olarak doğru olduğu savında pek bulunamıyordu. Hiç değilse, zamanımızı tüketiyorlar, böylece verimimizi azaltıyorlar diye düşünüyordu, kaygılanıyordu...

XXXVII

Temmuz ayı sonları gelmişti. Nurcan'ın, sağlık, başarı ve kıdem durumundan İstanbul iline atanma yazısı da gelmişti. Basri Altınay, eş durumundan İstanbul'a atanma dilekçesini vermişti. Ne ki, soruşturma geçirdiği gerekçesi ile dilekçesi Bakanlığa gönderilmiyordu. Halbuki ayni il içinde soruşturma geçirmekte olan başka öğretmenlerin dilekçeleri Bakanlığa gönderildiği gibi, atandıklarını bildiren yazılar da gelmişti. Gazetelerde, İstanbul'da öğretmen açığının çok olduğu, hayat pahalılığından İstanbul'daki öğretmenlerin bir bölüğünün Anadolu'yu istedikleri, Anadolu'dan İstanbul'a istekli öğretmenlerin az olduğuna değgin haberler yayımlanıyordu. Basri Altınay, yeniden bir dilekçe vererek; soruşturma geçiren başka öğretmenlerin dilekçelerinin Bakanlığa gönderildiğini, eşit işlem yapılarak dilekçesinin Bakanlığa gönderilmesini belirtti. Bu dilekçesine de, Erzincan Valiliği emrine atanalı iki yıl olmadığı için bir işlem yapılamıyacağını belirten yanıt geldi. Bu kez, yönetmeliğe göre, isteğiyle gelenlerin iki yıl çalışma zorunluğunda olduğunu, kendisinin isteği dışında, müfettişlik görevi kaldırılarak Erzincan Valiliği emrine atandığını, isteği dışında Erzincan'a verilenlerden bir yıl içinde başka illere atananların oldu-

ğunu belirterek, eş durumundan ötürü İstanbul'a atanması için dilekçesinin Bakanlığa gönderilmesini, mağdur edilmemesini istiyen bir dilekçe daha verdi. Vali ve Millî Eğitim Müdürü, hiç bir açık kapı bulamayınca, bu kez Basri Altınay'ın dilekçesini Bakanlığa gönderdiler.

Ağustos ayının ilk günleriydi. Erzincan İl Millî Eğitim Disiplin Kurulunun verdiği kararı, Basri Altınay'ın gerekçe göstererek yaptığı savunma üzerine, Millî Eğitim Bakanlığı Disiplin Kurulu bozmuştu. Bunun üzerine Ankara'dan bir Bakanlık Müfettişi gelip, soruşturma yapmaya başladı. Soruşturmayı derinleştirdikçe derinleştirdi. Tanıklar çoğalıyordu. Öğretmenlerden belki yirmisinin, İlköğretim Müfettişlerinden birçoğunun ifadeleri alındıktan başka, halk içinden on kadarının ifadesine de başvurmuştu Bakanlık Müfettişi. Üç gün, Bakanlık Müfettişinin yerleştiği liseye, akın akın ifade vermeye giden oldu. Halk ve öğretmenlerden başka öteki memurlar da, Basri Altınay'ın durumunun, böyle ince elenip sık dokunacak kadar genişlemesine ve derinlemesine bir soruşturma geçirmesine anlam veremiyorlar, şaşırıyorlardı. Küme küme öğretmenlerin, şikâyetçilerin ifadeleri alındıktan sonra, sıra Basri Altınay'a gelmişti. Bakanlık Müfettişi, Basri Altınay'ı çağırttı. Zaten beklemekte olan Basri Altınay geldiğinde, Bakanlık Müfettişi iyice baktı ve,

«Demek sizsiniz!? dedi. Basri Altınay,

«Şaşalattım mı?» diye sordu.

«Şaşılacak bir şey karşısındayım, siz şaşalatmadınız.»

«Doğrusunuz... Şaşılası bir ortam yaratıyorlar.»

Bakanlık Müfettişi, bir süre düşündükten sonra, elindeki kâğıdı uzatarak,

«Bu soruları cevaplandırınız. Ama burada...» dedi.

«Yazı makinasında yazacağım.»

«Daha iyi olur. Bakanlık, konunun üzerinde önemle duruyor.»

Basri Altınay, soruları okumaya başladı:

1 — Erzincan'da aşırı solcu olarak tanınan kimselerle yakın ilişki halinde bulunduğunuz ve bir grup teşkil ettiğiniz, sizin bu grubun lideri olduğunuz;

2 — Çevrede Stalin diye anıldığınız için itibarınızı yitirdiğiniz;

3 — Sık sık rapor aldığınız, bu yüzden görevinizi aksattığınız iddia edilmektedir. Gerekli açıklamalarda bulunarak düşüncelerinizi bildirmenizi ve savunmanızı yapmanızı rica ederim. Müfettiş

Mehmet Ünsoy

Basri Altınay, soruları okuduktan sonra, gülümsiyerek,

«Müfettiş Bey, önemli mi buluyorsunuz bu savları?» diye sordu. Müfettiş,

«Siz nasıl buluyorsunuz?» diye soruyu soruyla yanıtladı.

«İncir çekirdeğini doldurmayacak denli önemsiz, gereksiz buluyorum.»

«Neden?»

«Birinci soruda bir grubun lideri olduğum, ikinci soruda itibarımı yitirdiğim savlanıyor. Lider niteliğini gösteren bir kişi, itibarlı olur; itibarını yitiren kişide liderlik niteliği kalmaz. Bundan dolayı, iki soru için, eksi artıyı götürür, kalır sıfır diyebiliriz. Üçüncü soruya

gelince: Kıdemime göre ne kadar rapor alabileceğimi benden iyi bilirsiniz. Bugünkü kidemime göre, hastalığımdan ötürü iki yıl bile rapor alabilirim. Buna da bir şey denemez. Bu sorunun devamı olan, görevimi aksatma işine gelince: Böyle bir şey yok. İyi çalıştığım. Denetim gördüm. Normal rapor aldım. Görevimi aksattığımı bana kimse sözle, yazı ile bildirmedi. Böyle bir durum olsaydı, soruşturmaya koyulacaklardı ilgililer. İşte bu kadar gülünç savlar için, taa Ankara'dan sizin gönderilmeniz, bu yolla yoksul bütçemizin kayıplara uğratılması, bizlerin de hiç yoluna sürgünlere gönderilerek bu kayıpların çoğaltılması tek sözcükle **acıdır...** Bütün bunlar Erzincan'daki ve Erzincan gibi illerdeki güçsüz, bilgisiz, tutucu yöneticilerin ve böyle yöneticilerin kaynaklandığı yerden geliyor. Bir kez, soruşturma yöntemini bilmediğini, iki İlköğretim Müfettişini görevlendirmekle, ,Millî Eğitim Müdürü belli etti. O iki müfettişin de soruşturma yöntemini iyi bilmedikleri açığa çıktı. Öğretmene yapılan komploya seyirci kalmakla da Millî Eğitim Müdürünün ve Valinin ne düşündükleri, ne istedikleri anlaşıldı. Bütün bu yanlış davranış ve yönteme aykırı işlemleriyle önce Millî Eğitim Müdürünün sorguya çekilmesi gerekirdi. Şunu artık açık olarak söylemek durumundayız: Sizi, beni ve daha başkalarını, sorumluluğunu bilmeyen böyle sorumlular uğraştırmaktadır. Yazık! Çok yazık!»

«Ben soruşturmacıyım, verilen görevi yaparım.»

«Doğru. Verilen görevi yapacaksınız. Ama, bir yurttaş olarak da düşünmek durumundayız. Hiç uğruna oyalandırılmamız acı veriyor.»

«Bir şey diyemem.»

«Bir şey demiyebilirsiniz. Sizin zamanınızı almayayım.»

«İyi olur. Siz soruları cevaplayınız.»

«Açıkça baştan söyliyeyim: Sorulara yanıtlarım, aynen konuştuğum gibi olacak. Hiç değişiklik yapmıyacağım. Belki yüz sayfaya yakın ifade aldınız. Sözde suçlu olan ben, çeyrek sayfa dolduracağım.»

«Orası sizin bileceğiniz iş.»

Basri Altınay, yazı makinasını önüne çekti ve on dakikanın içinde, ayni konuştuğu gibi soruları yanıtladı. İmzaladı. Bakanlık Müfettişine verdi. Kopyasını da cebine koydu ve kalktı. Gidiyordu, Bakanlık Müfettişi,

«Bir nüshasını niye aldınız?» diye sorunca, güldü ve,

«Bir dosya da ben hazırlıyorum da,» dedi.

«Niçin?»

«Bir gün emekli olursam, hazırlamakta olduğum dosyayı aynen yayımlayacağım. Gelecek kuşaklar, nelerle uğraştırıldığımızı, nasıl kıyılarak sürgünlere gönderildiğimizi öğrensinler...»

«Peki Basri Bey.»

«Hoşca kalınız.»

Basri Altınay, gülümsiyerek çıkarken, kapı önünde bekleyen öğretmenler de gülümsediler. Biri,

«Komediden mi çıkıyorsun?» dedi.

«Acı ve gülünç bir oyunun, yani trajikomik bir oyunun başoyuncusuyum; hem de seyircisiyim...»

Birkaç öğretmen, Basri Altınay'la birlikte yürüdüler...

XXXVIII

Basri Altınay, ağustos ayının ortalarında, eş durumundan gönderilen dilekçesini kovuşturmak için Ankara'ya geldi. Millî Eğitim Bakanlığı önüne gelince, başı döndü. Gözleri karardı. İçi burkuldu. Yıllardan beri çektiği çileden ötürü, Bakanlık yapısını bile görmek istemiyordu. Merdivenleri çıkarken, duvarlardaki yazıya baktı: «**Merdivenler kaygandır, dikkat edin üşersiniz!**» yazılıyı. Güldü. «Ağlanacak durumumuza gülmekle geçiyor günler,» diye söylendi. Sonra düşündü: Buraya iş izlemek için o kadar insan gelmiş ki, merdivenler bile aşınmış, kayganlaşmış... Bu Bakanlık nice nice insanları kaydırdı, düşürdü; merdivenlerden kayıp düşmek daha mı kötü sanki?

İlköğretim Genel Müürlüğüne bağlı atanma işiyle ilgili Şube Müdürüne durumunu sordu. Şube Müdürü,

«... numaralı odaya bakın, dilekçeniz gelmişse, yarın onaya sunulacak. Olmayacak bir iş değil,» dedi.

Basri Altınay, Şube Müdürünün söylediği odaya girdi. Dilekçe gelmişti. Geri, Şube Müdürünün odasına, gelmiş demek için girince, arkasından bayan bir memur da girdi ve Şube Müdürünün kulağına bir şeyler söyledi. Basri Altınay, kendiyle ilgili birşeyler söylendiğini anladı. Şube Müdürü, bayan memura,

«Öyleyse ayırın,» diyerek memureyi gönderdi. Sonra Basri Altınay'a döndü ve,

«Senin iş olmuyor,» dedi.

«Neden?»

«Genel Müdürle konuşman gerek bunu.»

Basri Altınay, Genel Müdüre gitti. Yerinde yoktu. Özel Kalem Müdüresi, Genel Müdürün ancak bir gün sonra gelebileceğini söyledi. Bunun üzerine Basri Altınay, söylenen gün için gelmek üzere çıkıp gitti. Ve bir gün sonra geldi. Birkaç saat bekledikten sonra Genel Müdürün odasına girebildi. Kendini tanıttı. Durumunu anlattı. Genel Müdür,

«Sizin tayininizi yapamayacağım,» dedi.

«Neden?»

«Benim gücümün üzerinde.»

«Onay sizden çıkıyor.»

«Orası öyle ama, işiniz gücümün üstünde.»

«Nasıl olur?»

«Niçin anlamazdan geliyorsun? Siz sıradan bir öğretmen değilsiniz! Bunu biliyorsunuz! Tayininizi ben yapamam!»

«Peki kime gitmem gerekir?»

«Bakana gitmen gerekir ama, sanmam...»

«Anlayamıyorum.»

Genel Müdür, önünde açık bekleyen dosyalardaki yazıları imzalamaya başladı. Basri Altınay, ayakta bekliyordu. Gitmediğini görünce,

«Bu meslekte size iş yok kardeşim,» dedi.

«Neden?»

«Zeki insansınız, anlamanız gerek.»

«Anlayamıyorum bir türlü!»

«Anlarsın da anlamaz görünüyorsun.»

«İnanın ki...»

«Sana bir öğütüm var.»

«Buyurun, dinliyorum.»

«İstifa et!»

«Neden ama?»

«İşte.»

«Nedenini söylerseniz sevineceğim!»

«Nedenini ben söylemiyeceğim. Söyliyemem. Zaten biliyorsun da.»

«Bilmediğimi söylüyorum, inanmıyorsunuz!»

«Kaç yıldır elimizin yakanızda olduğunu bilmiyor musun?»

«Biliyorum.»

«Yakanızı bırakıyor muyuz?»

«Bırakmıyorsunuz! Sımsıkı tutuyorsunuz!»

«Bak!»

«Bunu biliyorum!»

«Kurtulmak istemiyor musun?»

«İstiyorum!»

«Kurtuluş yolu, istifa!»

«Uğraşımı seviyorum. Ayrılmak istemiyorum!»

«Şu uğraş sözünü bırak canım! Solcu kelimeler bunlar!»

«Konuyu değiştirmiyelim.»

«Gocundun mu?»

«Gocunmuyorum Müdür Bey!»

«Sana kısaca her şeyi söyledim. İstifa et. Elinden bir iş gelmezse, git Almanya'ya, daha ötelere...»

«Bu ne biçim söz?!»

«Doğru bir söz.»

«Bir eğitimcinin yol göstericiliği böyle mi olmalı?»

«Sana en doğru ve kısa yolu gösteriyorum.»

«Yani işimden ayrılıp, Avrupa'ya, Avustralya'ya işçi olarak gitmeyi, öyle mi?»

«Evet Basri Bey!»

«Öğretmenlerin Genel Müdürü olarak bir öğretmene bu yolu salık veriyorsunuz! Çok acı...»

«Ben artık konuşmuyorum. Madem ki öğütümü dinlemediniz, Bakana gidin.»

«Bir de Bakana gideyim bakalım. O da mı ayni şeyi söyliyecek.»

«Bakan yüzüne bile bakmaz.»

«Bakan yüzüme baksın diye gitmiyorum. Işime baksın diye...»

«Bakan bakmaz.»

«Bakan bakmaz demek! Bakmaz Bakan! Ne ilginç söz. Bakan bakmaz...»

«Kelime oyunu yapma! Git de gör.»

«Bir de Onu göreyim...»

Basri Altınay, gitti ama, Bakanı göremedi. Bakmaz Bakan seçim bölgesine gitmişti. Basri Altınay, Özel Kalem Müdürüne, Bakanın en zaman geleceğini sorunca, beş altı gün sonra gelebileceğini öğrendi. Bunun üzerine, Bakanlıktan ayrıldı ve doğru postaneye gitti. Bakana aşağıdaki telgrafı çekti:

«Birkaç yıldır enkizisyonvari işlemler görmekteyim. En son olarak, eş durumundan İstanbul'a atanmamı istedim. Dilekçem onaya sunulmak üzereyken, İlköğretim Genel Müdürlüğünün ilgili şubesinde bir kargaşalık oldu. Biz sizin atanma işinizle ilgilenemeyiz. Genel Müdüre gidin dediler. Genel Müdüre gittim, benim atanma işim gücünün üzerindeymiş, size göndердi. Seçim bölgenizde olduğunuzdan sizi bulamadım. Yönetmeliğimizce eş durumundan zamanla sınırlanma-

yan ve öncelik verilen atanma işlemi dışına atılmam, Bakanlığınızda **aşiret yöntemi** yönetimi uygulandığı kanısını uyandırdı bende. Eğer yönetiminiz böyle değil de yönetmelik ve yasalara göreyse, hakkımın çiğnenmemesi, yönetmelik kapsamına alınmam gerekir. Bilgilerinize...»

Basri Altınay, postaneden çıktıktan sonra, akşam olmuştu. Doğru «**Yorgun Savaşçılar Lokantası**»na gitti. Lokanta hınca hınç doluydu. Sürgünden sürgüne gönderilerek uğraşından soğutulmuş, işinden ayrılmış, emekli olmuş, işsiz kalmış eğitimciler, içiyorlar, konuşuyorlardı. Yıllarca verimli öğretmenliği geride bırakmış, küstürülmüş, uyumsuzlaştırılmış insanlardı birçoğu... Kiminin yurt içinde ve yurt dışında ünü vardı... Konuşuyorlardı, konuşuyorlardı, konuşuyorlardı... Bakanlık örgünün yanlış tutumundan, sürgüne gittikleri yerlerden, soruşturmalarda sorulan sorulardan, **Bakanlık Emri**'ne alınmalardan,, kurşun yağmuruna tutulmalardan, Validen tokat yemelerden, yular takılıp gezdirilmelerden, kulağı ve üretim organı kesilen öğretmenlerden, yurt dışına gidenlerden konuşuyorlardı... Basri Altınay, hem dinliyor, hem içiyor, hem de karara varıyordu ilk iş olarak: O akşamın sabahı İstanbul'a gitmeyi, karısının verildiği okulu öğrenerek, çocukları için o okula bir de ortakul ayarlayarak, her iki okula yakın bir ev tutmak. Sonra da Erzincan'a dönüp evini, çoluk çocuğuklarını göçürmek... Gerisi ne olurdu bakalım...

XXXIX

Basri Altınay, İstanbul'a gelmiş, Kadıköy'e bağlı İçerenköy'e, eşi Nurcan'ın verildiğini öğrenmiş, Bostancı'da bir ev tutmuş ve Doğu Ekspresiyle Erzincan'a dönmüştü. Bütün bunlar bir hafta içinde olmuştu. Yorgunluğunu çıkarmadan evinin eşyalarını toplayıp bir kamyonla da yola çıktılar. Eylül ayına değin evini, çocuklarını yerleştirmesi gerekiyordu. İlk günün gecesi Sivas'a geldiler. Belediye otelinde tuttukları odalarına çekilip yattıklarında hemen uyudular. Birlikte taşıdıkları kedileri bile yorulup kıvrılmıştı karyolaya... İkinci gün Sivas'tan yola çıkıp, gece Kızılcahamam'a gelmişlerdi. Yol yorgunluğu öylesine koyuyordu ki tümüne... Hele Aydın ve Aycan'ın sık sık yakınmaları, sızlanmaları:

«Öğretmen olmasaydınız.»
«Bıktık bu sürgünlerden.»

«Biz de çekiyoruz sizinle beraber.»

«Bir yere alışmadan başka bir yere göçle geçiyor yıllar.»

«Arkadaşları tanımadan ayrılıyoruz.»
«Yabancı öğrenci olduk her gittiğimiz okulda.»

«Annemizin işi oldu, bakalım seninki ne olacak baba.»

«Başka iş bulamaz mısın?»

«Ayrılma artık bizden.»

«Bak saçlarına ak düştü.»

«Sen ne yapıyorsun ki, böyle sürüyorlar.»

Çocukların konuşmalarını dinlerken, otelde onlara sinirlenmemeye çalışıyordu. Tevfik Fikret'in, babasının sık sık sürgün edilmesinden önce memurluktan nefret edişini düşündü. Çocuklarına hak veriyordu. Onlara, tarihten sürgün öyküleri anlattı uzun uzun. Neden sonra, deliksiz bir uykunun karanlığına gömülüp gittiler... Ne sızlanan, ne de dinleyen vardı artık. Ama sabahleyin yine gerçekle yüzyüzeydiler. Yolculuk başlamıştı... O günün akşamı İstanbul'a gelip, Bostancı'daki eve eşyaları toplanınca, Aycan,

«Son olsun!» dedi. Aydın,

«Bizi süründürenler kahrolsun!» dedi. Basri Altınay,

«Bir lokantada karnımızı doyurup gelelim,» dedi. Nurcan,

«Paran kaldı mı?» diye sorunca,

«Sattığımız eşyaların parasından daha var,» diye yanıtladı.

Birlikte çıktılar. Bostancı'da bir kıyı lokantasına girdiler. Adalar ışıl ışıldı. Banliyö treni, pencerelerinden saçtığı ışıkla, bir ışık seli gibi akıp gidiyordu, sık sık... Aycan, trene bakarak,

«Yolculuğun her türlüsünden bıktım, trene bile bakamıyorum,» dedi.

«Ben de,» dedi Aydın. «Şimdi bile kamyonda gibiyim.» Aycan,

«Anamla babamın dizleri de çürüdü ağırlığımızdan,» deyip güldü.

Eve dönerken yorgunluklarını daha çok duyuyorlardı...

XL

Basri Altınay, ağustos ayının sonlarına geldiği halde bir karara varamıyordu. Geceleri uyuyamıyordu. Para sıkıntısının yanısıra ruhsal sıkıntıda başlamıştı. Yorgunluk, bitkinlik, bezginlik içindeydi. Kuşkuya, korkuya benzer bir duygunun içine gömülmüştü. Bütün bu durumlardan sıyrılmak için kesintisiz içiyordu. Gittikçe de sıkıntı batağına daha çok gömülüyordu. En sonunda kendisini Çapa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniğine sevkettirdi. Ve eylül ayı başında yattı. Ama rahat da edemedi. Çünkü, klinikte onarım olduğu için, nevrasteniden tutun da en ağır ruh ve sinir hastaları ayni koğuşta yatıyorlardı, yer darlığından. Basri Altınay, daha çok rahatsız olacağını profesöre söyleyince, bir haftalığına evine yolladı. Ayakta tedavide görünüyordu artık. Bu durumdan yararlanarak, aylığının gönderilmesi için Erzincan'a tel çekti. Bir sonuç almadan, bir hafta sonra kliniğe geldiğinde, onarımın ve badananın bitmediğini gördü. Kendisine bir hafta daha izin verildi. Böyle sürüp gitse diye sevinerek evine döndü. Ne ki aylığı gönderilmiyordu. Erzincan'dan aldığı habere göre, Millî Eğitim Müdürü, raporu gelmedi diye ödettirmiyordu aylığını. Basri Altınay'a yine yasaları, **'talimatname'**leri incelemek düşmüştü... «**Hastalara**

hastalıklarından dolayı verilecek raporların verilme **şekli ve resmî tabip raporları hakkında talimatname**»nin durumuyla ilgili maddelerini de belirttiği bir dilekçeyi Valiliğe gönderdiği gibi, Millî Eğitm Müdürlüğüne de yazdığı bir yazıda durumu açıkladı. Ama bir haber de gelmedi. Kuşku içindeydi. Erzincan'da Vali ve Millî Eğitim Müdürünün fırsat kolladıklarını biliyordu. «Müstafi» duruma düşürmek için ellerinden gelebilecek her yola başvururlardı. Yine de bekliyordu. İkinci bir haftalık izin de bitince gidip kliniğe yattı. Eylül, ekim bittiği halde aylığı gelmedi. Klinik profesöründen bir de yazı alıp yazdığı bir dilekçeye ekleyerek gönderdi. Bir hafta sonra da aylıkları gönderildi.

Basri Altınay, kimi zaman klinikte, kimi zaman ayakta tedavideydi. Ama, Erzincan'dan sık sık yazılar geliyordu. Rahatsız etmek için, okul müdürü, aylığını almayacağını, kendine **mutemet** bulmasını istiyordu. Bulduğu mutemete, **yapılan baskının** haberi geliyordu... En sonunda da Van Valiliği emrine atandığını bildiren bir yazı geldi. Bu da sürgünün bir başka çeşidiydi. Hastanede yatarken sürgün edilmeydi. Gelen yazıda da «hemen görevi başına gitmesi» belirtiliyordu... Basri Altınay, artık sinirlenmemeye çalışıyor, yasa ve yönetmeliklerin okunmasını salık veriyordu Millî Eğitim Müdürlüğüne. Sinir savaşına o da başlamıştı. İşi gücü, gelen yazıları okumak, yattığı klinikten yanıtlar yazmak olmuştu.

Günler böylece geçip gidiyordu. Basri Altınay, dört uzun ayı bitirdikten sonra, iki ay da dinlenme raporu alarak klinikten çıktı. Artık evine çekilerek, usandığı türden dilekçeler yazmaya başladı yeniden: Eş durumundan İstanbul'a atanmasını istiyordu. İlköğretim

Müdürlüğünden yanıt geliyordu: «Dilekçe verebilmek için, yeni atandığınız Van ilinde iki yıl çalışmanız gerekiyor.» Yanıtı yanıtlıyordu: «Van ilinde hiç görev yapmadığım gibi, gitmiş olsaydım bile, isteğimle gitmediğim için yönetmeliğin yazdığınız maddesine değil... ... maddesine uyar benim durumum. Ayrıca yönetmeliğin .... maddesine göre de eş durumundan İstanbul'a atanmam gerekir...» Bakana mektup yazıyor, yine Genel Müürden yanıt geliyordu. Yine yazıyordu mektup, dilekçe. Bu kez Bakan, Müsteşar ayrı ayrı yanıtlar veriyorlardı. Onlara da yönetmeliğin maddelerini öğretmeye başlıyordu mektuplarla. Tümüne de ipe un sermek soyundan yanıtlar alıyordu. Yönetmelik maddelerini yorumlayamadıklarından değil, işkence olsun diye böyle yanıtlamalarda bulunduklarını iyi biliyordu Basri Altınay. Ve kendini üzmeden yine dilekçe, mektup yazıyordu. Böylece, kendisine bir iş de bulmuştu. Sıkıntılıydı ama, bilmediklerini öğrendiği gibi, oyalanmış da oluyordu.

Bir gün Genel Müdürden şu mektubu aldı:

«Bir yandan hastanede yattığınızı bildiriyorsunuz, bir yandan da **Öğretmenler Boykotu** için Doğu'daki gezi ve girişimleriniz Bakanlığa belgelerle ulaştırılıyor. Ne dersiniz?»

Basri Altınay bunu da yanıtladı:

«Ağustos sonlarından bu yana, İstanbul'dan dışarı çıkmadığıma, tedavide olduğuma göre, Bakanlığa ya iftiracılar uydurma belgeler göndermişlerdir, ya da siz uyduruyorsunuz. Bakanlık Müfettişlerinize incelettirebilirsiniz.»

Basri Altınay, artık usanç ve bezginlikten ötürü, bir aha ne mektup, ne de dilekçe yazmamaya karar

vererek, İstanbul'da gezmeye başladı... Aradan birkaç gün geçmişti ki, kararını uygulayamadı. Çünkü, gazeteci bir dostu, Genel Müdürün yüzkızartıcı, skandal yaratabilecek bir mektubunu verdi. Bu mektup üzerine, son bir mektup yazarak, şunları söyledi:

«On beş gün içinde İstanbul'a atanmamı yaparsanız sesimi çıkaramayacağım. Yok yine olumsuz yanıt alırsam, ... günlü .....e yazdığınız mektubu büyük bir gazetede yayınlayacağım. Gazetede yayımlama olanağı bulamadığım takdirde, bir broşürde mektubunuz yayınlanacak ve her yere dağıtılacak. Başta Bakanınıza, evinize gönderilecek broşürlerden. Ne yapalım! Bunu yapmak istemezdim, zorladınız. Yüzkızartıcı mektubu anımsayamadınızsa, anımsatayım: ..... postanesinden postalamıştınız. Tümü üç sayfalık bir mektup. İpek kâğıda yazılmış bir mektup. Hem de elyazınızla, imzanızla... Ne dersiniz? Anımsayamadınızsa yine, ... numaraya hemen telefon açınız, açıklarım. Zaman geçirmemeniz gerekir. Yoksa skandal kahramanı olacaksınız. Ben her şeyi göze aldım. Atanmamı yaparsanız, yazının sayısını ve gününü özel ulakla göndereceğiniz bir mektupla bana bildirin ki, geç kalmamış olasınız. Haydi hoşça kalın...»

Basri Altınay, bu mektubunun yanıtını bir hafta sonra aldı. Genel Müdürün bu mektubundaki anlatımı, önce yazdıklarına hiç benzemiyordu. İnsancıl, cana yakın, yumuşak bir anlatımı vardı... Sonra, ne övgüler, ne umutlar. Basri Altınay, bir daha okudu... Doyamadı, bir daha okudu:

«Sayın Basri Altınay,

Değerli kardeşim;

Mektubunu aldım. Önce, gizli ve kişiye özel ola-

rak mektubu gönderdiğin için teşekkür ederim... İstanbul'a atanmanızı yaptım. İstanbul'a ..... gün ve ..... sayılı yazı ile gönderildi. Hemen işe başlayapabilirsiniz. Mektubumu ve İstanbul'a atanma yazını alınca bana, aldım diye bir telgraf çekersen memnun olurum.

Kardeşim, sizi şimdilik öğretmenlikte görevlendiriyorum. İlerde isterseniz. İstanbul'da eski görevinizle, İlköğretim Müfettişi olarak görevlendireceğim. Daha üst görevler de verebileceğim. Siz, tanıyabildiğim kadarı ile yetenekli, kafası işleyen, sorunları temyiz yeteneği olan bir yapıya sahipsiniz. Meslek ve memleket sizden daha başka türlü yararlanabilir. Bunu inançla yazıyorum.

Başarı dileklerimle selamlarımı yollar, iyi haberlerinizi beklerim. Hoşça kalınız.»

Basri Altınay, mektubu üçüncü kez okuduktan sonra düşündü kaldı:

Genel Müdürün o güne kadarki sözlerini duyar, yazdıklarını okur gibi oldu. Son mektubundaki sözleriyle akla kara kadar karşıt şeylerdi... Şaştı, acıdı, üzüldü... Sonra, ayağa kalktı... Yine şaşkındı. Dolaptan bir şişe rakı aldı, açtı; elmayla içmeye başladı. Şaşarak, acıyarak, üzülerek, sevinerek içiyordu. Karışık duygularla içiyordu. Sürgünleri, yolculukları, komploları, soruşturmaları, soruşturmalarda sorulan soruları, karşılaştığı Milli Eğitim Müdürlerini, Valileri ve... ve de mektup sahibi Genel Müdürü düşünüyordu. Eğitimi sorunlarımızı, akıp giden zamanımızı süşünüyordu... Şırnak, Şirvan, Eruh, Sason ilçelerini, köylerini, dağlarını, vadilerini anımsıyordu. Köyden köye katır sırtında yaptığı yolculuklar gelip canlandı gözlerinin

önünde... Siirt, Bitlis, Muş, Erzurum, Erzincan yolculuğu da... Uluköy de... Siirt, Elâzığ, Elâzığ, Tunceli, Erzincan yolculuğu da... Kamyon homurtuları, tren düdükleri, eşek anırmaları, at kişnemeleriyle kulakları uğulduyordu... Boşalan şişeyi, elinin sırtıyla yıktı. Şişe masanın üzerinden yuvarlanarak, betona düşüp şangırdadı. Bereket evde kimse yoktu. Kalkıp, şişenin kırıklarını topladı. Kırıkları çöp kutusuna attı. Sonra, yatağa girdi. Her şeyi unutarak kalın bir uykuya daldı...

Basri Altınay, on gün sonra, İstanbul - Ankara şosesi üzerindeki Kartal'ın, her gecekondu mahallesi gibi adı «**Gül**»le başlayan Gülsuyu Gecekondu İlkokulundaki görevine başladı...

Bostancı, 1973 - 1974

B İ T T İ

Köy ve gezi notları, düşün yazıları, öyküler yazan, yazmakta olan Behzat Ay'ın elinizdeki romanı, roman türünde yayımlanan üçüncü yapıtıdır.

Behzat Ay'ın ilk romanı "Dor Ali", eleştirmenlerce, köyden kente göçün ilk romanı olarak nitelendirilmişti. ikinci romanı olan "Sis içinde" de de: İstanbul'da orta tabakadan iki kişinin seviye benzer, acı, buruk ilişkileri, aile çevreleri, yer yer siyasal, toplumsal ortam, yabancılaşma, alkolizm, bütün bunların sonucu bunalımlı,çelişkili bir yaşamı sergilemiştir.

Behzat Ay,elinizdeki "Sürgün"de ise: Öğretmen kıyımını ilk kez bir roman boyutu içinde işlemiştir. Kimi belgelerden yararlanmıştır. "Sürgün", Öğretmen kıyımının siyasal ve yazın dilimizde çokça konuşulan 1965–1973 döneminin bir aynası; düşüncelerinden ve ilerici tavırlarından ötürü kovuşturmaya, soruşturmaya uğramış, sürgün edilmiş, horlanmış, kıyılmış binlerce öğretmenin ortak yaşantısı sayılır. Bunun için romancı, "Sürgün"ü, çilekeş öğretmenlere aydınlara adıyor.